

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือและบทความในหนังสือ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. ลัทธิเถา - ไทย - อังกฤษโบราณ. พระนคร : องค์การค้า
คุรุสภา, ๒๕๑๑.

กาญจนา นาคสกุล. "แบบเสริมสร้อยในภาษาไทยและภาษาเขมร." กรอภาษาและวรรณกรรม.
กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์, ๒๕๑๑. ๘๑ - ๑๒๖.

_____. พจนานุกรมไทย - เขมร. ๒ เล่ม. กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖. (อัตสาเนา).

กำชัย ทองหล่อ. หลักภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร : รวมสาส์น, ๒๕๐๘.

คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมถิ่นอีสาน. พจนานุกรมภาคอีสาน - ภาคกลาง ฉบับพิมพ์
พระมหาวิรุฬห์. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕.

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี.

ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค ๑. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนาย
กรัฐมนตรี, ๒๕๑๐.

_____. ประชุมพระตำราบรมราชทิศเพื่อกลับไป สมัยอยุธยา ภาค ๑. พระนคร :
โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐.

_____. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘.

_____. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๓.

คณะกรรมการชำระปทานุกรม. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๔.
กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๖.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. ๑๐๐ ปี พระยาอนุমানราชชน. กรุงเทพฯ :
บริษัทอมรินทร์ดีนติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๑.

จ.จ.ส. พจนานุกรมภาษาเหนือ. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๕๔.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔. ๒ เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๘.

_____. พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : บริษัทสารมวลชน จำกัด, ๒๕๒๗. (เจ้าภาพจัดพิมพ์ในงานฌาปนกิจศพหม่อมราชวงศ์กุนตี อ่องระเปียบ).

_____. พระราชสาส์นในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานไปยังประเทศต่าง ๆ ภาค ๑. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๑. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าเสวตรศิริ กฤดากร).

จันทบุรีนฤนาท, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต.

พระนคร : ห้างหุ้นส่วนศิwap, ๒๕๑๓.

จางค์ ทงประเสริฐ. "ลักษณะสำคัญของภาษาไทย." วิชาภาษาไทย (ท.๔๐๑ - ท.๔๐๒).

กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๑.

จาปา เยื้องเจริญและดร.จำลอง สารพัดนึก (ผู้เรียบเรียง). แบบเรียนภาษามอญ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, ๒๕๒๘.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. จดหมายเหตุการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จกลับจากยุโรป ครั้งหลัง ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ.

๒๔๕๐). พิมพ์ครั้งที่ ๔. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๓. (เจ้าภาพ

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าจันทร์ เทวกุล).

_____. จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในรัชกาลที่ ๔ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ - ปีระกา

พ.ศ. ๒๔๑๑. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๑.

_____. จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๑. พระนคร : แสงทอง

การพิมพ์, ๒๕๑๓. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระภิกษุเวทย์วิเศษ).

- _____ . จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พุทธศักราช ๒๔๓๓. พระนคร : โรงพิมพ์ดีรมสาร, ๒๔๑๔. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงฉวี เทพาธิบดี).
- _____ . จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สยามพาณิชย์การ, ๒๔๓๖. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรุณวดี).
- _____ . จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค ๔. พระนคร : โรงพิมพ์ภูไท, ๒๔๓๗. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าเปล่ง ชุมแสง).
- _____ . จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค ๕ และภาค ๖. ม.ป.ท. : กรมศิลปากร, ๒๔๑๔. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจเอกเฟลิน ศรีสาคร).
- _____ . จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค ๘. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๔๑๔. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นายชุมพล กุลมาตย์).
- _____ . จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค ๙. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๓๕. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเยาวภาพงศ์สนิท).
- _____ . จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค ๑๐. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๓๕. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์).
- _____ . จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค ๑๑. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๓๕. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมอ่อน รุธิพัฒน์).
- _____ . จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค ๑๒. พระนคร : โรงพิมพ์เดลิเมล์, ๒๔๓๕. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชร-อัครโยธิน).
- _____ . จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค ๑๓. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๓๕. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าวาณีรัตนกัญญา).

- ..... . จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค ๑๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๘๑. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมใหญ่ เทวกุล).
- ..... . จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค ๑๕. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๘๔. (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โปรดให้ตีพิมพ์พระราชทานในงานพระเมรุ สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร).
- ..... . จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันภาค ๒๑. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๘๘. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าหญิงนาราวดี เทวกุล).
- ..... . จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค ๒๓. พระนคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง จงเจริญ, ๒๔๑๐. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นายบันลือ รัควาณิช).
- ..... . จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค ๒๔. พระนคร : โรงพิมพ์ศิริณสาร, ๒๔๐๘. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าจงกลณี วัฒนวงศ์).
- ..... . ทรงวิจารณ์เรื่องพระราชพงศาวดารกับเรื่องพระราชประเพณีการตั้งพระมณา-
อุปราช. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๑๖. (เจ้าภาพ
พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นายพงษ์เจริญ ส่องศิริ).
- ..... . พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗
ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓). พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๔๑๐ (เจ้าภาพ
พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ร.ว.ทองเถา ทองแถม).
- ชวัน เขียวโชลิต. ปทานุกรมจีน-ไทย. พระนคร : บริษัท นานมี, ๒๔๒๕.
- ช่อนกลิน พิเศษสกุลกิจ และประคอง นิมมานเหมินทร์. ภาษาถิ่น. กรุงเทพฯ : สหบุรพา
สาส์นการพิมพ์, ๒๔๒๖.
- ทองสืบ ศุภะมารค์. ภาษาเขมรในภาษาไทยและภาษาไทย บาลี สันสกฤตในภาษาเขมร.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๒๒.
- ธวัช บุญโหนดก. ภาษาถิ่น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๔๒๖.
- นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่น. วิทยาวรรณกรรม. พระนคร :
แพรวพิทยา, ๒๔๐๖.

นรินทร์เทวี, กรมหลวง. จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทร์เทวี พิมพ์พร้อมกับฉบับเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๑๔) และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เฉพาะตอน พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๑๓). พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๐๘.

บรรจบ พันธุเมธา. ไปสอบูชาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๔๒๖.

_____. พจนานุกรม เขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชชน. ๕ เล่ม. กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์, ๒๔๑๗.

_____. พจนานุกรม มอญ-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุमानราชชน เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๔๓๑.

_____. ลักษณะภาษาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๔๑๔.

บริดเลย์, แดนนิช. หนังสืออักษรวิธานศรีบริ. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๔๑๔.

ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและนครเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๖๘. พระนคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๔๐๗. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ ม.ร.ว.ทรงพันธุ์ สุขสวัสดิ์).

_____. พระบรมราชาวัตพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาปราชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงดำรงตำแหน่งสภานายกกรมการกลางจัดการลูกเสือแห่งสยามพระราชทานแก่คณะลูกเสือสยาม. พระมหานครกรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศรีนงส์, ๒๔๗๑. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานฌาปนกิจศพลูกเสือโท ประชด บูรณธรรม).

_____. พระราชนัดตเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานอติตาสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตในคราวเสด็จประพาศเกาะชวา เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๓๒. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ. ๒๔๘๒

ประกาศอักษรกิจ, พระยา (ผู้เรียบเรียง). จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. ม.ป.ท., ๒๔๖๘

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๔ พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทมัท (เจิม).

พระนคร : โรงพิมพ์เดลิเมล์, ๒๔๘๐. (พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
จุลจักรพงษ์ โปรดให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายพันเอกพระยาสิริจุลเสวก).

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๕ เรื่องเกี่ยวกับกรุงเก่า ตอนที่ ๑. พระนคร : โรงพิมพ์

พระจันทร์, ๒๔๘๑. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ อามาดย์เอก
พระยาพิริยะวิชัย).

ประเสริฐ ณ นคร. "การใช้ภาษาถิ่นในการศึกษารวมคดีและศิลาจารึก."

ประเสริฐ ณ นคร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๔๒๗.

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชสาส์นในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า

จุฬาโลก พระราชทานไปยังประเทศจีน. พระนคร : โรงพิมพ์เอกการพิมพ์,
๒๔๐๕. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมราชวงศ์เจียน วัตรกุล).

เพียรศิริ วงศ์วิภาณนท์. "ความหมายของคำประกอบ." เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย

๓, หน่วย ๗-๑๕. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ฝ่ายการพิมพ์มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๒๖. ๓๒๕-๓๓๗.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ.

๑๒๘. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๐๖.

_____ . เทศนาเสือป่า. ม.ป.ท., ๒๔๕๗.

_____ . ปลุกใจเสือป่า. ม.ป.ท., ๒๔๕๗.

_____ . พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : โรงพิมพ์

บำรุงนุกุลกิจ, ๒๔๗๒. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระราช
ปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช).

_____ . ลัทธิเอาอย่างและโคลนตมดล้อ. พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๖.

(เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงอนุการรัชฎ์พัฒน์).

มณี พยอมยงค์. พจนานุกรมลานนาไทย. ม.ป.ท., ๒๕๒๓. (ฮัดลำเนา)

- มีวรรณ ลีรัตน์และคณะ. พจนานุกรมไทยเปรียบเทียบ กรุงเทพฯ เชียงใหม่
ไทยลื้อ ไทยดำ. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
 ๒๕๒๕.
- เมธ รัตน์ประสิทธิ์. พจนานุกรมไทยยวน - ไทย - อังกฤษ. ม.ป.ท. ๒๕๐๘.
- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. พระประวัติศรีเสลี่ยง. พิมพ์ครั้งที่ ๓
 พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๘.
- วรวทยาพิไลสุข, พระ. หลักภาษาไทย. พระนคร : โรงพิมพ์วิทยาลัยเทคนิค, ๒๕๐๕.
- วิบูลย์สวัสดิวงศ์ สวัสดิกุล, หม่อมเจ้า (ผู้เรียบเรียง). จดหมายเหตุรายวันพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาศประเทศอินโดจีน พ.ศ. ๒๕๓๓.
 ม.ป.ท., ๒๕๓๕.
- ศิลปกรรมพิเศษ, ชุน [แปลก ศิลปกรรมพิเศษ] (ผู้รวบรวมและเรียบเรียง).
พจนานุกรมคำพ้องไทย-มลายู. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๘.
- ศิลปากร, กรม. กฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อุดมศึกษา,
 ๒๕๒๑.
- ____. คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดาร
กรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๑๕.
- ____. จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ เล่ม ๓ จุลศักราช ๑๑๓๑ - ๑๑๓๕. กรุงเทพฯ :
มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ๒๕๒๘.
- ____. จารึกสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๗. (กรมศิลปากร
พิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง ๗๐๐ ปี ลายลือไทย).
- ____. ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
ศิwap, ๒๕๑๗. (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้
พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช).

- ____. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๔ : พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). พระนคร : โรงพิมพ์ไทยพาณิชย์การ ๒๕๐๓. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นายแม่ ชาลิต และนายชวน ชาลิต).
- ____. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๗ : จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและมวณในรัชกาลที่ ๓ ตอนที่ ๑. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., ๒๕๐๒. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ คุณหญิงสลาลี ยมาภัยพงศ์พิพัฒน์).
- ____. ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๗๗. พระนคร : โรงพิมพ์พานิชกิจ, ๒๕๑๖. (เจ้าภาพพิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นายพริ้ง ณ นคร).
- สง่า กาญจนาคพันธุ์ รองอำมาตย์โท [ขุนวิจิตรมาตรา]. หลักไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศูนย์การทหารราบ, ๒๕๑๓.
- อุปกิตศิลปสาร, พระยา. หลักภาษาไทย : อักษรวิธี วจิวภาค วากยสัมพันธ์ อันหลักชน. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๗.

บทความในวารสาร

- ฐานิสร์ ชาคิตพงศ์. "คำไทย-คำเทศ." วารสารภาษาและวรรณคดีไทย ๔ (เมษายน ๒๕๓๐) : ๘๓-๘๐.
- นววรรณ พันธุ์เมธา. "เรื่องของคำ ๔ พยางค์." วารสารภาษาและวรรณคดีไทย ๓ (ธันวาคม ๒๕๒๗) : ๘-๑๓.
- บรรจบ พันธุ์เมธา. "จริง-ทำไมจึงมี ร." วารสารภาษาและวรรณคดีไทย ๓ (ธันวาคม ๒๕๒๘) : ๒๒- ๒๓.
- พรเพ็ญ ฮันตระกูล. "ข้อสังเกตความเป็นมาจากความหมายของคำว่า "ภาณี" และ "ฮากร" ในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย." รวมบทความทางประวัติศาสตร์. ฉบับที่ ๘ (กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘) : ๑๑๐ - ๑๓๖.

วิทยานิพนธ์

- จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. "การสร้างคำภาษาไทยในสมัยสุโขทัย." วิทยานิพนธ์ปริณามนาบัณฑิต
สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,
๒๕๓๐.
- ช่อนกลิ่น พิเศษสกลกิจ. "ภาษาจีนและภาษาไทยถิ่น เป็นประโยชน์เพียงใดในการค้นที่มาของ
คำในภาษาไทย." วิทยานิพนธ์ปริณามนาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- เบญจมาศ บางอัน. "การสร้างคำในภาษาไทยสมัยอยุธยา." วิทยานิพนธ์ปริณามนาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘.
- ปราณี กายอรุณลิขิต. "คำยืมภาษาจีนในภาษาไทยปัจจุบัน." วิทยานิพนธ์ปริณามนาบัณฑิต
ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. "การใช้ภาษาร้อยแก้วในภาษาไทยสมัยอยุธยา." วิทยานิพนธ์
ปริณามนาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัย, ๒๕๑๕.
- รัชฎาพรรณ เศรษฐวัฒน์. "คำซ้อนในภาษาไทย." วิทยานิพนธ์ปริณามนาบัณฑิต
แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕.
- เรณู วิชาศิลป์. "ระบบการเขียนภาษาไทยอาหม." วิทยานิพนธ์ปริณามนาบัณฑิต
ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘.
- ลินดา วิชาดากุล. "การสร้างคำในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์." วิทยานิพนธ์ปริณามนาบัณฑิต
ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘.
- อนงค์ เอียงอุบล. "การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำประสมในภาษาไทย." วิทยานิพนธ์
ปริณามนาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๒๕.

ค้นฉบับตัวเขียน

- "คัดบอกเจ้าพระยาบดินทร์ เรื่องญวนกับฝรั่งเศรบกกัน." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือ
สมุดไทยดำ. อักษรไทย. เส้นดินสอขาว. จ.ศ. ๑๒๐๘. เลขที่ ๑๑/๑-๒.
- "คัดบอกเจ้าเมืองต่าง ๆ : เจ้าเมืองท้าวเพี้ยกรมการลงมาเฝ้าทูลละอองฯ ถวายส่วยผลเร็ว.
"หอสมุดแห่งชาติ" หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอขาว.
จ.ศ. ๑๒๐๘ เลขที่ ๔๓.
- "คำให้การพระยาประวิไชย จ.ศ. ๑๒๑๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔)." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือ
สมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, ทรดาล) จ.ศ.
๑๒๑๓. เลขที่ ๕. ๘๗ หน้า.
- "คำให้การราชาชมพู จ.ศ. ๑๒๑๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔)." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ.
อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, ทรดาล) จ.ศ. ๑๒๑๓. เลขที่ ๔.
๑๕ หน้า.
- "ตราภูมิคุ้มห้ามเลิกไพร่หลวงชาวที่ นายศุภ บ้านวัดสามจีน จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๒๗)."
หอสมุดแห่งชาติ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ.
๒๓๒๗). เลขที่ ๗๘. ๕๐ บรรทัด
- "ใบบอก จ.ล. ๑๒๑๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔)." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษร
ไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, ทรดาล). จ.ศ. ๑๒๑๓. เลขที่ ๗.
๑๓ หน้า.
- "ใบบอกพระบรมราชวงศาเมืองอุบล จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๒๔)." หอสมุดแห่งชาติ.
กระดาษเพลา. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ.
๒๓๒๔). เลขที่ ๑๓. ๑๔ บรรทัด
- "ใบบอกพระยาไชยวิชิต จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๒๔)." หอสมุดแห่งชาติ. กระดาษเพลา.
อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. จ.ศ. ๑๑๘๓. (พ.ศ. ๒๓๒๔)."

- "ใบบอกพระยานครศรีธรรมราชฯ เมืองนครถึงจมีนสมุห์พิมาณฯ ให้นำเสนอพณหัวเจ้าท่านฯ
 กระจาโนม. "หอสมุดแห่งชาติ". กระจาษเพลา. อักษรไทย. ภาษาไทย.
 เส้นดินสอดำ. จุลศักราช ๑๒๑๐. เลขที่ ๑๗๒.
- "ใบบอกพระยาพิทลุง เมืองพิทลุงถึงขุนธนสมบัติ ให้นำเรียนเจ้าคุณพระคลังสินค้า". หอสมุด
 แห่งชาติ. กระจาษเพลา. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอดำ. จ.ศ.
 ๑๒๑๐. เลขที่ ๑๗๐.
- "ใบบอกพระยาพิทลุงถึงขุนธนสมบัติฯ ให้นำเรียนเจ้าคุณพระคลังสินค้า." หอสมุดแห่งชาติ.
 กระจาษเพลา. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอด. จ.ศ. ๑๒๑๐. เลขที่
 ๑๗๑.
- "ใบบอกพระยาสระบุรี จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๗๔)." หอสมุดแห่งชาติ. กระจาษเพลา.
 อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอด. จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๗๔). เลขที่
 ๓. ๓๔ บรรทัด.
- "ใบบอกพระยาสุริยวงศากรมการเมืองมุกดาหาร." หอสมุดแห่งชาติ. กระจาษเพลา.
 อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอดำ. จ.ศ. ๑๒๑๐. เลขที่ ๔๘.
- "ใบบอกพระยาสระบุรี จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๗๔)." หอสมุดแห่งชาติ. กระจาษเพลา.
 อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอด. จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๗๔). เลขที่
 ๖. ๑๓ บรรทัด
- "ใบบอกพระสังคยาเรื่องฤทธิ เมืองตาก." หอสมุดแห่งชาติ. กระจาษเพลา. อักษรไทย.
 ภาษาไทย. เส้นดินสอดำ. จ.ศ. ๑๒๐๘. เลขที่ ๔๘.
- "ใบบอกพระสุนทรานุรักษ์ เมืองสงขลาถึงเจ้าคุณจางวางพระคลังสินค้า. หอสมุดแห่งชาติ.
 กระจาษเพลา. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอดำ. จ.ศ. ๑๒๑๐.
 เลขที่ ๑๗๓.
- "ใบบอกพระสุนทรราชวงศา เมืองยโสธร จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๗๓)." หอสมุดแห่งชาติ.
 กระจาษเพลา. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอด. จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ.
 ๒๓๗๔). เลขที่ ๗. ๗๑ บรรทัด

"ใบบอกพระอภัยพิพิธ ถึงจมีนสนิท เรื่องพระประทิวถึงแก่กรรม." หอสมุดแห่งชาติ.

กระตาศเพลลา. อักษรไทย. ภาษาไทย. เล่มดินสอดำ. จ.ศ. ๑๒๐๘.

เลขที่ ๑๐๔.

"ใบบอกเมืองเขมราช บอกล่วงเงินส่วย จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๓๕)." หอสมุดแห่งชาติ.

กระตาศเพลลา. อักษรไทย. เล่มดินสอด. จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๓๕). เลขที่ ๑๔.

๒๔ บรรทัด.

"ใบบอกเมืองเขมราช จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๓๕)." หอสมุดแห่งชาติ. กระตาศเพลลา.

อักษรไทย. ภาษาไทย. เล่มดินสอด. จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๓๕). เลขที่

๑๔. ๔๐ บรรทัด.

"ใบบอกพระยาเชียงใหม่ เรื่องกระบือและช้างสีปลาด เรื่องเจ้าอังวะตั้งอุปราชา." หอสมุด

แห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เล่มดินสอดขาว.

จ.ศ. ๑๒๑๘. เลขที่ ๒๘.

"ใบบอกเมืองพิไชย จ.ศ. ๑๒๑๓ (พ.ศ. ๒๓๖๕)." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ.

อักษรไทย. ภาษาไทย. เล่มรงค์ (ดินสอด, หารดาล). จ.ศ. ๑๒๑๓ (พ.ศ.

๒๓๖๕). เลขที่ ๓. ๓๘ หน้า.

"ใบบอกเมืองแพร์ เรื่องบอกอาการป่วยของพระยาแพร์ลงมากกรุงเทพฯ." หอสมุดแห่งชาติ.

หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เล่มดินสอดขาว. จ.ศ. ๑๒๐๘.

เลขที่ ๓๘.

"ใบบอกเมืองแพร์ เรื่องพระยาแพร์ถึงแก่กรรม." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ.

อักษรไทย. ภาษาไทย. เล่มดินสอดขาว. จ.ศ. ๑๒๐๘. เลขที่ ๓๔.

"ใบบอกเมืองยศไสทร เรื่องถวายพระราชกุศลในการสร้างพระพุทธรูปและอุโบสถพระราชกุศล."

หอสมุดแห่งชาติ. กระตาศเพลลา. อักษรไทย. ภาษาไทย. เล่มดินสอดดำ.

จ.ศ. ๑๒๐๘. เลขที่ ๔๔.

"ใบบอกเมืองร้อยเอ็จ เรื่องส่งผลส่วยเงินแทนเร็ว." หอสมุดแห่งชาติ. กระตาศเพลลา.

อักษรไทย. ภาษาไทย. เล่มดินสอดดำ. จ.ศ. ๑๒๐๘. เลขที่ ๖๐.

- "ใบบอกเมืองสงขลามาส่งต้นไม้เงินทองและเครื่องราชบรรณาการ จ.ศ. ๑๑๘๑ (พ.ศ. ๒๓๓๒)." นอสมุดแห่งชาติ. กระดาษเพลา. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. จ.ศ. ๑๑๘๑ (พ.ศ. ๒๓๓๓). เลขที่ ๑๒. ๒๘ บรรทัด.
- "ใบบอกเมืองอ่างทอง จ.ศ. ๑๑๘๒ (พ.ศ. ๒๓๓๓)." นอสมุดแห่งชาติ. กระดาษเพลา. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอดำ. จ.ศ. ๑๑๘๒ (พ.ศ. ๒๓๓๓). เลขที่ ๘.
- "ใบบอกหลวงปลัด หลวงพล กรมการเมืองนครนายก จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๓๔)." นอสมุดแห่งชาติ. กระดาษเพลา. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๓๔). เลขที่ ๘. ๓๒ บรรทัด.
- "ใบบอกหลวงราชเสนา หลวงอัครสุนทร เรื่องนำเงินส่วยตัวเลขมาส่งกรุงเทพฯ จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๓๔)." นอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๓๔). เลขที่ ๑๗. ๖๒ หน้า.
- "ใบบอกหลวงอัครสุนทร เรื่องส่งส่วยเร็ว เงิน ทอง เมืองลาวตะวันออก จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๓๔)." นอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, ทรดาล). เลขที่ ๒๑. ๓๒ หน้า.
- "ใบบอกหลวงฮาด กรมการเมืองตาก จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๓๔)." นอสมุดแห่งชาติ. กระดาษเพลา. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๓๔). เลขที่ ๒๘. ๒๔ บรรทัด.
- "ร่างสารตรา จ.ศ. ๑๑๘๗ (พ.ศ. ๒๓๓๘)." นอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. จ.ศ. ๑๑๘๗ (พ.ศ. ๒๓๓๘). เลขที่ ๗. ๕๐ หน้า.
- "ร่างสารตรา จ.ศ. ๑๑๘๗ (พ.ศ. ๒๓๓๘)." นอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. จ.ศ. ๑๑๘๘ (พ.ศ. ๒๓๓๙). เลขที่ ๑๒. ๘๘ หน้า.
- "ร่างสารตรา จ.ศ. ๑๒๑๓ (พ.ศ. ๒๓๖๔)." นอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, ทรดาล). เลขที่ ๖. ๕๕ หน้า.

- "ร่างสารตราเจ้าพระยาจักรีฯ จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๖๗)." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๖๗). เลขที่ ๑. ๔๑ หน้า.
- "ร่างสารตราเจ้าพระยาจักรีฯ จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๖๗)." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๖๗). เลขที่ ๑/ก. ๓๗ หน้า.
- "ร่างสารตราเจ้าพระยาจักรีฯ จ.ศ. ๑๑๘๐ (พ.ศ. ๒๓๖๑)." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, ทรดาล). จ.ศ. ๑๑๘๐ (พ.ศ. ๒๓๖๑). เลขที่ ๑. ๔๔ หน้า.
- "ร่างตราสารเจ้าพระยาจักรีถึงพระยาไชยนาท จ.ศ. ๑๑๘๑ (พ.ศ. ๒๓๖๒)." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, ทรดาล). จ.ศ. ๑๑๘๑ (พ.ศ. ๒๓๖๒). เลขที่ ๓. ๖๔ หน้า.
- "ร่างสารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงพระยาเพชรบุรี พระยาราชนูรี จ.ศ. ๑๑๘๑ (พ.ศ. ๒๓๖๒)." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, ทรดาล). จ.ศ. ๑๑๘๑ (พ.ศ. ๒๓๖๒). เลขที่ ๑๔. ๔๒ หน้า.
- "ร่างสารตราเจ้าพระยาจักรีถึงกรมการเมืองลพบุรี จ.ศ. ๑๑๘๒ (พ.ศ. ๒๓๖๓)." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, ทรดาล). จ.ศ. ๑๑๘๒ (พ.ศ. ๒๓๖๓). เลขที่ ๑๘. ๑๘ หน้า.
- "ร่างสารตราเจ้าพระยาจักรีถึงกรมการเมืองลพบุรี จ.ศ. ๑๑๘๒ (พ.ศ. ๒๓๖๓)." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (เส้นดินสอ, ทรดาล). จ.ศ. ๑๑๘๒ (พ.ศ. ๒๓๖๓). เลขที่ ๒๑.
- "สารตราเจ้าพระยาจักรีถึงเจ้าพระยาบดินทร์ จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๖๔)." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. จ.ศ. ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๖๔). เลขที่ ๙. ๓๒ หน้า.

"สารตราเจ้าพระยาจักรีถึงหัวเมืองฝ่ายเหนือ เรื่องเกณฑ์ไม้สักปลูกสร้างวัดและพระนคร.

จ.ศ. ๑๑๙๓ (พ.ศ. ๒๓๓๕)." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ.

อักษรไทย. ภาษาไทย. เล่มรงค์ (ดินสอ, ธรรมดา). เลขที่ ๒๔. ๑๓
หน้า.

"สารตราเจ้าพระยาจักรีถึงเมืองไชยบุรี เรื่องตอบรับผลเร็วที่ส่งแทนทองจ่านวนเกณฑ์."

หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เล่มดินสอ.

จ.ศ. ๑๒๐๙. เลขที่ ๑๐๗.

"สำเนาคัดบอกเจ้าพระยายมราช เรื่องราชการที่พมวน จ.ศ. ๑๑๙๒ (พ.ศ. ๒๓๓๔)."

หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เล่มดินสอ.

จ.ศ. ๑๑๙๑ (พ.ศ. ๒๓๓๓). เลขที่ ๑. ๑ หน้า.

"สำเนาคำพิพากษา จ.ศ. ๑๑๙๒ (พ.ศ. ๒๓๓๔)." หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ.

อักษรไทย. ภาษาไทย. เล่มรงค์ (ดินสอ, ธรรมดา). จ.ศ. ๑๑๙๒ (พ.ศ.

๒๓๓๔). เลขที่ ๒๖. ๖๐ หน้า.

"สำเนาใบบอกเรื่องปราบขบฏแอกมลายู จ.ศ. ๑๑๘๗ (พ.ศ. ๒๓๒๙)." หอสมุดแห่งชาติ.

หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เล่มดินสอ. จ.ศ. ๑๑๘๗

(พ.ศ. ๒๓๒๙). เลขที่ ๓. ๓๒ หน้า.

"สำเนาใบบอกเรื่องปราบขบฏแอกมลายู จ.ศ. ๑๑๘๗ (พ.ศ. ๒๓๒๙)." หอสมุดแห่งชาติ.

กระดาษฝรั่ง. อักษรไทย. ภาษาไทย. เล่มพิมพ์ดีด. จ.ศ. ๑๑๘๗ (พ.ศ. ๒๓๒๙).

เลขที่ ๓/ก. ๑๔ หน้า.

ភាសាខ្មែរ

Boyle, J.A. Persian - English Dictionary. U.S.A. : Saprograph co.,

១៩៦៤.

Halliday, R.M. A Mon - English dictionary. Rangoon : The Mon

Cultural Section of Union Culture Government of the

Union of Burmar, ១៩៤៤.

Joseph, Guesdon. Dictionnaire Combodgien - Français. ២ vols. Paris :

Librarie Plon, ១៩៣០.

Nhìm, Diêu Chình lẹ Donaldson, Jean. Pap San Khhām Pak Tãy - Keo -

End. Tai - Vietnamese - English dictionary. Saigon : Bô Giáo

- Duc Xuất Bản, ១៩៣០.

การคำนวณ

ภาคผนวก ก

ค่าที่เกิดจากการซ้อนค่าที่มีความหมายเหมือนกัน ๒ หน่วย ในสมัยสุโขทัย

ข้าเล็กข้าเล็ก*

"ชื่อได้ข้าเล็กข้าเล็ก หัวฟูงหัวรบก็ตี บ่ฆ่าบตี..."

หลัก ๔/ค.๑/บ.๒๑-๒๒

ข้าเลือกข้าเลือก

"ได้ข้าเลือกข้าเลือก หัวฟูงหัวรบก็ตีฆ่าบตี..."

หลัก ๑/ค.๑/บ.๓๑

งามพิจิตร

"พระพุทธรูปอันงามพิจิตร ต้องจารีตไว้ในที่นี้..."

หลัก ๒/ค.๒/บ.๑๐

"รอบนั้นฉล็กหินน้ำร้อยชาติดีรเทศงามพิจิตรหนักหนาแก่กม..."

หลัก ๒/ค.๒/บ.๓๘-๔๐

ช่างสาร

"แลแม่ช่างต่อช่างสารดกน้ำมันแลช่างสารดกน้ำมัน..."

หลัก ๒/ค.๑/บ.๓๕

"แลช่างสารดกน้ำมันหนักตั้งอัน เขียมช่าง..."

หลัก ๒/ค.๑/บ.๓๖

ตลาดปสาน

"เบื้องดินนอนเมืองสุโขทัยมีตลาดปสาน..."

หลัก ๑/ค.๓/บ.๑-๒

ถิ่นถาน

"มิไรมีนา มีถิ่นถาน..."

หลัก ๑/ค.๒/บ.๓๔

---

*คำว่า "ข้าเล็ก" แปลว่า ข้าศึก

"มิไรมีนา มีถิ่นถาน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก..."

หลัก ๑/ค.๓/ป.๓

เทพดาอารักษ์

"จึงฉลองสดับธรรม... ก็ลปนาไปฝากพระรามค... เทพดาอารักษ์ทั้งหลาย..."

หลัก ๑๑/ค.๑/ป.๑๓-๑๔

นกหก*

"วางแห่งเขาเทศลาดชื่อสัตว์ทั้งหลายโปรส อันเป็นคั้นว่าคนอีกแพะแลนหมามา เปิดไก่
ตั้งหน้านกหกปลาฝูงสัตว์ทั้งหลายโปรสัตว์ที่มีรูปโฉมงาม..."

หลัก ๒/ค.๒/ป.๑๔-๑๗

นบไหว้

"...เอามาดูในวัดป่าแดงนี้แล เมื่อนบไหว้...แล้วให้ไปบูชาพระมหาธาตุเจ้า..."

หลัก ๘/แผ่น๒/ป.๖-๗

นามกรชื่อ

"...ท่านจึงฮัยเชิญพระมหาเถรเจ้าตนหนึ่ง... มีนามกรชื่อสรภังคเถร"

หลัก ๘๓/ค.๑/ป.๒๓-๒๔

บ้านเมือง

"ในเมืองราชเมืองคุ่มคุ่มลงแสนช้าง มาฝากกรอมบ้านเมืองออกหลวงหลายแก้วม..."

หลัก ๒/ค.๑/ป.๒๑

"เปนเจ้าเปนขุนอยู่บ้านเมืองชาต..."

หลัก ๓/ค.๒/ป.๑๔-๑๖

---

*คำว่า "หก" ภาษาไทยจ้วงแปลว่า "นก" ตามคำบอกเล่าของ รศ.ดร.ปราวิน กุลละวณิชย์ (รายงานประกอบการศึกษาวิชาสัมมนาภาษาไทยเปรียบเทียบเรื่อง "การศึกษาภาษาถิ่นในลิลิตพระลอ" ขอ น.ส. ราตรี ธันวาคม, หน้า ๑๑๒)

"ธรรมธิดิกราชนั้น บ้านเมืองอยู่ เขมม..."

หลัก ๓/ค.๒/บ.๓๑

"อนึ่ง บ้านเมือง เราทั้งหลายและเมืองแพร์เมืองงาวเมืองน่านเมืองพัว ปุพระยาต
ตั้งเตียวอันตรายมิในราชสิมาเรา..."

หลัก ๖๔/ค.๑/บ.๑๓-๑๔

บุญคุณ

"...จึ่งเป็นบุญคุณยศปรากฏแก่โลกทั้งหลาย..."

หลัก ๑๑/ค.๑/บ.๑๘-๑๙

บุญธรรม

"แต่นั้นมีหน้าผู้งคนจ้กรู้บุญธรรมหามิได้หลาย..."

หลัก ๓/ค.๑/บ.๕๔-๕๕

"แต่นั้นเมื่อหน้าผู้งสาธุสัตบุรุษทั้งหลายจึ่งเร่งกระทำบุญธรรมในศาสนาพระพุทธร เมื่อยังมีเท่าวัน..."

หลัก ๓/ค.๑/บ.๕๖-๕๘

"แต่อันกระทำบุญธรรมก่อศินาร..."

หลัก๕/ค.๒/บ.๑๕-๑๖

"...ยอมหน้าคนทั้งหลายกระทำบุญธรรมปชาดลักเมื่อ..."

หลัก ๘/ค.๔/บ.๑-๔

"เจ้าเมืองตรอกสลอบแลนชงุนแผ่ใจรักมักบุญธรรม"

หลัก ๑๑๗/บ.๙-๑๑

บาปกรรม

"...ยอมจ้กกระทำบาปกรรมแลจ้กเอาตนไปเกิดในนรกไซริ..."

หลัก ๓/ค.๑/บ.๕๕-๕๖

ผู้คน

"มาตราหนึ่งโสดในบ้านผู้จักกล่าวนี้แล และมีโศกโศกผู้คนท่านไปจอตตนกิติไปกรายบ้าน
ของตตนกิติ..."

หลัก ๓๘/ค.๑/ป.๓๘-๔๐

ผู้ท่วย*

"...พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้าท่วยบัวท่วยนางลูกเจ้าลูกขุน
ทั้งสิ้นทั้งหลายทั้งผู้ชายผู้หญิง ผู้ท่วยมีศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา..."

หลัก ๑/ค.๒/ป.๘-๑๒

ภูไศล

"...ลือปอมรโคยานีบุตรภรรยา ภูไศล... (คันทม) ทนไกรลาสวิบูลบรรพต..."

หลัก ๔๔/ค.๒/ป.๓๖-๓๗

มิตรสหาย

"...สั่งสอนคนทั้งหลายให้รู้จะอายุรูก้าวบาปกลัวผิดต่อผู้เฒ่าผู้แก่พ่อแม่อุบาทยายมิตร-
สหายทั้งหลาย..."

หลัก ๒/ค.๑/ป.๔๑-๔๒

"อันผู้ท่วยท่วยพระยาทั้งหลายอันมิตรสหายอันมีในลือคนี้..."

หลัก๓/ค.๑/ป.๔-๕

---

*คำว่า "ท่วย" แปลว่า "ผู้ง"

วัง* แต่ง

"ในกาลเมื่อฉลองนันทานพญาธรรมิกราชและหากวังแต่งกระยาทานอัสน์บริสการ
ทั้งหลาย..."

หลัก ๑๒/ต. ๒/ป. ๒๐-๒๑

วังสิริศมิ

"พระธาตุเป็นเจ้าจึงกระทำปาฏิหาริย์เวียนไปมาในชั้นค้ำแลจึงขับลือวังสิริศมิออก
ต่าง ๆ กัน..."

หลัก ๑๒/ต. ๒/ป. ๓๓-๓๔

*คำว่า "วัง" พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. หน้า ๑๓๗ ให้ความหมาย
ว่าเป็นคำกริยา แปลว่า "แต่ง, สร้าง, ตั้ง" แต่ ศ.ดร.ประเสริฐ ฒ นคร ได้ค้นคว้าคำว่า
"วัง" นี้จากจารึกสมัยสุโขทัยทั้งหมด และให้ความหมายว่าเป็นการเน้นข้อความ ซึ่งมีลักษณะ
เหมือนคำว่า "do" ในภาษาอังกฤษ ตัวอย่างประโยคมีดังนี้

"คำพระพุทธ เจ้านารังบอกไว้เองไซริ"

หลัก ๓/ต. ๑

"ผู้ใดนารังพิจารณาสังขยาคุณดูแล้วแท้ตั้งอัน"

หลัก ๓/ต. ๑

"นารังฉล็กพระบาทล็กชป"

หลัก ๔/ต. ๓

"ท่านพญาธรรมิกราชแลหากวังแต่งกระยาทาน"

หลัก ๑๒/ต. ๒

"ท่านวังไซให้ชื่อวังช่างเขียน... เป็องซ้าย"

หลัก ๑๐๒/ต. ๑

ถ้ามีหลักฐานแน่ชัดว่า คำว่า "วัง" นี้เป็นคำที่มีความหมายย้ำเน้นดังที่ ศ.ดร. ประเสริฐ
ได้กรุณาให้ไว้ คำว่า "วังแต่ง" นี้ก็จะไม่ใช่คำที่เกิด จากการซ้อนคำที่มีความหมายเหมือนกัน

รูปโฉม

"กลางแห่งเขาเทตลาด ชื่อสัตว์ทั้งหลายโปรส...โปรสสัตว์ที่มีรูปโฉมงาม..."

หลัก ๒/ค.๒/ป.๑๔-๑๗

แสงเงา

"...มีวัตรปฏิบัติเยี่ยงสิ่งหลงทุกอันมัก เมิร เทศแสงเงาปริชญา..."

หลัก ๒/ค.๑/ป.๔๑

หนทาง

"ฉัจฉก เปรียบไปดูหนทางนี้งามดังหนทางในเมืองฟ้า..."

หลัก ๔/ค.๓/ป.๔๑

"...ดับหนทางแต่เมืองสุโขทัยมา เกิดจอมเขานี้งามหนักหนาแก่กม..."

หลัก ๘/ค.๒/ป.๑-๔

หม่นหมอง

"กษณะนี้ บังให้หม่นหมองก่อเจดีย์..."

หลัก ๑๑/ค.๑/ป.๖

หว่างกลาง

"๑๒๑๔ ศกปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสุพรรณาลัยสุโขทัยนี้ปลูกไม้ตาลได้ลิบลิ
ข้าว จึงให้ช่างฟันชดานหินตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้..."

หลัก ๑/ค.๓/ป.๑๒-๑๓

เชิงเขา

"ขุนผู้นั้นบ่มิยีน เชิง เขิง น่าน..."

หลัก ๓/ค.๒/ป.๔๑-๔๗

"กินเมือง เขิง น่าน แก่ กม ผู้ใดกระทำชอบด้วยธรรมตั้งยืน"

หลัก ๓/ค.๒/ป.๔๑

อัยาว เรือน

"ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล้วล้มตายหายกว่าอัยาว เรือนพ่อเชื้อ เลือคำมัน..."

หลัก ๑/ค.๑/ป.๒๒-๒๓

ภาคผนวก ง

ค่าที่ เกิดจากการซ้อนค่าที่มีความหมายเหมือนกันในสมัยสุโขทัยที่มีการซ้ำค่าที่ ๑ กับค่าที่ ๓

กลางปากกลางตง

"มักจาตีลภาวนาอยู่กลางปากกลางตงหลงอดฉันใบพง..."

หลัก ๒/ค. ๑/บ. ๔๕

ก่อนหินก่อนผา

"...มาทางไม้ได้ก่อนหินก่อนผา..."

หลัก ๑๑/ค.๑บ.๔

แก้ท้าวแก้พระยา

"ถูกลบนานูส่งไปให้แก้ครูอุปัชฌาย์พ่อแม่ผู้เฒ่าผู้แก่แก้ท้าวแก้พระยาแก้เทพยดา
ทั้งหลาย..."

หลัก ๑๔/ค.๒/บ.๑๔-๑๕

ฆ่าผู้ฆ่าคน

"อย่าว่าจักฆ่าผู้ฆ่าคนเลย..."

หลัก ๔/ค.๑/บ.๓๔

เจ้าบ้านเจ้าเมือง

"...แก้พระเจ้าแผ่นดินแก้เจ้าบ้านเจ้าเมือง...จริง"

หลัก ๓๘/ค.๑/บ.๓๑

เจ้าบ้านเจ้าเรือน

"เจ้าของร้องให้ช่วยกุมพ่อเจ้าบ้านเจ้าเรือนนั้นก็ยิ่ง..."

หลัก ๓๘/ค.๒/บ.๑๖

ด้วยแก้วด้วยหาญ

"แต่คนอันมีในเมืองไทย... ด้วยแก้วด้วยหาญ...หากคนจักเสมอมิได้..."

หลัก ๑/ค.๔/บ.๑๔-๑๖

ด้วยรู้ด้วยพล

"...แลท่านช่วยปลดช่วยมล้างด้วยรู้ด้วยพลแห่งท่าน..."

หลัก ๖๔/ค.๑/บ.๑๑

ด้วยรู้ด้วยหลวง*

"แต่คนอันมีในเมืองไทย ด้วยรู้ด้วยหลวง ด้วยเกล้าด้วยหาญ...หากคนจักเสมอมิได้"

หลัก ๑/ค.๔/บ.๑๔-๑๑

ด้วยลือด้วยเกวียน**

"...ย่อมพระนรินทร์อันใหญ่ชักมาด้วยลือด้วยเกวียน..."

หลัก ๒/ค.๒/บ.๓๓

ได้แข่งได้ชา

"กลางแห่งได้แข่งได้ชา..."

หลัก ๒/ค.๒/บ.๓๒

ได้ช้างได้วง

"กูไปที่บ้านท่าเมือง ได้ช้างได้วง ได้บัวได้นาง...กูเอามาเวนแก่พ่อกู"

ต้นใหม่ต้นหลวง

"...จึงขึ้นเบนใบเสียวงามหนักหนาแก่กม เบนต้นใหม่ต้นหลวงสูงงามหนักหนา"

หลัก ๒/ค.๑/บ.๔๑-๔๗

ต่างบ้านต่างเมือง

"ต่างบ้านต่างเมืองก็จักมาอึงตน..."

หลัก ๓/ค.๒/บ.๔๑

---

* คำว่า "หลวง" แปลว่า "หลักแหลม, ฉลาดเฉลียว, รู้หลัก" (กรมศิลปากร, เรื่องเดิม, หน้า ๔๗๒).

** คำว่า "ลือ" หมายถึง "เกวียน" (พจนานุกรมภาษาไทยเปรียบเทียบ : ทั่วประเทศ เชียงใหม่ ไทยลื้อ ไทยดำ (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พ.ศ.๒๕๒๕), หน้า ๔๓) และภาษาถิ่นเหนือ คำนี้หมายถึง เกวียนด้วย.

ถือบ้านถือเมือง

"มิใช่วีรสตรีธรรมพ่อบุญรามคำแหง เจ้าเมืองศรีวิชัยนาลย์สุโขทัยขึ้นนั่งเหนือชานหิน
ให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุน ฝูงท่วยถือบ้านถือเมือง"

หลัก ๑/ค.๓/บ.๑๖-๑๘

เถิงเจ้าเถิงขุน

"...มีนจ๊กกล่าวเถิงเจ้าเถิงขุนไป..."

หลัก ๑/ค.๑/บ.๓๔

ที่อุบที่นาย

"...ยอมเอามาเลี้ยงมาขุนบ่ให้เถิงที่อุบที่นาย..."

หลัก ๔/ค.๑/บ.๒๒-๒๓

ที่ล้มที่ตาย

"แลจกให้เถิงที่ล้มที่ตาย ดังอันก็ดี... บ่ซ่อนฆ่าซ่อนตีลักคาบ..."

หลัก ๔/ค.๑/บ.๒๔-๒๗

เปนเจ้าเปนขุน

"เปนเจ้าเปนขุนอยู่บ้านเมืองชาต..."

หลัก ๓/ค.๒/บ.๑๕-๑๖

เปนท้าวเปนพระยา

"พ่อบุญพระรามคำแหงนั้นหาเปนท้าวเปนพระยาแก่ไทยทั้งหลาย..."

หลัก ๑/ค.๔/บ.๑๑-๑๒

"ฝูงเปนท้าวเปนพระยา เบื้องตะวันออกตะวันตก น้วนอนดินนอน ต่างคนต่างมีใจ
ใคร่ใจรัก..."

หลัก ๔/ค.๑/บ.๓๗-๓๐

ผู้เช่าผู้แก่

"... สิ้นสอนคนทั้งหลายให้รู้ละอายบาปกลัวผิดต่อผู้เช่าผู้แก่พ่อครูอุบายทายมิดรสนหาย
ทั้งหลาย..."

หลัก ๒/ค.๑/ป.๕๑-๕๒

"ถูกอุปนาศ ไปแก่ครู อุบัติมาชยพ่อแม่ผู้เช่าผู้แก่ แก่ท้าวแก่พระยาแก่เทพยดาทั้งหลาย"

หลัก ๑๔/ค.๒/ป.๑๔-๑๕

มีถ้อยมีความ

"ไพร่ฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมืองมีถ้อยมีความ..."

หลัก ๑/ค.๑/ป.๓๒-๓๓

เมื่อบ้าน เมือ เมือง

"ต่างคนต่าง เมื่อบ้าน เมือ เมือง ดังเก่า..."

หลัก ๒/ค.๑/ป.๓๑

รู้บุญรู้คุณ

"รู้บุญรู้คุณ ท่าน เลี้ยงมบรรยายอาจสังวรตน..."

หลัก ๒/ค.๑/ป.๕๑

รู้บุญรู้ธรรม

"...หาเป็นครูอาจารย์ สิ้นสอนไทยทั้งหลายให้รู้บุญรู้ธรรมแท้..."

หลัก ๑/ค.๔/ป.๑๒-๑๔

ลูกเจ้าลูกขุน

"พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้... ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งผู้ชายผู้หญิงผู้หญิงท่วยศรัทธา

ในพระพุทธศาสนา"

หลัก ๑/ค.๒/ป.๕๐-๕๑

ลูกท้าวลูกไท

"อนึ่งตนปู่พระยาที่ลูกท้าวลูกไท ก็ดี..."

หลัก ๑๔/ค.๑/ป.๒๑

ลูกบ้านลูกเมือง

"ปลูกเลี้ยงฝูงลูกบ้านลูกเมือง นั้นชอบด้วยธรรมทุกคน..."

หลัก ๑/ค.๔/ป.๒๖/๒๗

เสียง เลื่อน เสียง ซิป

"ดาบงดากลองด้วยเสียงพาดเสียงพิณ เสียงเลื่อนเสียงซิป..."

หลัก ๑/ค.๒/ป.๑๘-๑๙

ห้อมบ้านห้อมเมือง

"...คือว่าพระราชวังตั้งงอกชอบห้อมบ้านห้อมเมือง..."

หลัก ๓๘/ค.๒/ป.๕๐

หัวซ่งหัวรบ

"...ได้ชำเลือกชำเสื่อ หัวซ่งหัวรบ ก็ดี ป่าป่าดี..."

หลัก ๑/ค.๑/ป.๓๑

"...ชื่อได้ชำเล็กชำเสื่อ หัวซ่งหัวรบ ก็ดี ป่าป่าดี..."

หลัก ๔/ค.๑/ป.๒๑-๒๒

ภาคผนวก ค

ค่าที่เกิดจากการซ้อนค่าที่มีความหมายเหมือนกัน ๒ หน่วยในสมัยอยุธยา

คิดอ่าน

"แลให้สังหารผลาญชีวิตเอาบุคคลซึ่งคิดอ่าน จะยกย้ายจะน้อเอาข้าของพระไป..."

หลัก ๘๒/บ.๕-๑

"คิดอ่านปฏิสังขรณ์ซ่อมแปลงพระบรมธาตุหัวเมืองชัยนาทบุรี"

หลัก ๘๗/บ.๒-๓

คุ่นเคย

"บังกุลบิดาอุบาทก เลิศทางคุ่นเคยกับพระพุทธรเจ้าคนหนึ่ง..."

จารึกวัดโพธิ์/๓๗๘

จงรักภักดี, จงรักภักดี

"อนึ่งผู้เป็นสมุหนคารวจะให้จงรักภักดีในพระบาทสมเด็จพระบรมบิดรพระพุทธรเจ้าอยู่หัว
อย่างไรว่าคานเคืองพระไทย จงมีใจจงรักอันชอบจริงจง..."

ก.ม.๓/๕๔

"อีกแขกเมืองนานาประเทศ ซึ่งมีได้เคยไปมาก็มีน้ำใจจงรักภักดีไปมาเป็นอันมาก..."

พระราชสาส์น ร.๑/๒๑

ฉิบหาย

"ไปเมื่อน้ำจะฉิบหายให้เวนทุนแลสิ้นหมากแก่มันจงแล้ว..."

ก.ม.๓/๓๐๒

"ด้วยข้าพระเจ้าฉิบหายขึ้นมาฉลาดนักจะทำประโยชน์ในชั่วนี้..."

จ.ม. เหตุอยู่ธยา๑/๓๕

ช่วยชนะ

"ด้วยบุษบาภิหารของพระนเรศวรที่จะช่วยชนะแก่พระมหาอุปราชา..."

คำให้การ/๘๓

"พม่านนี้เลิกทัพกลับไป มีช่วยชนะด้วยพระบารมี..."

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๒๗๗

ชำนาน

"แลกระลาการเร่งรัดเอาเงินหาผู้ใดจะมาช่วยได้ มันมิได้อยู่ในกระลาการเป็นชำนาน พันสามเดือนแล้ว..."

ก.ม. ๓ / ๓๒๕

"ให้นายการนายงานขึ้นมาทำพระदानักพลับพลาพักที่วังจันทร์เกษมก็ชำนาน..."

ประชุมพงศ ๑๘ / ๘๔

ใช้สอย

"ใครอย่างลัวเกล้า อย่าใส่เวียงานการเมืองใช้สอย... ไผมา..."

หลัก ๗๒ / ต.๑ / บ. ๓-๔

ชือตรง

"อนึ่ง มีพระราชบัญญัติไว้แก่อธิบดีศรีนครบาลผู้บริหารพิจารณาบังคับตามความโจรทั้งปวงใช้ จงมีใจชือตรง คงในแนวจะลี้ล ๕..."

ก.ม. ๓ / ๔๓๓

จูแล

"ถ้ามีที่เสด็จฯไปมาเห็นพระราชกุศลและประพาสประทับร้อนแรมแห่งใด ๆ ชาวที่ได้ เกณฑ์กันลวงไปรับเสด็จจูแลให้เจ้าพนักงานแต่งที่แลทำบังแดด..."

จ.ม. เหตุอุยธยา๑ / ๘๗

"จึงทรงตั้งเจ้าพระยาพระศรีสรศักดิ์เป็นพระมหาอุปราช จูแลก็จัดการบ้านเมืองต่าง พระองค์..."

คำให้การ / ๑๒๘

ต่อสู

"จะหาใครออกทำยุทธหัตถ์ต่อสูกับข้าศึกแทนพระราชสามีแห่งเราได้..."

คำให้การ / ๗๘

"ฝ่ายเขมรรู้ว่ากองทัพไทยทำการไม่สำเร็จต้องถอยกลับ ก็พากันก่อการกำเริบต่อสู้
กองทัพไทย..."

ประชุมพงศ. ร. ๓/๒๔

ติเตียน

"หนีให้ติเตียนเตียนนี้..."

หลัก ๔๐ พิเศษ/ค.๒/ป.๑๑

ดูซ้ำ

"อย่าพักกระโขนกเศด็จเกลดระบัด อร์หัดหัน สงสารเอาสาธูยงนิรพานพากฟ้า ขอได้
เรื่องดูซ้ำอธิษฐานนี้แล..."

หลัก ๔๑/ป.๑-๗

ถ้อยความ

"ถ้ามีถ้อยความสิ่งใดจะควรเอากราบบังคมทูลให้เจรจาด้วยกันถ้ามีถ้อยความการ
นอกกว่านี้ไซ้ บมิพอให้เจรจากว่านั่นเลย..."

ก.ม. ๓/๔๔

"แลเงินทองของผู้ใด ๆ มิได้อยู่ แลมิได้เป็น ถ้อยความด้วยผู้ใด ๆ ไซ้..."

จ.ม. เหตุอุยธยา๑/๑๔

แทรกแซง

"นวนเห็นเป็นที่ที่จะเข้าแทรกแซงได้ถนัด..."

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๒๐๑

นามชื่อ

"ได้ถูกบุษยตะวันชาย ๑ บาท นามชื่อมหาสัตว์ภูมิม..."

หลัก ๘๖/ค.๑/ป.๑๑-๑๗

เนินช้า

"ครั้นจะได้ลวนยึดยาว การลักจะเนินช้าไป..."

ก.ม. ๓/๗๒๘

"อย่าละเลย กักซึ่งโจรผู้ร้ายไว้ให้เป็นซ้ำ โจรผู้ร้ายหลบหนีไปได้ จะมีใจกำเริบต่อไป..."

ร่างสารตรา จ.ศ.๑๒๕๓/๖

บาเหน็จรางวัล

"ท่านว่าผู้ที่มีความชอบ ท่านว่าให้บาเหน็จรางวัลแก่ผู้ใดโดยควร"

ก.ม. ๓/๕๓๔

"พระนารายณ์ก็ให้ปูนบาเหน็จรางวัลแก่นักโทษทั้ง ๒๐ คนเป็นอันมาก..."

คำให้การ/๑๒๒

แบ่งปัน

"ว่ามฤตคณาสุภโศไทผู้ถึง แก่อนิจกรรมแลพระราชทานให้แบ่งปันแก่บิดามารดา บุตรภรรยาญาติพี่น้องทั้งปวง..."

ก.ม. ๓/๓๔๖

"แต่เข้ามาถึงข้ายังมีแต่ ๔ ยุ่ง ข้าแบ่งปันกับพวกอยู่บ้านกินกันหมดแล้ว..."

ประชุมพงศ. ร.๓/๓๘

แปลกประหลาด

"หนังสือฉบับนี้มีข้อความแปลกประหลาดน่าฟังอยู่จะต้องอ่านอีกครั้งในเวลาอื่น..."

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๕๐

เปลี่ยนผลัด

"ผู้พยาบาล เปลี่ยนผลัดยกถอดให้ขาดเสวยราชการของท่านใช้ท่านว่า เลมีดมีโทษ
๖ สถาน..."

ก.ม. ๓/๔๘๐

ผืนแปร

"จิตมิได้ผืนแปรไปถือคุณอันอื่น นอกกว่านี้ว่าประ เสริฐกว่าพระรัตนไตรย์..."

ก.ม. ๓/๓๕๔

"ถ้าราชการผันแปรประการใดให้คิดอ่านผันแปรตามอย่าให้เสียราชการไปแต่สิ่งใด
สิ่งหนึ่งได้..."

จ.ม. เหตุ ร.๒/๒๓

ผลัดเปลี่ยน

"ขอพระอย่าให้เจ้าหมื่นเอาของพระผลัดเปลี่ยนไป แต่คนหนึ่งสองคนได้..."

หลัก ๘๒/บ.๑

ผู้คน

"ถึงปีรวงไล่ศักราช ๘๔๓ ได้รอมเงินกับบ้านสวนผู้คนไว้กับวัดชุธัน..."

หลัก ๗๖/บ.๑๔-๑๕

แม่ไพศาล

"ให้รุ่งเรื่องแม่ไพศาลทำพิภพโลกทั้งปวง..."

จ.ม. เหตุอยุธยา ๑/๒๔

ผาผนัง

"ผาผนังและหลังคาพระวิหารนั้นชำรุดทรุดโทรม..."

จ.ม. เหตุอยุธยา ๑/๕๖

"...และภายในพื้นพระมณฑปที่ประดิษฐานพระพุทธรูปบาทนั้น ทำเลื้อยลาดเต็มพื้นที่ผาผนัง
มณฑปใหญ่..."

คำให้การ/๒๐๕

ฝูงท่าย

"หาฝูงท่ายค่านวระควณภยมารจิตรรจนา เทพดาอสูร..."

หลัก ๑๑๖/ค.๒/บ.๓๘

เติมเติม

"จึงให้รับจกไพรพลข้างม้าเสปียงอาหารเติมเติมไปอีก..."

คำให้การ /๘๒

"๗ ข้า ๗ จึงจัดให้พระสันตบุริคุมไพร่ ๓๐๐ คน ยกเพิ่มเติมไปรักษาเมืองเชียงแตงอีก..."

ประชุมพงศ์ ร.๓/๕๕

ภยอันตราย

"ภยอันตรายแห่งนี้เราก็คือแห่งราชสมบัติน้ำเราก็คือ เราบจงจกให้บังเกิดมีเลย..."

หลัก ๘๓/ค.๑/บ.๔-๕

โกศทรัพย์

"แลเจ้าหนีซึ่งเคียดชังเอาผ้าผ่อนเงินทองของโกศทรัพย์ซึ่งพระราชทานให้แก่ท่านนั้นไป..."

ก.ม.๓/๓๗๒

มุ่งหมาย

"สาเหตุข้อพระราชโองการนี้และความมุ่งหมายเป็นอย่างอื่นแท้..."

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๒๕๗

เยี่ยงหย่าง, เยี่ยงอย่าง

"แต่ที่สืบไปเมื่อน้ำอย่าให้ภิกษุสามเณรดูเยี่ยงหย่างสมิรักน้ามอย่าให้ภิกษุสามเณรทั้งปวง
รับของฝากมาราวาษ จะเสียพระวิไนยพระศาสนาไป..."

ก.ม.๓/๕๕๗

"ราชาศัพท์ก็มีเยี่ยงอย่างมาแต่ก่อน อุตสาหกรรมเกิดจำไว้เป็นคุณอยู่..."

จ.ม. เหตุ ร.๒/๖๑

เยียมเยือน

"ถ้านายเงิน มันไปบอกผู้ชาย ๗ มีทุกขกังวลใช้เอยประการใด ๗ มิได้มาอยู่รักษา
แต่ได้มาเยียมเยือน... ให้ตั้งคำตัวมันทำเปนสองส่วนให้ยกเสียก็ง..."

ก.ม.๓/๓๑๘-๓๑๙

"จะจัดแจงแต่งทำพญาเยียมเยือนก็ มาถึงบ้านเมืองก็ยังไม่เรียบร้อยแล้วก็ไป
ฆ่าฟัน..."

คำให้การ จ.ศ.๑๒๑๓/๕

วังสร้าง

"วังสร้างวิหารปกครองสร้างทั้งพระพุทธรูปเจ้าองค์หนึ่ง..."

หลัก ๓๓/ค.๑/ป.๘-๘

"กับเจ้าหมื่น ล่อผู้วังสร้างอารามนี้..."

หลัก ๑๐๑/ค.๒/ป.๒

รุ่งเรือง

"อย่าโลเลให้ศิษย์เอาเยี่ยงหย่างแลพระศาสนาจะรุ่งเรืองขึ้นนั้น เพราะพระราชาคณะ..."

ก.ม.๓/๔๔๒

"อันว่าท่านทั้งหลายอันสร้างเสพ ซึ่งก็ถวายมิดรอันก่อประด้วยคุณเป็นปานดังนั้น ท่านทั้งหลายก็จะรุ่งเรืองงามดุจพระจันทร์นั้นแล..."

จ.ม. เหตุอุยธยา ๑/๔๑

รูปภาพ

"แล้วให้เอารูปภาพ ทั้งปางส่งขึ้นไปเมืองหงสาวดีให้สิ้น..."

ประชุมพงศ. ๑๔/๓๘

"มีการสมโภชแห่เครื่องเล่นเรื่องรามเกียรติ์ อุฎฐาท อีหนามิใช่รูปภาพ..."

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๒๖

เล่าเรียน

"พระสงฆ์ผู้สำแดงนั้น บางเจ้าพวกมิได้เล่าเรียนพระไตรปิฎก..."

ก.ม.๓/๔๔๔

"และได้จัดให้พระสงฆ์เล่าเรียนพระปริยัติธรรม ล้วนพระองค์ก็ได้ทรงเล่าเรียนพระกรรมฐานมิได้ขาด..."

คำให้การ/๘๘

วัดอาราม

"นี่เอาคนเอานาไว้รักษาพระพุทธรูปเจ้าในวัดอารามป่าละนี้แล..."

หลัก ๑๐๓/ค.๑/ป.๓-๘

ว่ากล่าว

"ไยการเอาขัดแต่บ้อมทำยสนมถึงประตูดนนวนประจำท่า เป็นหน้าที่พนักงานตำรวจใน
ซ้ายขวาว่ากล่าวคนแลกิ่ง..."

ก. ม. ๓ / ๓๗

"ครั้นจะให้พระยาไชยวิชิต กรมการชำระว่ากล่าวต่อไป ก็เกี่ยวข้อง เป็นอุทธรณ์อยู่..."

ประชุมพงศ ๑๘

ศึกสงคราม

"ตั้งแต่สร้างกรุงทวาราวดีมา ไม่มีศึกสงครามมาติดพระนคร๑๕ ปี..."

คำให้การ / ๑๗๘

"การศึกสงครามควรรบกับใคร ควรจะพูดก็พูดกัน ชอบด้วยราชการแล้ว..."

ประชุมพงศ ร. ๓ / ๒๔

สวัสดิศรั

"ศุภมัสสุ สวัสดิศรั สรินทรบวรลิตวิวิธ เดโชชยาติ เรก ๑๔๖๑ ศก..."

หลัก ๑๔ / ค. ๑ / บ. ๑-๓

สมควร

"ถ้าผู้ใดมีความชอบในแผ่นดิน ขอให้แต่งตั้งพระราชทานยศถาาศักดิ์แก่ผู้นั้นโดยสมควร"

ก. ม. ๓ / ๕๖๑

"ให้พระ เจ้ากรุงอินทปรัสถยภพยุหนโยธาทัพโดยสมควรแก่พระ เกียรติยศพระ เจ้าแผ่นดิน
เอกราช..."

คำให้การ / ๗

สักการะบูชา

"ให้ผู้ชำทั้งหลายแม่ลูกได้ลงมาพร้อมกับด้วย เทวคณา เจ้าทั้งหลายมาสักการะบูชา..."

หลัก ๓๗๗ / ค. ๓ / บ. ๑-๒

"แลตบแต่ง เครื่องสักการะบูชา แลราชวัติฉัตรธง ดอกไม้ได้ เทียนมีประการต่าง ๆ..."

หลัก ๘๗ / บ. ๔๗-๔๘

สุชลาภรณ์

"สัตว์ทั้งหลายจงสุชลาภรณ์สถานตั้งระดับโคกโรคทุกข่มขมนดลสวรรคสรพสุทุกข์...ค
กังวลอันตราย..."

หลัก ๑๔/ค.๓/บ.๓-๔

เสียนาย

"ฝ่ายมุนนายเจ้ามุนนายหมวด ต้องทตรองจ่างผู้คนทำราชการแทน เสียนายได้ความ
ชัดสน..."

ก.ม.๓/๗๒๑

"ร้พลพระเจ้าหงสาวดีเสียนาย เป็นอันมากตั้งนี้แล้วพระเจ้าหงลาวดียังจะรับเป็นทาง
พระราชไมตรีได้หรือ..."

ประชุมพงศ. ๑๔/๑๘

เลียบงอาหาร

"อนึ่งพระราชทานเลียบงอาหารแก่นายท่บนายกองไฟร์ในกองทัพ..."

ก.ม.๓/๔๓๔

"เลียบงอาหารลืชัดสนแล้ว ๗ ก็จวนเทศกาลฟ้าฝนจะทำการข้าววันมิได้ จ่าจะเลิกทัพกลับ
ไป..."

ประชุมพงศ. ๑๔/๑

"บัดนี้เลียบงอาหารในพระนครจวนจะหมดสิ้นราษฎรอดอยากกระส่าระส่ายเกือบสิ้นกำลัง
อยู่แล้ว..."

คำให้การ/๘๗

โสภางาม

"เราตักกระทำเป็นฉัตรกัง เราเส็งตู่พระเียบ...ประมณาก็ว่าโสภางาม..."

หลัก ๑๐๒/ค.๑/๑๒-๑๓

หลีกหนี

"แลขุนหมื่น แลไพร่ในอาัยตของคนยังคงในราชการอยู่หาไม่สมักหลีกหนีราชการ ให้ทัพย
ลิ่งแก่ผู้พยาบาล..."

ก.ม.๓/๔๘๐

"อนึ่ง พระยาแลนหลวง ๗ เมืองเชียงใหม่แต่งตั้งลือให้แสนสุรินทรไมตรีถึงมาล่อหลวง
แล้วหลีกหนีไป..."

ประชุมพงศ. ๑๔/๒๕๒

หินผา

"จึงให้บรรลัต์ทั้งหลายไปเอาหินผามากระทำเป็นเจดีย์ ๔ด้าน..."

จารึกหลัก ๘๔/บ.๒-๓

ในฉนวน

"ถ้าพบเห็นเทวา ผู้ล่าแดง ผู้พึงธรรมอันประมาทกล่าวถ้อยคำตลกขณะอง เอาธรรมนั้น
มากล่าวเป็นธรรม โทษนั้นเป็นครูโทษอันในฉนวน..."

ก.ม.๓/๔๔๕

อภิบาลรักษา

"ด้วยเดชพระบรมโพธิสมภาร เทพดาเจ้าอภิบาลรักษาพระพุทศศาสนาสิ่งสาธุการ..."

ประชุมพงศ ๑๕/๒

"ช่วยถ่ายชายหญิง ๑ คน เป็นข้าพระบรมธาตุ สำหรับอภิบาลรักษาไวยาวจกร เพื่อจะ
ให้พระบรมธาตุเจดีย์ถาวรวัฒนาการถาวร ๕๐๐๐ พรรษา..."

จารึกวัดโพธิ์/๑๒

อิทธิฤทธิ์

"อนึ่งแม้ว่าผู้มีอิทธิฤทธิ์จะกระทำดินสกลชมพูทวีปให้ราบเสมอดั่งนากลองไชยเกรแล้ว..."

ก.ม.๓/๕๔๔

"พระเจ้าสุริยเมทราธิบดีมีบุญญาภิหารและอิทธิฤทธิ์ชำนาญในทางเวทมนตร์กายสิทธิ์
มาก..."

คำให้การ/๑๓๑

เอาใจใส่ดูแล

"ท้าวปอกว่าเจ้าเมืองหลวงพระบางเอาใจใส่ดูแลจ่ายเสบียงอาหารให้รับพระราชทาน
และปลูกโรงเรือนหาที่ไธนา และหาโคกระบือให้พวกกันได้ทำมาหากินอยู่เป็นปรกติ..."

คำให้การ จ.ศ. ๑๒๑๓/๔

"จึงทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่าซึ่งพระปลัดพระภักดีอนุชิตกรมการเอาใจใส่ดูแล
ให้นายไพร่ครอบครัวตัวเลงไธมาหากินอยู่เย็นเป็นสุข..."

ฉาวตรา จ.ศ. ๑๒๑๘/๑๐๗

ภาคผนวก ข

คำที่เกิดจากการซ้อนคำที่มีความหมายเหมือนกัน ๓ หน่วยในสมัยอยุธยา

ฉ้อประบัดปัง*

"บัดนี้ทรงพระดำริ เห็นว่าผู้มีชื่อซึ่งฉ้อประบัดปังเอาเงินของพระของหลวงไปซื้อผ้าถุงหมี่เครื่องอุปโภคบริโภคคนนั้น แต่บุตรภรรยาได้ฉ้อปังเอาเงินทั้งนี้ แบ่งปันให้ญาติพี่น้อง นามได้... อนาประชาราษฎรทั้งปวงจะได้รับความเดือดร้อนยากแค้นหนัก..."

ก. ม. ๓ / ๑๙๓

ข้าหนึ่งนาน

"มาตราหนึ่ง ผู้ใดขาดแคลนเอาภรรยามาขายฝากไว้แก่ท่านให้ใช้ประจำเชิงกระดเปี้ยชายผู้ผิวมิได้ไปมาหาสู่ช่วยไถ่ทอดไว้เป็นข้าหนึ่งนาน พันกำหนดปีหนึ่งแล้วแลจะว่าเป็นเมียตนอีกนั้นมิได้..."

ก. ม. ๓ / ๓๒๖

ต่อสู้อุป

"โจรต่อสู้อุปเจ้าบ้าน ๆ พันแทงโจรตาย ท่านว่าโจรนั้นตายเสีย..."

ก. ม. ๓ / ๔๑๓

ทรัพย์สิงสิน

"ท่านว่าเอาแต่ตัวโจร ท่านหนีให้เอาทรัพย์สิงสินโจร ถ้าโจรนั้นโทษถึงตายให้เอาทรัพย์สิงสินนั้นมอบไว้แก่นายร้อยนายแฉวงเผ่ารักษา..."

ก. ม. ๓ / ๔๓๖

"ขอให้ได้สรรพสมบัติคือความบริบูรณ์คุณธรรมและอิสสรียศบริวารทรัพย์สิงสิน เป็นอาทิ"

ประชุมพงศ ๑๘ / ๘๘

ปราชัยพ่ายแพ้

"ข้าศึกเมืองอื่นจะปราชัยพ่ายแพ้แก่ชาวเมืองนั้นลงท่ายถวายพระพร..."

จ. ม. เหตุความทรงจำ / ๒๒๕

---

* คำว่า "ประบัด" แปลว่า ฉ้อโกง

"องค์สมเด็จพระพุทธเจ้าเสด็จอยู่บนรัตนบัลลังก์ใต้ดวงไม้พระมหาโพธิ์ทรมาณเสด็จ
พระวิสาขามารธาธิราชกับทั้งเสนามารให้ปราชัยพ่ายแพ้..."

จารึกวัดโพธิ์/๘๗

ไปล์* ปละละ

"จึงไปล์ปละละราชสมบัติ..."

หลัก ๑๐๖/ต.๑/บ.๑๓

ผู้พิพากษาสุภา** กระลาการ

"อนึ่งให้ผู้พิพากษาสุภากระลาการ เลงคุกคามณัน โดยระบุนานวลควรที่จะฟัง..."

ก.ม.๓/๒๑๘

พยายามอาสาตจองเวร

"อย่าให้กอบไปด้วยความอิจฉาธิษายอาสาตจองเวรด้วยภัยต่าง ๆ..."

ประชุมพงศ ๓๗๓

ยึดยืนนาน

"ถ้าพระองค์จะสะเดาะพระเคราะห์ให้มีพระชนม์ยึดยืนนาน..."

คำให้การ/๔๐

รักษาทาบูนารุง

"ต้องแดนฝนตราครุฑคร่าเพลิงป่าเผาแตกพังหาผู้จะรักษาทาบูนารุงไม่..."

จารึกวัดโพธิ์/๑๑

ลดหย่อนผ่อน

"คดีถึงประหารชีวิต ทรงลดหย่อนผ่อนให้เบาลงเพียงจงจำเท่านั้น..."

คำให้การ/๑๐๐-๑๐๑

* คำว่า "ไปล์" แปลว่า ทิ้ง

** คำว่า "สุภา" แปลว่า ตุลาการ เป็นคำภาษาเขมร

ศัพท์สาปเปียงเลียง

" เทวรูปพระนเรศวรนั้นมีน้ำพระเนตรไหล และแปลงศัพท์สาปเปียงเลียงอันตั้ง อสนีบาต
ลงหลายครั้งหลายหน..."

คำให้การ/๔๓๘

"ทุกกระทรวงการทั้งหลายแห่งประดับประดาซ้ายขวาหน้าหลังนาคด้วยศัพท์สาปเปียง-
เลียงมีองกลองแตรสังข์..."

ประชุมพงศ. ๑๔/๒๔๔

สว่างรุ่งเรือง

"แล้วมานั้นแล้วไปด้วยทองประดับพิพรัดนมิยอดได้แลพั้นมีระ เปียบไพเราะที่ทอง เปนถ้อง
แถวแนวเสาโลมกาทบกายจนชจิตระชาลิตไปด้วยแสงศรีสัตตะ มะมณีภาศสว่างรุ่งเรือง..."

ก. ม. ๓/๒๑

"จะชักนำสรรพวิชาอายุคนในประเทศยุโรปมาทำนุบำรุงกรุงสยามให้เป็นความสว่างรุ่งเรือง
แก่อาณาประชาราษฎรทั้งปวง..."

จ. ม. เหตุอญญา ๑/๒๓

หมื่นมวดทอง

"ส่งตัวไพ่นั้นแก่ขุนนายคงหมื่นมวดทองใช้ราชการตามเดิมไพ่นี้จึงจะเขคนลาบ..."

ก. ม. ๓/๓๐๑

อิทธิฤทธิ์อานุภาพ

"แต่ถึงดังนี้ ผู้แต่งหนังสือได้บันทึกถึงเขษตราสองคนนั้นว่ามีอิทธิฤทธิ์อานุภาพ เป็นที่ยำเกรง
แก่ประเทศราช..."

จ. ม. เหตุความทรงจำ/๒๓๑

ภาคผนวก ง

ค่าที่เกิดจากการซ้อนค่าที่มีความหมายเหมือนกัน ๔ หน่วย ในสมัยอยุธยา

ต่อสู้อุปราช

"ไปอยู่พิมายต่อสู้อุปราชกันจับได้กรมหมื่นเทพพิพิธ..."

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๒

ถนนหนทางมรรคา

"อันถนนหนทางมรรคา คิดมาก็เสียตายทุกสิ่งอัน..."

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๒๓๔

ทแกล้าวทหารวีพล

"แต่เห็นการยังหาเป็นที่ทำไม่จะหนักแรงทแกล้าวทหารวีพล..."

ประชุมพงศ. ร.๓/๑๑

บอกกล่าวปาวร้อง

"ครั้นแล้วพระฤๅษีจึงเที่ยวบอกกล่าวปาวร้องชาวชนบททั้งปวงอันอยู่รอบขอบเขตแดน นครอินทรวรณ..."

คำให้การ/๑

ปิดบังอำพราง

"ถ้าคร่ำครวณตกอยู่ที่เมืองใด ให้ข้าหลวงเจ้าเมืองกรรมการแต่งคนคุมเข้าไป ส่อง ณ เมืองพระตะบองให้สิ้น อย่าให้ปิดบังอำพรางไว้แต่คนหนึ่งได้เป็นอันขาด..."

ประชุมพงศ. ร.๓/๓๔

พาลกักจะฉะนยาบช้า

"แรกเหตุนี้จะมีมาเพราะคนพาลกักจะฉะนยาบช้า..."

ก.ม. ๓/๓๖๑

รุ่งเรืองสุกใส

"เป็นที่มุ่งหมายเสียงทนาย ก็นว่าพระนครที่สร้างใหม่นี้จะรุ่งเรืองสุกใส เป็นสุขสืบไปในกาลภายหน้าสิ้นกาลช้านาน..."

คำให้การ/๔๑

ลบละลายหายสูญ

"มิให้ลบละลายหายสูญด้วยเพลิงและน้ำอย่างหนึ่งอย่างใด..."

คำให้การ/๔๘

ว่ากล่าวพูดจา

"ถ้าเขมรซึ่งมาติดตามพระยาสังคโลก มาว่ากล่าวพูดจาแต่โดยดี ก็ให้พูดจาได้ตอบตาม
ท่านองความโดยดี..."

ประชุมพงศ. ร.๓/๘

ศรีสวัสดิพัฒนามงคล

"ศรีสวัสดิพัฒนามงคลก็บังเกิดมีไปตราบเท่ากัลปาวสาน..."

ประชุมพงศ. ๑๔/๑๑๑

ภาคผนวก จ

การช้อนคำที่มีความหมายเหมือนกันในสมัยอยุธยา ซึ่งประกอบด้วยหน่วยเป็นกลุ่มคำ ๒ หน่วย

คำถทซาคำธรรมเนียม

"แลกระลาการ เรียกเอาเงินคำถทซาคำธรรมเนียมแก่ฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลย..."

ก. ม. ๓ / ๑๓๔

เครื่องใช้เครื่องสอย

"ถ้ามีผู้ถือเครื่องใช้เครื่องสอยคือมีดพร้า ลิว ชวานเดินมาแลมีผู้เดินมาต้องตายให้ใหม่ ยินตัวผู้ตาย ๓ ส่วน..."

ก. ม. ๓ / ๔๑๑

ชาวบ้านชาวเมือง

"นครบาลคุมนักโทษไปขอกินแก่ชาวบ้านชาวเมือง ตามแต่เขาจะให้นั้น ถ้านักโทษยื้อ ซักชิงเอาเปิดไก่อิ่งใจของชาวบ้านชาวเมืองท่านว่าละเมิด..."

ก. ม. ๓ / ๔๓๑

"ชาวบ้านชาวเมืองทั้งปวงก็พากันเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา..."

คำให้การ / ๑๔๘

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

"ข้าพระพุทธเจ้าพระยาไทโร พระยากลั่นตัน พระยาตรังกาบุพระยานองจิก พระยา ระแงะ แลบุตรภรรยาอาณาประชาราษฎรนาอันตรายมิได้ออยู่เย็น เป็นสุขอยู่ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม..."

จ. ม. เหตุ ร. ๒ / ๒๐

ด้วยบุญด้วยคุณ

"ข้าอยู่ข้างนี้ก็อยู่ด้วยบุญด้วยคุณแก้วทั้งสามพระรัตนตรัยและบารมีเจ้าฟ้าสามกว้านหลวง"

ประชุมพงศ ร. ๓ / ๓๘

ต่อเหตุต่อการณ์

"ถ้าแม้นคิดตามพวกซึ่งทำผิดต่อเหตุต่อการณ์ก็จะไม่ผิด แต่ตัวเข้าติดบ่วงทุกซงจะตลอดถึง ลูกหลานทุกชั่วไม่หยุด..."

ประชุมพงศ. ร. ๓ / ๓๐

ทุกครึ่งทุกคราว

"พระองค์เสด็จไปประพาสตำบลใดก็โปรดทรงแพยนต์ไปทุกครึ่งทุกคราว..."

คำให้การ/๓๖

ทุกบ้านทุกเมือง

"ข้อหนึ่งทุกบ้านทุกเมืองหนทางและสะพานทุกแห่งทุกตำบลกริ้วยั่วลุ่มดอนปรักหักพัง
ให้เจ้าเมืองกรมการร่วมแปลงทำใหม่ดี..."

พระราชสาส์น ร.๑/๒๒

"ทุกวันพระยาพระเชษฐและราชบุตรเมืองสะเทิงเมืองกระพงสวายสะตั้งสะเทือนทุกบ้าน
ทุกเมือง..."

ประชุมพงศ. ร.๓/๑๐

ทุกสิ่งทุกอย่าง

"ยอมทำไปแล้วเสร็จทันทอดพระเนตรทุกสิ่งทุกอย่าง..."

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๓๒๔

ทูลเกล้าทูลกระหม่อม

"ใ้นางพญาพระราชบุตร พระราชนัดตามาให้ทูลเกล้าทูลกระหม่อม ถวายพระเจ้า
อยู่หัว..."

ก.ม. ๓/๔๓๔

"ข้าพระพุทธเจ้าหมื่นภิรมย์ราชสารชุกทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายทานแล้วตามฉบับ
ขอเดชะ..."

จ.ม. เหตุ ร.๒/๓๖๘

ในบ้านในเมือง

"ถ้าผู้ร้ายทำร้ายแก่ชาวพระนครในบ้านในเมืองได้แลให้เกิดเพลิงได้ ท่านว่าให้เอา
นครบาลเป็นโทษลเมิต"

ก.ม. ๓/๔๓๘

"จึงทรงมีพระราชดำริเห็นว่าจีนมีชื่อ ๒๘ คน เป็นคนมีภรรยาผัวนอนอยู่ในบ้านในเมือง ได้รู้เห็นถ่วงก็ ความเป็นแน่นอนอยู่แล้ว..."

ประชุมพงศ. ร.๓/๒๑

ปาว เวียก ปาวการ

"อย่างปาวเวียกปาวการ..."

หลัก ๑๐๔/ค.๑/ป.๑๔

เป็น เค้า เป็น มูล

"มักให้มันคงจงเป็น เค้า เป็น มูล ในหริภุญชบุรี..."

หลัก ๓๗๑/ค.๑/ป.๓๗

เป็น เกล้า เป็น ตอ

"เป็นเกล้า เป็น ตอ ในพระวารชินธาดูเจ้าสิบพระกะ..."

หลัก ๓๗๘/ค.๒/ป.๑๒

เปน ตัว เปน ตม

"อันว่าสักกายทิฏฐันถือว่า ไผ่จ ชัน นี้ เปนตัว เปนตม เปนอหิม บังตั้ง นี้ ชื่อ ว่า มณี ฉา ทิฏฐิ..."

จ.ม. เหตุอุยธยา ๑/๔๖

เปน ถ้อย เปน ความ

"ถ้าเมื่อเขาดำนั้น คน ได้อิน ไซ้ จึง ควร ให้ เอา เปนถ้อย เปนความ ให้ ร้อง ฟ้อง กัน ได้ ตาม กฎหมาย"

ก.ม. ๓/๓๖๖

ผู้ หลัก ผู้ ใหญ่

"พงศาวดารรัตนโกสินทร์อ้างว่าพงศาวดารที่องเชียงสือประชุม ผู้ หลัก ผู้ ใหญ่ ข้าง ฉวน มา ด้วย เรียบ เรียง ขึ้น ทูล เกล้า ถวาย พระ บาท สม เด็จ พระ พุทธ ยอ ด ฟ้า จุ ดา โลก..."

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๕๑

เผาบ้านเผาเมือง

"กองทัพพวนยกมาถึงบ้านเมืองดาบฉาดเห็นกองทัพไทยเผาบ้านเผาเมืองเสียสิ้น..."

ประชุมพงศ. ร. ๓/๒๘

ปากน้ำปากท่า*

"ถ้าพานมือออกไปนอกเมืองท่านไปปากน้ำปากท่า แลเจ้าคนมาพบให้ใหม่ค่ากึ่ง..."

ก. ม. ๓/๓๓๔

ยังบ้านยังเรือน

"เกาะกุมเอาท่านมายังบ้านยังเรือนตน..."

ก. ม. ๓/๔๕๐

รั้งบ้านรั้งเมือง

"แลงวดคราวสารพิไสยรั้งบ้านรั้งเมืองแลงานสรรพมาตราย่าให้ทอดเข้าทอดฝ้ายทอดโคกระปือ คนคิดบาลทานพระกัลปนา..."

ประชุมพระดารา/๓๗๓

รั้วขวางรั้วหนาม

"เมื่อทัพพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจะมา ก็จะได้เป็นรั้วขวางรั้วหนามกันให้ช้าลงได้..."

ประชุมพงศ. ๑๔/๑๖๗

---

* คำว่า "ท่า" ศาสตราจารย์ชอนกลีน พิเศษสกุลกิจ ได้อธิบายความหมายไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง "ภาษาจีนและภาษาไทยถิ่น เป็นประโยชน์เพียงใดในการค้นคว้าหาที่มาของคำในภาษาไทย" หน้า ๒๗ ว่า "ท่า" ในภาษาไทยปัจจุบัน แปลว่าที่ขึ้นลงริมน้ำ แต่ในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ ท่าแปลว่า แม่ น้ำ แต่ภายหลังคำ ท่า มีความหมายกลายเป็น น้ำ หรือที่ขึ้นลงริมน้ำไป" ส่วนภาษาไทยจารใน Tai - Vietnamese-English Vocabulary, หน้า ๓๔๐ ให้ความหมายของคำ ว่าท่า tā ว่า "a place for washing" แต่ น้ำท่า nām tā แปลว่า "Water".

เวียกบ้านเวียกเมือง*

"ให้คืนไว้ดังเก่า เวียกบ้านเวียกเมืองอย่าได้ เหียด**"**

หลัก ๘๘/ป.๑๗-๑๘

สัตพระสัตสงฆ์

"และที่เป็น สัตพระสัตสงฆ์พระราชทานอุทิศไว้แต่ก่อน ทุกวันนี้ เขาจะแสสาปสูญไปแล้ว..."

ประชุมพงศ. ๑๘/๔๑

สำหรับบ้านสำหรับเมือง

"ให้จัดแจงสะสมเสบียงอาหาร กระสุนดินดำเครื่องสาตราวุธให้พร้อมสรรพสำหรับบ้านสำหรับเมือง..."

ประชุมพงศ. ๖.๓/๘๘

ใส่เกล้าใส่กระหม่อม

"ด้วยจมีนไวยวรนากับพระราชโองการใส่เกล้าใส่กระหม่อมสั่งว่า..."

ก.ม.๓/๑๑๘

ใส่บ้านใส่เมือง

"อย่าให้เสียที คิดอ่านเอาผู้คนมาใส่บ้านใส่เมือง..."

ประชุมพงศ. ๖.๓/๘

หน้าบ้านหน้าเรือน

"มาตราหนึ่งถ้าโจรผู้ร้ายตีฆ่าฟันแทงคนหน้าบ้านหน้าเรือนผู้ใดให้เจ้าบ้านเจ้าเรือนออกมาจับโจรเองได้..."

ก.ม.๓/๔๓๘

*คำว่า "เวียก" แปลว่างาน

**คำว่า "เหียด" แปลว่า ท้า

หลายครั้งหลายครา

"มาตรานิ่งผู้ใดกั้หนีถือสินท่าน เจ้าหนีทวงหลายครั้งหลายคราและผู้ถือหนีว่าจะให้ปังวาย
ไว้หนีให้ ท่านว่าผู้้นั้น เลมิตให้เรียกของท่านคืนแล้วให้ลงโทษ..."

ก.ม.๓/๓๓๒

หัวบ้านหัวเมือง

"ก็ได้ปาวร้องให้หัวบ้านหัวเมืองส่งไปให้อีกก็มาก..."

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๑๓๘

หาตัวหาตน

"หาตัวหาตน หอนิ่งยังมีได้ในปัจจุบัณนี้..."

จ.ม. เหตุอยุธยา๑/๔๐

อ้างเรี่ยวอ้างแรง

"ถ้าผู้ใดใครอ้างฉำเนาอ้างเรี่ยวอ้างแรงและผลกั้ใส่เจ้าของเสีย..."

ก.ม.๓/๔๔๒

ภาคผนวก ง

ค่าที่เกิดจากการซ้อนค่าที่มีความหมายเหมือนกัน ๒ หน่วยสมัยรัตนโกสินทร์

จงรักภักดี

"สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็นความจงรักภักดีแลสามัคคี
ของประชากรราษฎร"

จ.ม. เหตุรบเสด็จ ร.๔/๔๕

"เราทั้งหลายผู้เป็นเหมือนหนึ่งข้าที่จงรักภักดี..."

เทศนาเสือป่า/๖๖

"คณะข้าพระพุทธเจ้ายินดียิ่งนักที่ได้มีโอกาสอันสำคัญเช่นครั้งนี้ เพื่อแสดงความจงรักภักดี
และความตั้งใจดี"

จ.ม. เหตุ ร.๗ ปี ๒๔๖๘/๗๘

ฉิบหาย

"จึงโปรดเกล้าว่าจะพลอยบ้างไปด้วยมันไม่ได้ ด้วยแขกพวกนี้ไม่มีตำราสวด เขาจะว่าได้
จึงโปรดเกล้าฯให้ไปห้ามเสีย (ได้ข่าวว่าฉิบหายเตรียมเข้าของจนถึงเลี้ยงโต๊ะกินแล้ว) แล้วพระ
องค์เจ้าเทพยผ่องถวายฎีกาใบสั่งจ่ายเงิน"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑๑/๗๓

"กล่าวคือเล่นจนฉิบหายหมดตัวแล้ว เสียใจฆ่าตัวตาย..."

พระประวัติ/๔๑

ชิตสนิท

"กรมทหารนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้เป็นพระบรมชนกนาถของเรา
ได้ทรงตั้งขึ้น เพื่อเป็นทหารรักษาพระองค์ทรงใช้ชิตสนิท เป็นที่ไว้วางพระราชฤทัย"

พระราชดำรัส ร.๖/๑

ชูปนม

"บอกมาว่าพระชองบุรีศรีมหาสมุทร เสดารักษ์ผู้ว่าราชการเมืองชองบุรีป่วยให้ชูปนมรับ
ประทานอาหารไม่ได้..."

จ.ม. เหตุราชกิจ ๒๑/๑๐๐

" เสดยไม่มีใครได้บรรทมไม่มีใครหลับพระกายชูปยอมลง..."

จ.ม. เนตุราชกิจ ๒๔/๖๕

ดูแล

"สั่งเจ้าคณะให้ตรวจตราดูแลพระสงฆ์สามเณรในอารามของตัว..."

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๓๐

"๘ มีพระราชหัตถ์ถึงทูลกระหม่อมพระองค์น้อยให้ช่วยดูแลทหาร ท.ที่ ๓/๔๑..."

จ.ม. เนตุปิเภาะ/๓๕

"จะหาเวลาดูแลการงานในตำแหน่งหน้าที่ผู้บังคับการ เช่นที่ เคยมาไม่สะดวก"

พระราชดำรัส ร.๖/๒

ต่อสู้

"เจ้าอุปราชกับพระยาพระเชษฐาใหม่เห็นว่าจะต่อสู้พวกเชมรที่ลูกกลามยกเป็นกองทัพมานั้นไม่ได้เสียแล้ว..."

พระราชสาส์น ร.๔/๓๔

"พวกเจ้าวิมวัดล้มพันดวงค์เกิดต่อสู้ไฟไหม้โรงกวน..."

จ.ม. เนตุราชกิจ ๑/๑๔๖

"เลี้ยงนอนเอาไว้ดูก็มี ลานรับหาวิธีต่อสู้"

พระราชหัตถ์เลขา ร.๓/๕๘

ถูกต้อง

"ผู้ว่าการแทนไวซ์กงสุลกับพระนรินทรได้เรียกนายเรือได้กงลูกเรือรวม ๔ คน มาให้ลาบานแล้วถามทรัพย์สินสิ่งของที่นาย แล้วได้ตรวจที่ยังอยู่และที่นายก็ถูกต้องตามบัญชียื่นศาลกงสุล..."

จ.ม. เนตุราชกิจ ๔/๑๖

"ท่านจะประพดสิ่งไร ย่อมจะถูกต้องตามคัมภีร์กำหนดแล้วท่านจึงได้ประพด..."

จ.ม. ปักษำได้/๓๕

"คนร่วมชาติของท่านไม่เป็นที่เชื่อถือได้ว่าจะทำอะไรสำเร็จถูกต้องโดยพลະกำลังตนเอง
เลย"

ลัทธิ เอาอย่าง / ๑๗

แทรกแซง

"ในสมัยที่เมืองนี้มีพวกต่างประเทศที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา มาแทรกแซงนั้น ได้ทรง
พระวิตถ์ถึงพระพุทธศาสนาและพระภิกษุสงฆ์ เป็นอันมาก"

จ.ม. เหตุร้ายเลิศิจ ร.๕/๒๑

นอบน้อม

"ข้าพเจ้านอบน้อมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวร่วมกับในสถานที่นี้ขอถวายสัตย์ปฏิญาณนอบ
น้อมศิโรตมางค์แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งสยาม เจริญพระบรมนาถบรมพิตรพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว..."

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๑๗๗

แบ่งปัน

"จึงพระราชทานเงินหลวงให้ เป็นบำเหน็จกับข้าหลวงกองจับแล่นายอาเภอแบ่งปันกันทั้ง
นั้น..."

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๘๕

"บุตรหลานที่ได้แจกเงินให้แต่ก่อนแล้วจะแจกเพิ่มเติมให้อีกครั้งนี้นั้นได้ทำบัญชีของแบ่ง
ปัน เขียนชื่อท่านในท้ายหนังสือบัญชี..."

จ.ม. เหตุราชกิจ ๕ ล.๖/๖๑

"ครั้นได้เมื่อมาก็แบ่งปันกันคนละครั้ง ก็เป็นการเรียบร้อย..."

เทศนา เลือป่า/๒

"พระเจ้าอยู่หัวทรงแบ่งปันอาณาจักรเงินพระราชทาน เป็นสิทธิขาดแก่พระราชวงศ์..."

หลักไทย/๑๖ - ๑๗

เปลี่ยนแปลง

"แฉแสดงความราชปฏิญาณว่าจะทรงรักษาพระราชไมตรีกับกรุงสยามไม่มีความเปลี่ยนแปลงเลย"

พระราชสาส์น ร.๔/๖๐

"แต่ในกรุงสยามทุกวันนี้มีการเปลี่ยนแปลง แปลกกว่ากรุงสยามเมื่อแต่ก่อนในชั่วชีวิตมนุษย์หนึ่งนั่น เป็นอันมาก..."

จ.ม. เหตุร้ายเสด็จ ร.๔/๕๖

"แต่ความเปลี่ยนแปลงแห่งความเป็นไปของพวกเราตามสมัยนี้ไม่เป็นแปลกจากประโยชน์เสียทีเดียว..."

พระประวัติ/๑๗

"ระหว่างศตวรรษที่ ๑๖ แห่งพุทธศก ต้องนับว่าเป็นสมัยที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่ในแคว้นสยามสุวรรณภูมิ..."

หลักไทย/๘๗

ผิดเพี้ยน

"พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทอดพระเนตรเห็นพระบรมรูปที่ฝรั่งทำผิดเพี้ยนพระลักษณะมากนัก จึงให้บอกเลิกแล้วดำรัสสั่งให้ช่างไทยปั้นพระบรมรูปขึ้นใหม่อีกองค์หนึ่ง..."

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๑๔๔

แพทยหมอ

"แฉอย่างแต่ก่อนแพทยหมอที่ฮวดว่ามีวิทยาได้ทำเสน่ห์เล่นมนตร์..."

ประกาศ ร.๔/ ล.๒/๑๘๘

โรคทรัพย์

"การค้าขายใต้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการชูดคลองขึ้นเป็นอันมาก ทวีการไรรู้ให้นาให้ราษฎรได้โรคทรัพย์ยิ่งขึ้น..."

จ.ม. เหตุร้ายเสด็จ ร.๔/๕๒

"ยังพระมหานครให้สมบูรณด้วยโภคทรัพย์ไหลหลั่งงังมามีได้ชัดทั่วทิศานุทิศ..."

จ.ม. เหตุ ร.๗ ปี ๒๔๖๘/๑๐๕

มุ่งหมาย

"จึงมีพระบรมราชโองการมานพพระบัณฑิตสุรสิงหนาทให้ประกาศมาเสียให้ทราบทั่วกัน
อย่าให้ผู้ใดตื่นตื่นคิดอ่านว่าวายมุ่งหมายอย่างหนึ่งอย่างใด..."

ร.๕ ทรงวิจารณ์/๕๒

"ตามธรรมเนียมกรบไม่ว่าชาติใดภาษาใดต้องมีชื่อมุ่งหมายเพื่อเพาะความกล้าหาญ..."

เทศนาเสือป่า/๑

ยากลำบาก

"ท่านกล่าวถูกแล้วว่าฝ่ายเรามีบัณฑิตยากลำบากบางอย่างซึ่งจำเป็นต้องแก้ไข..."

จ.ม. เหตุ ร.๗ปี ๒๔๖๘/๗๕

เลวทราม

"ผู้ที่ประทุษร้ายต่อพระเจ้าแผ่นดินต้องนับว่าเป็นผู้เลวทรามอย่างยิ่ง..."

ปลุกใจเสือป่า/๕๒

"ตัวอย่างอันเลวทรามดังกล่าวมานี้ กลับช่วยส่งเสริมความเชื่อถือที่ว่า..."

ลัทธิเหาอย่าง/๑๘

ว่างเปล่า

"ให้นายอำเภอป่าว่องประกาศข้าราชการแลราษฎรที่เป็นนักเลงเล่นว่าว เอาว่าวขึ้น
ก็ให้เล่นแต่ตามท้องสนามแถบที่ว่างเปล่าไม่ห้ามปรามตอกให้เล่นเกิด..."

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๘๒

"ประเทศเรายังมีที่ว่างเปล่าอยู่อีกมาก..."

พระบรมราชาวาท ร.๗/๒๐

สะตวงสพาย

"ให้สร้างสะพานข้ามคลองในพระนคร แลรอบพระนครให้แน่นหนาแข็งแรงให้คนเดินไปมาสะตวงสพายด้วยกัน..."

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๒

ลิริสวัลดี

"ถวายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงเจริญลิริสวัลดีสภาพรดารงในลิริราชสมบัติสืบกาลนาน..."

ประกาศ ร.๔/ ล.๑/๑๕๘

"ประกอบลามัคคีลโมสร เป็นนิรันดรกาลฉลองพระเดชพระคุณแก่พระประณมบรมกษัตริย์ มาให้มีความสุขลิริสวัลดีอายุวัฒนยืนนาน จงทุกท่านทุกนาย เทอญ"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๑๗๖

เสียหาย

"ตุลาการพิจารณาได้ความว่าอิปริก... เข้าไปคบหากับหม่อมขุนหม่อมนาม ตั้งบ่อนไพ่บ่อนแก้วมาหลายครั้ง เสียหายสินทรัพย์สิ่งของจนเป็นหนีง..."

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๓๘

"ด้วยพระปรีชามาตถอยู่ของจะ เสียหายอย่างไร ให้รวมเสีย จะได้ทำการต่อไป..."

จ.ม. เหตุปีเถาะ/๒๐

"การที่มากลื่น ทำไม่จึงเห็นเป็นการ เสียหายที่จะต้องอธิบายกัน ผมก็ยังไม่เห็น..."

จ.ม. ปักษ์ใต้/๒๔๕

เหลือเกิน

"ทรงแคลงพระราชหฤทัยอยู่ว่า เจ้าพนักงานแล เจ้าหม่อมขุนนายจะ เรียกค่าธรรมเนียม เหลือเกินไป..."

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๒๑

ในหมู่โต

"การครั้งนี้เป็นการหมู่โต รวบรวมกำลังมากต้องทรงพระราชดำริมาก ๆ ด้วยการบ่อกองเป็นกำลังแรงที่จะยอมให้พวกเลิก หมู่นี้มาเป็นกำลังเห็นจะไม่ได้"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๘/๕๘

"ก็มีพระลักษณะอีกคนหนึ่งปราศรัยเสียหมู่โตจนถึงเกาะลังกาจึงไม่ได้"

จ.ม. ปักข์ใต้/๖

อนาจารทุงจิต*

"ภิกษุสามเณรทั้งปวงจึงพากันประพาดอนาจารทุงจิต..."

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๕๒

อภิบาลรักษา

"แลเทพยเจ้าผู้อภิบาลรักษานพภูมมหาเศวตฉัตรสิริรัตนราชไสววิริยแลเทพยอันรักษารัตนบัลลังก์..."

ร.๕ ทรงวิจารณ์/๕๗

"ขอให้เทพยดาบนอากาศจงอภิบาลรักษาพระองค์อยู่เสมอทั้งกลางวันกลางคืน..."

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๑๒๐

"ขอพระราชทานผู้เป็นอธิบดีในบุรพทิศ ซึ่งปรากฏพระนามว่าฉัตรจงอภิบาลรักษาเทวดา (ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท) พร้อมกับรัฐมณฑลโดยเอื้อเพื่อ"

จ.ม. เหตุ ร.๗ ปี ๒๔๖๘/๒๕

---

*คำว่า "อนาจาร" แปลว่า ความหระพหิตชั่ว, ความประพหิตน่าอัปอาย, ความประพหิตนอกริตนอกแบบ

ภาคผนวก ซ

ค่าที่เกิดจากการซ้อนค่าที่มีความหมายเหมือนกัน ๓ หน่วยในสมัยรัตนโกสินทร์

เจือปนระคน

"การซึ่งเป็นทั้งนี้ก็เพราะการแผ่นดินยังเจือปนระคนกับการเถื่อนการป่า..."

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๒๐๓

เจริณรุ่งเรือง

"หม่อมฉันมีความยินดีที่ได้เห็นบ้านเมืองและผู้คนที่อยู่ในพระราชอาณาเขตของพระองค์ มีความเจริณรุ่งเรืองถึงเพียงนี้..."

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๖๒

ชือตรงสุจริต

"ต่างมีใจจงรักภักดีต่อตัวเรา และรักชาติไทยด้วยน้ำใจอันชือตรงสุจริต..."

พระราชดำรัส ร.๖/๘

ดำริตริตรอง

"พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลวชิรมมตติเทพยพงศวงศาตติศวรกระษัตริย์ วรชัตติยราชนิกรโอรตม จาตุลันตบรมนาจักรพรตติราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราชบรมนาถบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริตริตรองในการจะบำรู้งพระพุทศศาสนาให้รุ่งเรืองไปในกาลภายหน้า..."

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๑๒๗

ด้านนิติเตียน

"บัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ชานานนามใหม่ด้วยพระราชหฤทัยจะมีให้ปราชญ์ผู้มีปณภาวิชารูภาษามคธ ลันสกฤต ตริตรองละเอียตด้านนิติเตียน"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๕๕

"ท่านเสนาบดีแลท่านที่รู้พระราชกำหนดกฎหมายจะด้านนิติเตียนว่าพระราชอาณาเกินโทษไปไม่ได้..."

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๕๒

วิถีหนทาง

"ได้รู้จักธรรมเนียมวิถีหนทางอันประเสริฐ..."

เทศนาเสือป่า/๑๒

ศึกษาเล่าเรียน

"ทรงทราบนาให้เป็นพระราชอาคณและพระครูฐานานุกรมผู้ใหญ่ปกครองหมู่คณะสั่งสอนภิกษุสามเณรให้ศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์ แลปฏิบัติสิกขาบทน้อยใหญ่..."

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๑

สมัครพรรคพวก

"แต่ห้ามมิให้เจ้าของบ้านแลสมัครพรรคพวกชักต้อยทุบถองตบตีผู้ที่ต้องจับได้ไว้แล้วนั้นอีกเลย..."

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๕๑

"จับตัวจันทน์หน้าไว้กับสมัครพรรคพวกชำระจันทน์หน้าเป็นลัตย..."

จ.ม. เนตุราชกิจ ๑/๒๗

สืบเสาะหา

"เมื่อหญิงสะเทิ้นที่ตั้งแต่เล็กยังไม่เคยพบชายขึ้นคานอยู่นาน ๗ ย่อมสืบเสาะหาผู้ที่ไม่มีการยา..."

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๘๑

หลบหลีนี่

"บางจำพวกเป็นคนเกียจคร้านกลัวจะกะเกณฑ์ให้ข้าราชการหลบหลีนี่เข้าบวชเป็นภิกษุสามเณร..."

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๕๒

*คำว่า "เล่า" พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๗๒๓ ระบุว่าเป็นคำกริยา แปลว่า พูดหรือเล่าเรื่องราวให้ผู้ฟัง .ท่องบ่น

หวาดหน้าพรุ่ง

"แล้วนี่เป็นที่หวาดหน้าพรุ่ง ของคนเป็นอื่นมากที่สุดเป็นคนสุภาพราวเรียบร้อยข้อตรง..."

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๔๓

ภาคผนวก ซ

ค่าที่เกิดจากการซ้อนค่าที่มีความหมายเหมือนกัน ๔ หน่วย ในสมัยรัตนโกสินทร์

แตกแยกการจัดกระจาย

"ชาวพระนครทั้งปวง ซึ่งมีครอบครัวสกุลต่าง ๆ พอกันแตกแยกการจัดกระจาย..."

พระราชนิพนธ์ ร.๔/๑๓

เนื่องชีวิตติดต่อกัน

"ขอให้ทางพระราชไมตรีทั้งสองพระนคร เนื่องชีวิตติดต่อกันไปไม่มีฝืนแปรและเว็ดร้างจากกัน"

พระราชสาส์น ร.๔/๑๐

แบบแผนเยี่ยงอย่าง

"แลสืบเป็นแบบแผนเยี่ยงอย่างต่อไปในเวลาของพระราชวงศานุวงศ์ ผู้จะมาดำรงราช-
อิสริยยศสืบไปในอนาคตภายหน้าทั้งสองฝ่ายด้วยกัน..."

พระราชสาส์น ร.๔/๑๒๑

ปกคลุมหุ้มห่อ

"เจ้าชีวิตซึ่งเป็นเจ้านายของสิ่งทั้งปวงนั้นจะปกคลุมหุ้มห่อราชสมบัติ ของพระองค์ท่าน
ด้วยรัสมิวอันสว่างรุ่งเรือง..."

พระราชสาส์น ร.๔/๒๘-๓๐

"และธรรมเนียมถานั้น ๆ มักมีข้อความอันไม่น่าเชื่อ ปกคลุมหุ้มห่ออยู่..."

พระประวัติ/๔๔-๔๘

ยุติธรรมเที่ยงตรง

"ขอให้พระบรมวงศานุวงศ์ และท่านเสนาบดีข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย มีความลามัดศีรล
พร้อมเพรียงกัน ตั้งอยู่ในยุติธรรมเที่ยงตรง..."

จ.ม. เหตุราชกิจ๑/๔๖

ลดหย่อนผ่อนลง

"ทั้งนาทุ่งและนาสวนราคาข้าวจะค่อยลดหย่อนผ่อนลง..."

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๘

สีบเสาะแสวงหา

"ผิดกันแต่เสือป่าเดินไปเที่ยวสีบเสาะแสวงหาข่าวในที่ห่างไกลหลวง..."

ปลุกใจเสือป่า/๒

หลบหลีกฉันทน์

"คนอื่นที่หลบหลีกฉันทน์ แลผิดเพี้ยนออกแอดไปตามความตริตรองของคนที่ยึดถือว่าไม่
เลียดชาติที่เกิดมาเป็นเทวดากินอาหารทิพย์..."

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑

อำพรางปิดบัง

"ให้รับมาสารภาพลูกแกะโทษต่อกรรมการตามความสังความจริงอย่าอำพรางปิดบังความชั่วไว้"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๑๔

ภาคผนวก ๗

คำที่เกิดจากการซ้อนคำที่มีความหมายเหมือนกันในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีหน่วยเป็นกลุ่มคำ ๒ หน่วย

งามบ้านงามเมือง

"จงให้ตั้งอยู่เป็นปรกติไว้วันมัสการแลเป็นเครื่องงามบ้านงามเมืองเกิดจะได้เป็นที่ทำนุ
บูชาของผู้มีศรัทธา..."

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๒๐๑

จากหมู่จากโจลง

"ในกรุงเทพมหานครนี้ การจับช่างออกจากหมู่จากโจลงในปาย่อมมีในเดือนพฤศจิกายนและ
เดือนเจตรา..."

พระราชสาส์น ร.๔/๑๕๖

ชาวป่าชาวดง

"จงคิดเปรียบเทียบดูเกิดว่าละว้ากะเหรี่ยง ชาวป่าชาวดงไม่เคยเห็นหอยเปียของทะเล..."

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๙๓

ใต้ทุกชั้ใต้ยาก

"ตั้งพระราชอนุชาซึ่งใต้ทุกชั้ใต้ยากมาด้วยกัน และไม่มีตำแหน่งในหมู่ซึ่งสมควรจะให้เป็น
อย่างนั้นอย่างหนึ่ง..."

ร. ๔ ทรงวิจารณ์/๓๒

ตราชฎตราขัง

"แลต้องชั่งต้องตรวจสอบสวนนันทน์ในตราชฎตราขังต่าง ๆ..."

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๓๘

ต่อบ้านต่อเมือง

"ด้วยว่าพระสงฆ์ท่านอาจารย์นี้ให้เลื่อมเสียดพระเกียรติยศต่อบ้านต่อเมือง..."

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๕๑

ถึงบ้านถึงเรือน

"คบหากับเที่ยวนาโจรกรรม ปล้นสะดมดีชิงวิ่งราวแทงฟันบุกรุกถึงบ้านถึงเรือน..."

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๓๗

ถือผีถือสา

"แต่ราษฎรไทยจีนเป็นอันมากทั้งปวงเป็นคนถือผีถือสา ถือมดถือหนมอด..."

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๒๐๖

ที่บูชาที่ใหม่

"ชาวบ้านชาวเมืองจะมาเอานกเงือกเป็นที่บูชาที่ใหม่ทำนองอยู่อย่างนี้ไม่ควรเลย..."

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๐๘

ทุกท่านทุกนาย

"ให้มีความสุขสิริสวัสดิ์อายุวัฒนยืนนาน จงทุกท่านทุกนายเทอญ..."

จ.ม. เนตุราชกิจ ๑/๑๗๖

ทุกบ้านทุกเรือน

"ทุกบ้านทุกเรือนในพระราชอาณาจักรนี้นับถือกันว่าเป็นอันถูกต้อง..."

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๓๓

ทุกเมืองทุกประเทศ

"บัดนี้เมืองเหล่านั้นก็ได้เลิกเปลี่ยนธรรมเนียมนั้นเสียทุกเมืองทุกประเทศด้วยกันแล้ว..."

จ.ม. เนตุราชกิจ ๑/๑๘๑

ในหมู่ในคณะ

"ธรรมใดเป็นประโยชน์ดีก็ถือเอาสำหรับแนะนำสั่งสอนในหมู่ในคณะ..."

เทศนาเสือป่า/๓

เป็นการเป็นงาน

"ในคราวคืนจากไซ้ ๓ เดือน ยังทำอะไรอันเป็นการเป็นงานไม่ได้..."

พระประวัติ /๕๔

เป็นเจ้าของเป็นใหญ่

"ขอเจริญทางพระราชไมตรีค่านับมาอย่างสมเด็จพระนางเจ้ากวิณวิศตอเรียมนาราธิบดี
พระเจ้ากรุงลอนดอน ผู้เป็นเจ้าของเป็นใหญ่ ในพระราชอาณาจักรอันรวมกันหลายประเทศ..."

พระราชสาส์น ร.๔/๘๔

"พระบาทสมเด็จพระบรมนาถพิตโรพระเจ้าอยู่หัว เป็นเจ้าเป็นใหญ่ปกเกล้าฯ ของอาณา-
ประชาราษฎรผู้อยู่ใต้พระบารมี..."

จ.ม. เหตุริบเลด็จ ร.๕/๕๑

"พระเยซู เป็นผู้เกิดในสกุลของ เขาซึ่ง เคย เป็นเจ้าเป็นใหญ่ ในหมู่ชาวยูเดียหรือในหมู่อิสราเอล"
เทศนา เลือปา/๔๕

ฝากคุกฝากตะราง

"ก็ให้ เจ้าหม่อมขุนายเอาตัวไพร่หลวงไปส่งยังกรมนครบาลมอณ ฝากคุกฝากตะราง ไว้ให้มันคง"

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๑๗๓

พื้นบ้านพื้นเมือง

"แต่ไม่ได้ทำด้วยศิลาเหมือนเมืองทั้งปวงที่กล่าวมาแล้ว เป็นแต่ทำด้วยศิลาแลงที่มีใน
พื้นบ้านพื้นเมืองนั้น..."

ร.๕ ทรงวิจารณ์/๓

มีบ้านมีช่อง

"แต่ผู้ที่มีบ้านมีช่องมีครอบครัวจะให้ใจตั้งมั่นอยู่ในข้อใดข้อหนึ่งอย่างเดียวยากเพราะ เบน
ธรรมดาโลก..."

เทศนา เลือปา/๑๐๑

รักษาเข่ารักษาเรือน

"เพราะฉะนั้น ขอให้ข้าราชการแลราษฎรทั้งปวงรักษาตัวรักษาใจ รักษาเข่ารักษาเรือน
แลทรัพย์สินสมบัติอยู่โดยปรกติ..."

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๒๐๘

ล้อม เรือนล้อมบ้าน

"อนึ่ง พนักงานในราชการจะจับโจรผู้ร้ายมีความผิดต่าง ๆ เมื่อจะไป ล้อม เรือนล้อมบ้าน
นั้น ๆ จับคนหลบหนีได้..."

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๑๘๑

ลำนํ้าลำนํ้า

"จึงเกิดมาทำเหมืองและทำลายเขาลงมาทั้ง ๆ เหนือขึ้นจนทรายลงมากมเต็มลำนํ้าลำนํ้า"

จ.ม. ปักษ์ใต้/๑๓๖

สองจิตสองใจ

"ผมยังสองจิตสองใจอยู่ว่า ถ้าออกมาอยู่ที่ชุมพรนี้จะมีความสุขหรือไม่..."

จ.ม. ปักษ์ใต้/๑๖

สิ่งดีสิ่งชอบ

"เราก็จะอุทิศส่วนประพติตามราชประเพณีที่เป็นสิ่งดีสิ่งชอบ"

พระราชดำรัส ร.๖/๑๔

หลายก็หลายเหล่า

"คงจะยกย้ายเปลี่ยนแปลงไปในพระนครต่าง ๆ แยกออกเป็นหลายก็หลายเหล่าบ้างรวมเข้าเป็นหมู่เดียวบ้าง สองหมู่บ้างสิบมา"

ร. ๕ ทรงวิจารณ์/๔

หลายครั้งหลายคราว

"พระราชอาณาเขตก็เป็นอย่างกว้างมากยกเสียแต่เมืองตองอูแล้ว พระราชอาณาเขตอย่างกว้างดังนี้ มีหลายครั้งหลายคราวเป็นเต็มที่"

ร. ๕ ทรงวิจารณ์/๘

หลายอย่างหลายประการ

"ถ้อยความในท้องนี้ก็น่าจะเกิดขึ้น หลายอย่างหลายประการ"

ประกาศ ร. ๕ ล.๒/๑๔๘

"ก็ในพระเทศสยามนี้ธรรมนิยมบ้านเมืองที่เป็นการกตัญญูกันอันไม่ต้องด้วยยุติธรรมนั้น มีอยู่หลายอย่างหลายประการ"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๑๓๖

"ทั้งได้ทำการช่วยเหลือแก่บ้านเมืองเป็นประโยชน์หลายอย่างหลายประการ"

หลักไทย/๘

ออกชื่อออกพระนาม

"เมื่อพระราชวงศานุวงศ์แลข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนกรมฝ่ายหน้าฝ่ายในจะกราบบังคมทูลพระกรุณาหรือจะพูดออกชื่อออกพระนามประการใด ๆ ก็ให้รู้พระราชบัณฑิตนี้ไว้"

ประกาศ ร.๔ ลง ๑/๒๕

ภาคผนวก ฅ

ค่าที่เกิดจากการซ้อนค่าที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ๒ หน่วยในสมัยสุโขทัย

ผี เทพดา

"มีพระชนงผี เทพดาในเขอันนั้น เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้"

หลัก ๑/ค.๓/บ.๖-๗

พระรามพระนารายณ์

"คือตนพระรามพระนารายณ์เทพยดี"

หลัก ๒/ค.๒/บ.๓๘

รังธลัก

"พระยาและนาง แลหารังธลักพระบาทลักษณะ และให้ทั้งหลายอนุโมทนาด้วยบ้าง"

หลัก ๘/ค.๓/บ.๕-๘

ไรรณา

"ไรรณาปลุกหมากปลุก"

หลัก ๘/ค.๓/บ.๑๗

ลูกหลาน

"พระยารามราชันผู้งสาธุแสดงยศปรากฏลูกหลาน"

หลัก ๘๕/บ.๒๘-๓๐

ลองสาม

"จึงไปสืบค้นหาเอาพระพุทธรูปหินเก่าแก่แต่บูราด้วยไกลชั่วลองสามคืน เอามาประดิษฐาน

ไว้"

หลัก ๒/ค.๒/บ.๒๘-๓๐

ภาคผนวก ง

การช้อนค่าที่มีความหมายคล้ายคลึงกันในสมัยสุโขทัย ซึ่งประกอบด้วย หน่วยซึ่งเป็นกลุ่มคำ ๒ หน่วย

ลักข้าวลักของ

"คู่ ลักข้าวลักของบ่หอน"

หลัก ๓/ค.๒/ป.๘

เสียงพาดเสียงพิน

"เมื่อจักเข้ามาเวียงเวียง กันแต่อรณิกพันเท่าหัวลานค่างคากลองด้วย เสียงพาด
เสียงพิน เสียงเลือนเสียงซบ"

หลัก ๑/ค.๒/ป.๑๗-๑๘

เสียงเลิศเสียงก้อง

"ลูกเจ้าลูกขุนมนตรีทั้งหลายยายคือกันให้ถือกระตุงเตอด เสียงเลิศเสียงก้องอีกทั้ง
คนร้องไห้อี้อ"

หลัก ๖๒/ค./ป.๒๒-๒๖

เอาข้าวเอาของ

"ฉมิคนจักไปรวารีพิรามชิง เอาข้าวเอาของท่าน แม่นซีกลุ่มลูกหวานท่านคนใดก็ดี
อันเจ้าของบ่มีให้"

หลัก ๔๘/ค.๒/ป.๓๓-๓๔

ภาคผนวก ข

การช้อนค่าที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ๒ หน่วยในสมัยอยุธยา

จ้างวาน

"มาตรฐานหนึ่งถ้าผู้ใดจ้างวานใช้ผู้อื่นให้เอาทองคำบาศตราวุฑฒให้มาคืนแทนท่าน ถ้าและ
คืนแทนท่านขาดเจ็บ ท่านให้เอาผู้ใช้นั้นใช้จ้างวานและผู้ทำนั้นจำค่าไว้"

ก.ม. ๓/๔๔๘

ชักชวน

"เป็นประธานชักชวนพระสงฆ์ทั้งปวงและภิกษุทั้งปวงมาดบแต่งเครื่องสักการบูชา"

หลัก ๘๗/บ. ๕๐-๕๑

ซ่อมแซม

"ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเห็นพม่ายกไปหลายวันแล้ว จึงให้ซ่อมแซมบ้านเรือนราษฎร
ที่พม่ายึดแย่งและเผาไฟให้เป็นปกติ"

คำให้การ/๑๖๖

"แล้วให้ไว้ช่วยเป็นกำลังซ่อมแซมเลิกพระศาสนา"

ประชุมพระตำรา/๓๘

ดบแต่ง

"จุลศักราช ๕๓๖ พระเจ้าสุริยราชาเป็นเชื้อพระวงศ์ของพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ได้ทรง
ดบแต่ง ซ่อมแปลงเมืองพิจิตรปราการ"

คำให้การ/๑๑

"ข้าทูลอองทูลีพระบาทอนาประชาราษฎรทุกวันนี้ยอมดบแต่งบุตรหลานใส่กำไลเข้า
กำไล่มือทุกวันอัตรา"

ก.ม. ๓/๓๗๓

นุ่งนม

"ถ้าผู้รับฝากนั้นเอาไปนุ่งนมจากเคร้านมองกิติ ใช้ให้ท่าน"

ก.ม. ๓/๓๘๕

"แลข้าพเจ้าราชทูต อุบทูต ดริทูตวิฆนารกชุนดิชยสุนทรนุ่งนมผ้า เลื้อซึ่งพระราชทาน"

จ.ม. เหตุอยุธยา๑/๖๒

บรรพชาอุปสมบท

"ข้าทูลอองทูลีพระบาทผู้ใหญ่น้อย เห็นว่ามีความชอบในราชการได้ช่วยกันป้องกันบำรุง พระพุทธศาสนาที่ทรงพระอนุชาให้**บรรพชาอุปสมบท** เพื่อจะให้ เป็นประโยชน์ในชั่วนี้ชั่วหน้า"

ก.ม. ๓/๓๒๔

บำเหน็จบำนาญ

"ถ้าผู้มรณภาพมีทั้ง**บำเหน็จบำนาญ**แก่ราชการไซ้ อย่านำมาพิพาทยาแลมรดกแล้ว"

ก.ม. ๓/๓๔๗

บุษบาณการวาลัย

"จึงให้สร้างพระธรรมมณเฑียร อันอาเกียรติด้วยค้ำมาศด้วยสุพรรณ**บุษบาณการวาลัย**"

หลัก ๓๒/ค. ๑/ป. ๑๘

ผูกพัน

"ถ้าเห็นในหนังสือฟ้องนั้น**ผูกพัน** เอาความจริงมากล่าวโทษเขา... อย่านำมารับพิจารณา"

ก.ม. ๓/๔๓๗

พลัดพราก

"ระงับสิ้นความวิโยคซึ่งก่าจัด**พลัดพราก**จากบิดามารดา"

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๓๑

พี่อ้าย

"แลอันนั้น **พี่อ้าย**ท่านเอาพระศรีราชโอรส"

หลัก ๑๐๒/ค. ๑/ป. ๒๓

พี่เอื้อย

"ยอผี**พี่เอื้อย** ยอผีลูกผีหลาน ผู้แก้ผู้แก้แห่งตน"

หลัก ๑๐๖/ค. ๒/ป. ๓๔-๓๖

พันเพ็ญ

"แลอย่าให้พันเพ็ญ เสียราชการพระผู้เป็นเจ้า ถ้าพันเพ็ญเสียราชการไป จะให้มีโทษจงหนักหนาตามพระอายุการ"

ก.ม.๓/๑๗๒

มิ่งคั่ง

"พวกราษฎรที่มีทรัพย์สินมิ่งคั่ง เจริญสุขสมบูรณ์ขึ้นทุกที"

คำให้การ/๕๘

ยศบรรดาศักดิ์

"ทรงตั้งมหาดเล็ก ซึ่งตามเสด็จมาแต่ในเมืองหงสาวดีได้ทำการรบพุ่งร่วมชีวิตกับพระองค์มา ตั้งนั้นให้มียศบรรดาศักดิ์ทุก ๆ คน"

คำให้การ/๘๕

รักใคร่

"ลางที่พูดจากด้วยหญิง ๆ มีความรักใคร่กาไปชายเสียบ้านอื่นเมืองไกลก็มีบ้าง"

ก.ม.๓/๓๗๑๑

"อันองค์พระเจ้าหงสาวดีนั้นรักใคร่พระนเรศวรี เหมือนหนึ่งโอรสเลี้ยงไว้จนจำเริญวัยใหญ่มา"

คำให้การ/๓๐๐

ล้มตาย

"ท่านให้ตีแต่รอให้หลายปราบแต่รอให้กลัวท่านมิให้ล้มตายเลย"

ก.ม.๓/๓๑๑๓

"อนึ่งไพร่พลนลวงทั้งหลายซัดสะเบียงล้มตายก็มากนัก"

ประชุมพงศ ๑๘/๑๘๑

เล็กน้อย

"อนึ่ง พลเมืองเล็กน้อยทั้งปวงมิได้เข้าพระนครและออกไปอยู่ป่ามาก"

ประชุมพงศ ๑๘/๑๓

"พระเดชโงให้ ฯ ซ้ำ ฯ เป็นเสมียนเขียนหนังสือและการเลิกน้อยในเรือน"

ประชุมพงศ ร.๓/๖๒

ลัจฉิอ, ลัตยชือ

"ถ้าผู้ซึ่งมีโทษหาเห็นพระเดชพระคุณ ก็ลัจฉิอกลัวเกรงพระราชอาญา"

ก.ม. ๓/๓๒๑

"ให้พระบริรักษ์ภูเบศร์ผู้ช่วยราชการแต่งขุนหมื่นอันลัตยชือออกไปว่ากล่าวชักชวน
เกลี้ยกล่อมมาให้เข้ามาตั้งบ้านเรือนท่ามาหากิน"

ประชุมพงศ ๓๓/๘๑

ลาตุชนคน

"ท่านเจ้าพินกระทำให้จะยังโพธิสัตว์ไซ้ลาตุชนทั้งหลายอนุโมทนาด้วยเท่าวัน"

หลัก ๑๐/ค.๒/บ.๒๐-๒๑

เหยียบย่ำ

"เวียงจันทร์เล่าเฉลยเดิมไม่ควรอีกเนิมบังอาจเข้ามาเหยียบย่ำเมืองนครราชสีมาเลย"

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๓๓

ขุดา

"ขุดาไม่ใคร่ไว ถึงแบบเป็นพื้น"

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๓๖

อากรสมภักษร

"แลตั้งขุนหมื่นแลเรียกค่าไ้นาอากรสมภักษร ขนอนตลาดน้ำอาหารหัวปลาที่เชิง
เรือนใช้ตามตระหวางซึ่งได้ใช้คือตรามหาโต ตรากะโนม"

ก.ม. ๓/๘๑

"ด้วยนายแยมทำเรื่องราวมายื่นว่าเดิมอากรสมภักษรกรุงเก่าขุนเทพยากรจอก
แต่บูให้เงินกลืนเป็นที่หมื่นวิเศษสมบัตินับทำจำนวนปีละ ๒๖ ชั่งนั้น"

ประชุมพงศ ๖๘/๔๓

ภาคผนวก ๕

การช้อนคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ๓ หน่วย ในสมัยอยุธยา

ชาวุฒิกษัตริย์

"ถ้าแลพระที่นั่งพระदानนิกที่เสด็จอยู่ ลิงใดชาวุฒิกษัตริย์ ผนไว้สาต"

จ. ม. เหตุอยุธยา / ๘๖

"พระครูแลฐานานุกรมเหล่านั้น ต้องคอยดูแลซ่อมแปลงสิ่งซึ่งจะชาวุฒิกษัตริย์ในบริเวณพระพุทธรูปนั้นด้วย"

คำให้การ / ๒๐๗

ต่อรบพุ่ง

"แลมันโมหะจิตคิดใหญ่ใจใคร่ฝ่ายสูงศักดิ์ ทำการระบอบประทุรร้ายต่อรบพุ่งเมืองท่าน ทาดังนั้นท่านว่าโทษหนักให้ฆ่า เสียสิ้นทั้งโคต"

ก. ม. ๓ / ๔๒๗

ถอย เลื่อมสุณ

"อันว่า เกียรติยศแลโภคศรีสวัสดิ์แห่งกระลาการนั้นก็จะถอย เลื่อมสุณ"

ก. ม. ๓ / ๘

ทรัพย์ เข้า ของ

"ผู้ใดกล่าวแก่ท่านว่าลักทรัพย์แลพาภิพาเอา ผ่าเรือน ท่านแลทรัพย์เข้าของไปด้วย ให้โทษตามกล่าวแก่ท่านนั้น"

ก. ม. ๓ / ๓๘๔

ทรัพย์ สิ่ง ของ

"อนึ่ง ผู้อยู่ประจำเวนในพระราชวัง ทรัพย์สิ่งของแห่งพระเจ้าอยู่หัวนาย แลแตกหัก เสียประการใดให้ชาวเวนช่วยกันใช้ของท่าน"

ก. ม. ๓ / ๔๖

"ได้นักจันทรผู้ครองเมืองกัมพูชานั้นไป และเอาแต่ทรัพย์สิ่งของและปืนไปเมืองฉนวน"

ประชุมพงศ. ๑๔ / ๒๔๘

บ้านเรือนเรือ

"ห้ามอย่าให้ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน ฯลฯ แลนายเรือลูกค้าชาวกรุงเทพมหานคร
แลต่างประเทศ เอาเป็นกระสุนดินดำไว้ ณ บ้านเรือนเรือ เองตนดูหนึ่งจึ่งให้ลูกค้า ทำครั้งนี้เป็น
อันขาด"

ก. ม. ๓ / ๑๑๑

บำเหน็จบ้านนางวัน

"ท่านว่ามิชอบ เพราะพระเจ้าอยู่หัวประทับที่ทวยประสาทรางวันดอบบำเหน็จบ้านนาง-
นางวันแล้ว"

ก. ม. ๓ / ๕๑๓

ยศฤๅศึกดี

"อนึ่งผู้ใดเอามายงานท่านทำเรือนตน มิได้พิศุขแก่ท่าน ใหลงโทษด้วยลูกหนึ่งดล ๓๐ ที
แลใใหม่ชายโดยยศฤๅศึกดี"

ก. ม. ๓ / ๕๘

"ใให้พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคแก่นายน้อยมหาดเล็กโดยยศฤๅศึกดีแล้ว"

ประชุมพงศ. ๓๓๓ / ๑๓๘

"จึ่งโปรดเกล้าฯ ใให้พระราชทานถาดเงินสำหรับ ๑ คนโทเลื้อยตั้มตั้มดอกกลเงินตัว ๑
ผ้าหมองปักไหมมีทวีปผืน ๑ แพรขาวหมผืน ๑ ผ้าเชิงขมผืน ๑ เป็นเครื่องยศฤๅศึก ใให้ตั้ง
นายฉลอง นายนาฏ เป็นที่พระจรงรณฤๅจางวางคานจันมา"

ข่าวสารตรา จ. ศ. ๑๒๑๓ / ๖

เรือแพนาวา

"อนึ่ง ถ้าลูกค้าข้าชอบขึ้นทะเลมาเข้าเรือแพนาวาแก่กัน แลโจรลักก็ตี ลุ่มหลุดนายไปก็ตี
ท่านว่าจะเอาทั้งค่าเช่าเรือมิได้..."

ก. ม. ๓ / ๓๘๓

หลบหลีกหนี

"ถ้าผู้ใดหลบหลีกหนีมีมา ท่านว่าเอาใจออกหากให้ลงโทษถึงสิ้นชีวิต"

ก.ม.๓/๔๓๓

"ประการหนึ่งเลขหมวดกองใต้หลบหลีกหนีมูลนายออกไปชุมนุมอยู่ ณ ปาดงชอกหัวย
ธารมิได้มาสัก"

ประชุมพงศ.๓๓/๔๑

ภาคผนวก ท

การช้อนค่าที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ๔ หน่วย ในสมัยอยุธยา

ทรุดปรักหักพัง

"แลค้ายคุประตูด่านชั้นในชั้นนอกแห่งโตยดาบโดยทรุดปรักหักพังอยู่"

ร่างสารตรา จ.ศ. ๑๑๙๐/๑

ต่อสู้อุปทูต

"ได้ต่อสู้อุปทูตกับกองทัพไทย ซึ่งออกไปตั้งอยู่ทาง เมืองมะริด เมืองทวาย เป็นสามารถ"

คำให้การ/๑๗๑

แตกฉานพ่ายแพ้

"ครั้นแลราชสัตรแตกฉานพ่ายแพ้แล้วไซ้ให้ติดตาม เอนายที่บนายกองแลพลางได้"

ก. ม. ๓/๕๓๑

ถิ่นถนบ้านเมือง

"อนึ่งให้ห้ามมิให้ไซ้เชิง เรือนเชิงเรือแลงานสรรพมาตราสรรพวิสัยวังถิ่นถนบ้านเมือง
แก่เชิงภูมิศิลป์บาลทานพระกัลปนาทั้งหลาย"

ประชุมพระตำรา/๒๘

ทรัพย์พิสดูเงินทอง

"แลซึ่งมีกฎไว้แต่ก่อนว่าผู้เข้ามา เปนพยานอาษาให้ใหม่ลาหนึ่งแลทวิคุณนั้น เปนแต่เสีย
ทรัพย์พิสดูเงินทอง เชนักนาถึงโทษมันไม่"

ก. ม. ๓/๗๑๑

เบี้ยหยอเงินทอง

"การก็ควรจะเห็นว่าเป็นอันเหมือนชนทรายเข้าวัด มิใช่เกาะครอบเร่งรัดลงเอาเบี้ย-
หยอเงินทองอะไร"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๘๗

ผู้คนพรรคพวก

"พม่าล้อมไว้ ๓ ปี แผ่นดินต้นหนีออกจากเมืองกับผู้คนพรรคพวก๔๐๐"

จ. ม. เหตุความทรงจำ/๑

พี่น้องบุตรหลาน

"เจ้าเมืองตะโปนจะแต่งตั้งพี่น้องบุตรหลานกรรมการเข้ามาแจ้งราชการ ณ เมืองนครจำปาศักดิ์"

ประชุมพงศ. ร. ๓ / ๕๔

ชูดจาโต้ตอบ

"ถ้าเขมรซึ่งมาติดตามพระยาสังคโลกมาว่ากล่าวชูดจาแต่โดยดีก็ให้ชูดจาโต้ตอบตามท่านองความโดยดี"

ประชุมพงศ. ร. ๓ / ๘

ย่อง เบาลอกชิงวิ่งราว

"ปราบโจรผู้ร้ายอย่าให้ปล้นสะดมย่อง เบาลอกชิงวิ่งราวฆ่าฟันกันล้มตายในบ้านในเมือง"

ประชุมพงศ. ๓๓ / ๑๐๓

เย่า เรือนตึกจวน

"ถ้าแลมิกิจทุระศุขทุกซ้ใช้เจ็บทำบุญฟังธรรมมิได้ เบนญาติพี่น้องกันอย่าให้ไปมาหาสู่กันขึ้นเล่น เย่า เรือนตึกจวนที่สงัดทั้งปวงนั้น"

ก. ม. ๓ / ๕๗๘

รียาตรอกถนนมรคา

"มาตราหนึ่งราษฎรทั้งหลายวิวาทตีต่าฟันแทงกันใน รียาตรอกถนนมรคา ตลาดพิสานในสระท่าน้ำ ศาลากลาง ไร่นา ป่าสถานไพร แห่งใด ๆ ก็ดี"

ก. ม. ๓ / ๔๒๘

เรือสวนไร่นา

"แลทรัพย์สินสิ่งสินทาษกรรมกรชายหญิง เรือสวนไร่นา ยิ่งมากน้อยเท่าใดให้ประมานไว้"

ก. ม. ๓ / ๓๔๓๗-๓๔๔๘

ล้มตายหนีหาย

" เจ้ากระทรวงความทุกวันนี้เอาอาฆาตละความไว้ ลุกความล้มตายหนีหาย ความสาบสูญ
ไปสิ้นอายุความ"

ก.ม.๓/๒๓๗๕

ว่ากล่าวปาวร้อง

"ถ้าถึงเทศกาลไร่นาก็ให้เอาใจใส่ว่ากล่าวปาวร้องไพร่บ้านพลเมือง ทำไร่นาให้ได้
เต็มภูมิจางทุกปี"

ประชุมพงศ. ๖.๓/๘๘

ภาคผนวก ณ

การช้อนค่าที่มีความหมายคล้ายคลึงกันในสมัยอยุธยา ซึ่งประกอบด้วยหน่วยที่เป็นกลุ่มค่า ๒ หน่วย

เงินเพ็องเงินสลึง

"ก็พระราชทานเลื้อผ้าเงินเพ็องเงินสลึง ข้าวปลาอาหารแต่พวกยาจกพวกคนเจ็บ
ไข้และทารกเป็นต้น"

คำให้การ/๓๘๕

"สดับปกรณ์ในที่นี้ดูเหมือนจะเป็นอย่างเก่าไม่ใช่ให้เงินเพ็องเงินสลึงอย่างแต่ก่อน"

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๑๑๘

เจ้าไร่เจ้านา

"๘ หนึ่งในผู้ใดบังอาจจับหัวเกวียนเหยียบลัด เข้าท่านเมื่อเบนรวงไซ้ท่านให้เจ้าไร่เจ้านา
ปลดเอาโคกระปือเทียมเกวียนมานั้นไว้ตัวหนึ่ง"

ก.ม. ๓/๓๘๒

เจ็อกลอยเจ็อมัน

"ทุกวันนี้ราษฎรได้รับพระราชทานข้าวเจ็อมันเจ็อกลอยอยู่ทุกวันนี้"

ประชุมพงศ. ๖. ๓/๑๒

นางข้าวนางเกลือ

"ขึ้นเดือน ๑๒ พม่าตั้งนางข้าวนางเกลือมาถึงสามสขลาดหน้า"

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๑๗

ช่างเผือกช่างเนียม

"พระนครใดมีนางรูปงามและช่างเผือกช่างเนียมเป็นที่จะเกิดราชดัสกร"

ประชุมพงศ. ๖๔/๕๐

ด้ายไม้ด้ายมือ

"แลทุกกองตบตีด้ายไม้ด้ายมือ มิได้ถึงสำนักสิท"

ก.ม. ๓/๓๘๘

ดักลอบดักไซร

"ถ้าพันคันท่านดักลอบ ดักไซร ท่านให้ใหม่ ๑๑๐๐ ถ้าดักลอบ ดักไซร ดักชุด ดักลัน ในนา
เข้าท่านยังให้ใหม่ ๑๐๐๐"

ก. ม. ๓ / ๓๘๓

ตามรู้ตามเห็น

"อนึ่งกล่าวหาว่าพญาแฉ่เข้าด้วยช้างหนึ่งมิได้ว่าตามรู้ ตามเห็น แลรู้ เห็น แล้วอ้างมิรับ"

ก. ม. ๓ / ๓๘๗

ถึงที่ถึงแดน

"มาตรานึ่ง ผู้ใดบังอาจเอาพวกห้องพี่น้องเพื่อนฝูงรุกไปยื้อชักผลักไล่ตีตำพาวายถึงที่
ถึงแดน ท่านก็ตี"

ก. ม. ๓ / ๔๘๘

ทำไร่ทำสวน

"มาตรานึ่งผู้ใดซื้อที่ปลูกเรือน ทำไร่ทำสวน คาบเกี่ยว แต่ยังมีได้มีอันตรายสิ่งใดให้
นายร้อยผู้เฝ้าผู้แก่ไปว่าแก่ผู้ทำให้น้ำมเสีย"

ก. ม. ๓ / ๓๘๒

ทุกนหมู่ทุกกรม

"และให้เจ้าหมู่ฝ่ายทหารฝ่ายพลเรือนทั้งปวง เร่งพิจารณาหาข่าวไพร่จงทุกนหมู่ ทุกกรม"

ก. ม. ๓ / ๖๒๒

"แล้วช่องจักทหารอาสาทั้งหลายทุกนหมู่ ทุกกรม ตกแต่งเครื่องสรรพยุทธ์ไว้ให้สรรพที่จะกับ
ราชสันตรูอันจะยกมานั้น"

ประชุมพงศ. ๖๔ / ๑๐๑

ทุกนหมู่ทุกกอง

"แล้วแต่งพลลาดออกไปหาข่าวทุกนหมู่ ทุกกอง โดยพระราชกำหนด"

ประชุมพงศ. ๖๔ / ๖๖

ทุกแห่งทุกตำบล

"ให้ซ่อม เชื้อนตุประตุนอรบให้บริบูรณ์แน่นอนทุกแห่งทุกตำบล"

คำให้การ / ๑๐๖

"ข้อหนึ่งทุกบ้านทุกเมืองหนทางและสะพานทุกแห่งทุกตำบลรกรเรียวลุ่มคอนปรักหักพัง"

พระราชสาส์น ร.๑/๒๒

นายอากอกรนายชนอน

"แลนำตรา เจ้าพนักงานไปตั้งกรรมการแลตั้งนายอากอกรนายชนอนทั้งปวง"

ก. ม. ๓ / ๘๓

ในไร่ในสวน

"แลลี้ลิ่งของในไร่ในสวน ทำร้ายประการใด ๆ ติงการณา เปนสั่งให้ลงโทษและปรับ
ใหม่โดยขนาด"

ก. ม. ๓ / ๔๑๐

ในศิลาในธรรม

"พวกที่อยู่ในศิลาในธรรมจะถอยยศ"

คำให้การ / ๑๓๒

เปนไร่ เปนสวน

"อนึ่งที่นอกเมืองท่ารุคอยู่นานกิติ แลมันผู้หนึ่งล้อมเอาที่นั่น เปนไร่ เปนสวนมัน"

ก. ม. ๓ / ๓๘๑

เป็นหลัก เป็นประฐาน

"ว่าแต่นรทที่ เป็นหลัก เป็นประฐานตามวารพระบาลีกาหนดไว้ดังนี้"

จารึกวัดโพธิ์ / ๑๔๒

ฝึกฝืนหลาน

"ยอฝิ่ เอื้อย ยอฝึกฝืนหลาน ผู้เฝ้าผู้แก่แห่งตน"

หลัก ๑๐๖ / ต.ง.ช / บ. ๓๔-๓๖

ผู้จ้างผู้วาน

"แลหมอยังมีทันกระทำแก่ท่าน ท่านจับได้ให้เอาหมอยแลคนผู้จ้างผู้วานนั้นขึ้นหาอย่าง
ประจาร์แล้วทวนด้วยลาดนึ่งกาลที"

ก. ม. ๓ / ๔๑๑

ผู้บุตรผู้หลาน

"ชายใดไปสู่ขอลูกสาวหลานสาวท่านบิดามานดาหนึ่งให้หญิงผู้บุตรผู้หลานแก่ชาย ๗
ยังมีได้ค่านับทำงาน บิดามานดา หญิงยังมีได้สาคนมอнок่อน หญิงมีสิทธิ์อยู่แก่บิดามานดา"

ก. ม. ๓ / ๓๐๓

ยาเบื่อยาเมา

"๑๔๓ มาตราหนึ่งผู้ใดทำยาเบื่อยาเมาให้ท่านกินมิรู้คิดตัว และกบเอาทรัพย์สินของท่าน ๗
ว่าผู้ร้ายยิ่งโจร"

ก. ม. ๓ / ๔๑๑

เรือรบเรือไฉ่

"จึงมีพระราชโองการตราสั่งให้ยิงปืนใหญ่ในเรือรบเรือไฉ่ทั้งปวงขึ้นเอาช่างมาชำศึก ก็
ต้องช่างฆ่าชำศึกและพลล้มตายเป็นอันมาก"

ประชุมพงศ. ๖๔ / ๑๐๘

ลงเรือลงสำเภากี

"ชาย ลงเรือลงสำเภากี เขาสินจ้างแลส่งคนให้แก่ประเทศต่างเมืองก็ตี"

ก. ม. ๓ / ๓๔๓

สุชกายสุชจิต

"ครั้นได้กินอาหารทิพย์อันมีไอสารสดงั้นแล้ว ก็รู้สึกมีกำลังเป็นสุชกายสุชจิต"

คำให้การ / ๓๔

ใส่ชื่อใส่คา

"ลูกความกล้าแควนตเสียงเกียงชดแควมิให้ว่าให้จำใส่ชื่อใส่คามันไว้"

ก. ม. ๓ / ๒๔๔

"ในปัจจุบัคนี้อัศวินข้าวในนา เสียมากข้าวขึ้นราคาโคกระปือล้มตาย เป็นอันมาก"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๒๓/๖๓

"ก็ถ้าแม่พระ เป็น เจ้าทรงพอพระทัยที่จะตกแต่งต้นหญ้าในทุ่งซึ่งยัง เบนอยู่ในวันนี้ และ รุ่งขึ้นก็จะล้มตายไปนั้นไซ้"

เทศนา เลือปา/๖๓

"กองทัพไทยไล่ติดตามฆ่าพันวีพลทิเบตล้มตายมากต่อมากนัก"

หลักไท/๘๓

เล็กน้อย

"พูดจากันฉันทมิตรให้เห็นว่าที่เอากรณีเล็กน้อยเพียงเท่านี้ เป็นเหตุให้เกิดวิวาทเฉพาะ ในเวลาบ้านเมืองกำลังถูกเงินด้วยเปลี่ยนรัชกาล"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๑๔๖

"เหตุที่เกิดขึ้นนั้นก็เล็กน้อยจริงอยู่ แต่ก็พอที่จะเป็นเครื่องเตือนให้คนต้องพูดถึงคุณหลวง อภิบาล"

จ.ม. ปักษำได้/๕

"นอกจากยาสูบต่าง ๆ ถึงแม้ไม่มีเมเสยลดีก็เป็นสิ่งไม่ดีเหมือนกันเช่นบุหรี่เห็นว่า เป็นสิ่งเล็กน้อย"

พระบรมราชาวิวาท ร.๗/๘

หน้าตา

"ผมดู เรือนชนิดนี้ที่ไรรู้อีกเหมือนแลดูคนครึ่งชาติขึ้น เลวที่หน้าตาทำทางกิริยาวาจาดลอด จนความคิดก็เป็นคนไทยหรือมอญอย่างเลวๆ"

จ.ม. ปักษำได้/๑๗๖

"เดินลง เขาไปหน่อยก็ถึง หน้าตาคล้ายน้ำตกที่พลั่วแต่เล็กลงกว่ามาก"

พระราชพงศาวดาร เลขา.๗/๕๔

บูดา

"ที่ ๖ นั้นว่ากันในพระราชวังว่าบูดานำกล้วนักชดใจก็ออกเสียปิตามารดา ก็เห็นชอบด้วย"

ประกาศ ร.๔/ล.๒/๗๘

เหยียบย่ำ

"และเพื่อจะตั้งความปฏิบัติติดต่อในระหว่างทวีปพริตเตียนใหม่และประเทศอินเดียแล
ประเทศไทยในการที่จะเหยียบย่ำลงให้เต็มบริบูรณ์"

พระราชสาส์น ร.๔/๘๑

อาการสมพิศสร

"ถ้าเสนาบดีผู้ใหญ่เห็นว่าต้องรับราชการมากเป็นนิตย์กว่าไพร่หลวงหมู่อื่นตราภูมิซึ่ง
พระราชทานคุ้มห้ามได้แต่อาการสมพิศสรตลาดค่าน้ำโดยสามัญเสมอแก่ไพร่หลวงทุกหมู่ทุกกรมนั้นไม่พอ
เป็นกำลังเลี้ยงชีวิตแก่ไพร่หลวงพวกใด"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๘๑

ภาคผนวก ค

การช้อนค่าที่เกิดจากค่าที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ๓ หน่วยในสมัยรัตนโกสินทร์

ฉกชิงวิ่งราว

"มีผู้ร้ายไล่ผู้ใดผู้หนึ่งจะฉกชิงวิ่งราวเอาทรัพย์สินสิ่งใดในตัวในเมืองผู้ใดก็ตาม"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๔๔

ตำบลหนแห่ง

"ครั้นปีออกฝนก็งามน้ำก็ใหญ่ นาทาได้ทั้งต้นมือกลางมือ และปลายมือ บริบูรณ์ทุกตำบลหนแห่งแล้ว"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๘๔

दानนักศึกษาเรือน

"ลางทีก็มานอนค้างอยู่ที่दानนักศึกษาเรือนพระองค์เจ้า เจ้าจอมคุณหม่อมมในพระบรมมหาราชวัง"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๘

บ้านร้านโรง

"เมื่อเวลาเสด็จพระราชดำเนินก็จะต้องหาตัวเจ้าของบ้านร้านโรงมาชำระให้ระวังให้รอบคอบเทอม"

ประกาศ ร.๔ล.๑/๑๘๔

บ้านเรือนร้าน

"ผ่านตลาดกระทุ้งที่มีบ้านเรือนร้านมาก สองฟากถนนเป็นหมู่บ้านใหม่มาก"

จ.ม. บัณฑิต/๑๐๔

ปรักนักฟัง

"แต่พระอุโบสถ พระวิหารภูมิ เสนาสนะของเกาะปรักนักฟังยังหาได้กระทำไม่"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๘๖

"ภายในได้ก่อตึกรามขึ้นไว้หลายหลัง แต่ปรักนักฟังเสียเกือบหมดแล้ว"

จ.ม. บัณฑิต/๘๖

ลำบากยาก เหนื่อย

"ปีแรกทำอย่าให้ซ้ำหลวงเสนาเรียกค่านาแก่ราษฎรเลย ด้วยผู้ทำโค่นสร้างทางพงลง
ใหม่ได้ความลำบากยาก เหนื่อยมากแล้วในปีแรกทำ"

ประกาศ ร.๔๑.๒/๒๐

ภาคผนวก ด

การช้อนค่าที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ๔ หน่วยในสมัยรัตนโกสินทร์

ตึกบ้านเรือน

"แต่ข้าราชการที่เป็นพระหลวงแลเจ้าภาษีซึ่งตั้งตึกบ้านเรือนอยู่ ณ กรุงเทพฯ จะ
โจนจุกลงท่า บุตรหลานแต่ก่อนนั้นก็หาได้ จัดของมาขูลเกล้าฯถวายเหมือนข้าราชการผู้ใหญ่นั้น"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๕๘-๖๐

ถิ่นฐานบ้านช่อง

"เชื่อว่าวายน้ำแก่งราวกับปลา ถิ่นฐานบ้านช่องไม่มี"

จ.ม. บัณฑิต/๕๗

ตะถีบชกทอง

"เพราะไปพบเสด็จกำลังเมาอยู่ เกลือกจะทรงกริ้วด้วยเหตุอันมิได้ควร และจะทรง
ตะถีบชกทองทำการเกิน ๆ "

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๔๗

ทุกข์โศกโรคภัย

"ขอให้สำเร็จดังพระราชประสงค์และปราศจากทุกข์โศกโรคภัยซึ่งจะเบียดเบียน"

จ.ม. เหตุ พ.ศ. ๒๔๓๓/๑๑๕

เนาบุตรเนี่ยวแห้ง

"เมื่อชายไม่หมดจะทิ้งเนาบุตรเนี่ยวแห้งไปเสีย ต้องขาดทุนเปล่าเพราะของเก็บไว้นาน
ไม่ได้ทั้งปาวนั้นเสีย"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๕๔

บ้านเรือนโรงร้าน

"แลเข้าไปในบ้านเรือนโรงร้านในเพลาค่ำ ๒ ยามขึ้นไป ก็ให้เจ้าของบ้านเรือนโรงร้าน
จับภิกษุสามเณรนั้น"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๕๔

พลังพลาคฉลาดเคลื่อน

"จะไม่ให้มีเข้าใจผิดพลังพลาคฉลาดเคลื่อนไปจากเหตุที่ควรบังนั้น"

พระราชสาส์น ร.๔/๕๑

ชุดจาทักทายปราศรัย

"เมื่อเรื่องจดที่แล้วออกพิธีในเรือรบวิสันดา ๕ นาย มาที่เรือสยามแลชุดจาทักทาย -
ปราศรัยกันตามธรรมเนียม"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๘๘

ฟ้องร้องว่ากล่าว

"ถ้ามีผู้ใดมาฟ้องร้องว่ากล่าวเป็นใจให้เผลอพที่หน้าวัด จะเอาตัวเจ้ากรมปลัดกรมเลกวัด
ผู้รักษาพระอารามมากระทำโทษตามรับสั่ง"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๗๘

เขียนปักถักร้อย

"ศิลปะของผู้หนึ่งเช่นเขียนปักถักร้อย ทำอาหารที่สุดจนเจียนนมมากจับพลู เรายังไม่เคยเห็น
ท่านทำเองเลย"

พระประวัติ/๒๑

"เพราะเมื่อผู้หนึ่งมีความรอบรู้ทั้งทางวิชาอ่านหนังสือ และทั้งในทางเขียนปักถักร้อยทำ
ครัวการบ้าน"

จ.ม. เหตุร.๗ ปี ๒๔๑๘/๘๔

เรือแพบ้านเรือน

"... โคนเรือแพบ้านเรือนที่จอดแลตั้งอยู่เป็นปรกตินั้นแตกหักพังไปก็ดี"

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๑๔๓

เรือนโรงร้านบ้าน

"อนึ่ง ให้เจ้าของบ้านเจ้าของเรือนเจ้าของโรงเจ้าของร้านระวังรักษาเรือนโรงร้าน
บ้านของตัว อย่าให้ย้ายผู้ร้ายไปลอบจุดไฟเรือนโรงร้านบ้านของตัวได้"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๘๔

โรคภัยไข้เจ็บ

"... ถ้าเราหนาวเย็นเป็นโรคภัยไข้เจ็บ"

เทศนาเสือป่า/๑๘

ว่ากล่าวร้องฟ้อง

"และผู้ทีล่งพระราชบัญญัติตั้งนี้ เป็นคนใจขุนนอกทางตามใจพระสงฆ์ไม่มาว่ากล่าวร้อง-
ฟ้องนั้นหาชอบไม"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๕๑

สมพิศรฮกรค่าน้ำค้ำตลาด

"ไม่ได้เรียกสมพิศรฮกรค่าน้ำค้ำตลาดที่เป็นส่วนจะ เก็บมาแจกเบี้ยหวัดแลงจ่ายใช้
ในราชการแผ่นดิน"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๒๒

ภาคผนวก ๓

การช้อนค่าที่มีความหมายคล้ายคลึงกันในสมัยร์ตนโกลินทร์ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มค่า ๒ หน่วย

ความยากความลำบาก

"ให้ตั้งหน้าพยายามทนความยากความลำบาก"

พระราชดำรัส ร.๖/๑๖

ความรู้ความเข้าใจ

"ความรู้ความเข้าใจของเราในครั้งนั้น เป็นอย่างนักธรรมใหม่คือไม่เชื่อหัวตายไม่"

พระประวัติ/๕๘

ความรู้ความเห็น

"เช่นเห็นอริยสังข์ทั้ง ๔ ตามที่ข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้วว่าเป็นความจริงนี้ เรียกว่า ปัญญาความรู้ความเห็นว่า อริยสังข์เป็นความจริงไม่ใช่เท็จ"

เทศนา เลือป่า/๑๘๗

เงินตราเงินเหรียญ

"ราคาลินค้าตกลงกันแล้วจะสัญญาใช้กันเป็น เงินตราเงินเหรียญก็ให้มีหนังสือสัญญาสำคัญ เป็นพยานกันไว้"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๒๐๔

จับตาจับใจ

"ให้เฝ้าระวังกัน เป็นเกียรติยศของเราครั้งนี้ก็ได้ฉลาดจากเป็นที่ จับตาจับใจเรา"

จ.ม. เหตุร้ายเล็ดจ ร.๕/๓๕

เจ้าที่เจ้าบ้าน

"ห้ามอย่าให้ เจ้าที่เจ้าบ้านปิดทางทุกทาง"

ประกาศร.๕ ล.๒/๑๘๓

ชาวนาชาวสวน

"อันประเทศอย่างเมืองไทยของเรา ชาวนาชาวสวนอาจจะทำประโยชน์ให้แต่บ้านเมือง ได้มากกว่าเสมียน"

ลัทธิ เอาอย่าง/๓๐

ชาวไร่ชาวนา

"แม้ไปกินกับข้าวของชาวไร่ชาวนา เสียที เติงาก็ยังติงว่า เพราะของคนละชนิด ย่อมจะ
ไม่คิดเปรียบเทียบเลย เป็นอันขาด"

จ.ม. ปักษไต้/๑๓๔

ใช้เงินใช้ทอง

"แต่ก่อน เมื่อผู้ครองแผ่นดินจะใคร่ให้ผู้ซื้อผู้ขายจ่ายรับสิ่งของทั้งปวงด้วยใช้เงินใช้ทอง
เป็นราคานั้น"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๓๘

ด้วยอุฐด้วยปูน

"คือทำด้วยอุฐด้วยปูนหรือดิน เหมือนอย่าง เตาที่ก่อไว้ เป็นตัวอย่างที่ห้องสนามหลวง"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๓๖

เดินสวน เดินนา

"จึงโปรดเกล้าให้ เดินสวนเดินนาแลชำระบางสี่ จำนวน เลกสักชื่อมอหมายหมัญเสียใหม่
ตามแบบอย่างพระ เจ้าอยู่หัวทุกพระองค์"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๘๓

ทิ้งเรือนทิ้งโรง

"ถ้าเรือนโรงของผู้ใด เจ้าของอพยพหลบหนีไป ทิ้งเรือนทิ้งโรงไว้ให้ร้างว่างเปล่าไม่
มีผู้ใดรักษา"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๔๔

ที่นาที่สวน

"ทรงรถพระที่นั่งเสด็จไปทอดพระ เนตรที่นาที่สวนซึ่งเป็นเจ้าคุณ เป้า เจ้าคุณคสิ"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๘/๑๑

"ทางที่ไปก็เห็น เป็นที่นาที่สวนอยู่ราย ๗ กันไป"

จ.ม. ปักษไต้/๑๔๗

ที่ไร่ที่สวน

"ถ้าเป็นฤดูแล้ง กว่าจะหาที่อาศัยยากเพราะเรือไปจอดไม่ได้ก็ให้คิดหาที่ไร่ที่สวนในเมืองลพบุรีเป็นที่ของในกรมเจ้านายแลเป็นที่ของตัวของท่านขุนนางนั้น ๆ เอง"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๑

ที่ลุ่มที่เลน

"ฝ่ายชานาแล่าก็อย่าประมาทที่ใด ๆ เป็นที่ลุ่มที่เลนมีน้ำในแผ่นดินมือพอจะทานาได้ให้รีบจัดแจงลงมือทานาข้าว"

ประกาศร.๔ ล.๑/๑๘๘

ที่วังที่บ้าน

"...แต่หมอนหลวงนั้นถ้าท่านผู้ใดจะต้องการไว้ใช้ที่วังที่บ้านก็อย่าให้เอาบังไว้เจียบ ๆ"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๑๒

ที่สวนที่นา

"ถ้ายังหวงที่อยู่จะให้คนนอกเช่าที่สวนที่นาที่โรงที่เรือนอย่างไรก็ได้"

ประกาศร.๔ ล.๑/๑๔๐

ที่นล้นที่นอน

"ปล่อยให้ภิกษุสามเณรคบหาผู้หญิงชาวบ้านขึ้นพูดจาในที่นล้นที่นอนจนถึงปาราชิก"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๓๗๗

ทุกคราวทุกสมัย

"ทุกสมัยทุกคราวที่พระองค์ทรงแสดงความนับถือแก่ผู้ใด การที่ทรงแสดงก็เพิ่มพูนพระเกียรติยศ พระเกียรติคุณทุกคราวทุกสมัย"

ลัทธิเอาอย่าง/๔๓

ทุกทิศทุกทาง

"เพื่อทรงพระเจริญด้วยพระเดชานุภาพ พระราชอิสริยยศพระเกียรติคุณแผ่ไพศาลไปทุกทิศทุกทาง ดุจพระมหาสมุทรอันกว้างใหญ่"

จ.ม. เนตุร์บเสด็จ ร.๔/๓๓

ทุกที่ทุกทาง

"แลประพฤติ เป็นที่ชอบใจแก่กรุงสยามและพระราชวงศานุวงศ์แล เสนาบดีฝ่ายสยามทุกที่-
ทุกทางไม่มีที่ใดได้"

พระราชสาส์น ร.๔/๗๘

ทุกสิ่งทุกประการ

"...แต่การจ่ายตามเคยนั้นอย่าให้ขัดขวางทุกสิ่งทุกประการ"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๒๐๗

"สิทธิตถะกุมารจึงได้รับความยอมรับเลี้ยงดูอย่างวิเศษประ เสาวิบุริบุราณกุลทุกสิ่ง-
ทุกประการ"

หลักไทย/๑๖๘

ทุกหนทุกแห่ง

"พอเรือพระที่นั่งผ่านพ้นไปก็แล่นตามเสด็จ เป็นกระบวนหลังตามกันขึ้นมา แลจนสุดสาย
ตาเห็นควันกลบไปทุกหนทุกแห่ง"

จ.ม. เหตุวิบุเสด็จ ร.๔/๗๐

"พม่าได้เผาผลาญบ้านเมืองท่าลายวิควาอาราม เสียตลอดทุกหนทุกแห่งที่ยกทัพไปถึง"

หลักไทย/๑๗๗

ทุกอย่างทุกประการ

"...ที่สามารถจะทำได้ทุกอย่างทุกประการ"

จ.ม. เหตุ ร.๗ ปี ๒๔๖๘/๒๐

นอกเขตนอกแขวง

"ถ้านม่อมเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งจะไปเที่ยวเล่นนอกเขตนอกแขวง"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๘๗

น้ารดน้ำประ

"แลพระสงฆ์อวดความรู้เป็นผู้วิเศษทำเวทมนต์คาถาเสกน้ารดน้ำประ"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๓๐

ในดินในโคลน

"ถ้าบ้านเรือนอยู่ริมน้ำจะเอาไปทำช้ายากก็ให้ทิ้งเสียในดินในโคลนให้ลบล้าง"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๗๗

ในป่าในดง

"อย่างหนึ่งพระคนที่หลบหนี แลตั้งกองซ่องสมอยู่ในป่าในดง"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๐๗

ในหนองในบึง

"อย่าให้ราษฎรบังอาจแลลักลอบทำปลาในหนองในบึงแลล่าคลองแห้ง เป็นตอนซึ่ง เป็นของนายอากร เป็นอันขาด"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๑๑

บ่อนไฟบ่อนแก้ว

"อิปรักกรรยานาญนุดอยู่นอกพระบวรราชวัง เข้าไปคบหากันกับหม่อมขุน หม่อมนามในพระบวรราชวังตั้งบ่อนไฟบ่อนแก้วมาหลายครั้ง"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๗๘

เป็นเพ็องเป็นสลึง

"ชาวเมืองนี้นับฮั้วไม่ได้นับเป็นเพ็องเป็นสลึง เลยนับเป็นส่วน ๔ ทั้งนี้"

จ.ม. ปักษ์ใต้/๑๗๔

เบนชูเบนตา

"เพราะฉะนั้นน้ำที่เสียป่าจึงเป็นน้ำที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะเสมอเบนชูเบนตาของแม่ทัพ"

ปลุกใจเสียป่า/๒

เบนใหม่เบนเจ้า

"ภายหลังเดวิดจึงได้เบนใหม่เบนเจ้าแล้วต่อมามีหมู่ชื่อไอโลมอน"

เทศนาเสียป่า/๔๔

เปิดหูเปิดตา

"เวลานี้เขากำลังส่งพวกกรีเยนต์หนุ่ม ๆ ที่ซูดิวสันตาได้ไปเมืองฮอลแลนด์ปีละสองคน
สำหรับเปิดหูเปิดตา"

พระราชโองการ ร.๗/๕๑

ผู้ร้ายผู้ผิด

"ใครได้ยื่นไปก็คงเข้าใจว่าผู้ใหญ่สมคบผู้ร้ายผู้ผิดไม่เป็นเกียรติยศ"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๔๓-๔๔

ไฟคบไฟเทียน

"แผลเสียงให้ฮิวครีกครีนนฤบาท แดงครัดไปด้วยไฟคบไฟเทียนเป็นอันมาก"

จ.ม. เหตุ พ.ศ. ๒๔๓๓/๓๔๑

มิบุตรมิหลาน

"ผู้ใด ๆ บรรดาที่มิบุตรมิหลานผู้หนึ่งถวายตัวทำราชการอยู่ในพระบรมมหาราชวัง"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๒๑๗

ยามตรุษยามสงกรานต์

"อนึ่งในยามตรุษยามสงกรานต์นั้น ผู้ใดจะเสพสุราเมามากก็ให้ยู่แต่ในบ้านเรือนของ
ตัว ถึงจะมีที่ไปที่แห่งตรอกต่อสร้างเมาแล้วจึงไป"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๓

รามือราตีน

"เราทั้งหลายได้รามือราตีนเสียหายหมด แล้วช่วยตัวเองก็ไม่ได้เสียแล้ว"

พระราชดำรัส ร.๖/๑๒๔

เรือแจวเรือพาย

"แลลงเรือแจวเรือพายไปกับผู้หนึ่งขึ้นล่องแข่งเรือเล่นทุ่งเล่นกฐินชักพระ..."

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๒๘

เรือใบเรือทะเล

"ท้องพางแลค้ดซ็อนก็ย้อมอยู่เป็นตำบลไม่ได้ยักย้ายไปมาเนื่อง ๆ เหมือนเรือใบเรือทะเลดอก"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๕๘

ลำนน้ำลำคลอง

"แลคนชาวคนตาถืออาวุธต่าง ๆ ถือปืนยาวปืนสั้นแลมีดไปเที่ยวตามลำนน้ำลำคลองแลบนบก"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๖๓

เลข ๖ เลข ๗

"ก็ให้เขียนเลข ๖ เลข ๗ ไว้บนศกโดยลำดับปีแผ่นดินตั้งกล่าวมานี้เกิด"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๘๘

วันพระ วันศีล

"ก็ให้คอยที่หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ในวันใกล้เป็นเบื้องหน้าวันพระวันศีลคือขึ้นเจ็ดค่ำ แรมเจ็ดค่ำ"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๒๓

สาหรับวังสาหรับบ้าน

"ถ้าท่านผู้ใดจะต้องการนมอานคนมอয়াไปไว้ใช้สาหรับวังสาหรับบ้าน"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๑๒-๑๑๓

หน้าบ้านหน้าโรง

"เมื่อจะสมคบกับลูกค้ำคนอังกฤษแลชาวยุโรปอื่นแลอเมริกันก็ให้พบปะพูดจากันที่หน้าบ้านหน้าโรงมิผู้รู้ผู้เห็น"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๕๐

หน้าไ้หน้านา

"ได้ให้เกณฑ์ เลกแลราษฎรทำทาง ราษฎรร้องทูลว่าหน้าไ้หน้านาแลปีนี้ก็อดอยาก
อาหาร ขอทูลเอาไปถึงเดือนย่ำย"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๒๔/๓๓

หาแร่หาทอง

"นอกจากนี้บางที่อุตสาหกรรมนิคมรัตนาคตราเพื่อหาแร่หาทอง เป็นต้น"

พระบรมราชาโชวาท ร.๗/๑๘

ให้ข้าวให้เกลือ

"...ว่าทั้งนี้ว่าด้วยการทำการให้ข้าวให้เกลือให้เรือให้พาย"

ประกาศ ร.๔๗.๒/๘๘

อยู่ตายนักอยู่ เรือน

"ควรจะค้างวันค้างคืนอยู่ตายนักอยู่ เรือนใดในพระบวรราชวัง"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๔๒

ออกหน้าออกตา

"อนึ่งสิ่งเกิดว่าฝรั่ง เศษยกย่องพวกพวมนยิ่งกว่า เขมร เช่นนำขุนนางพวณเฝ้าและร่วมโต๊ะ
เสวย ส่วนพวกเขมรไม่ได้ออกหน้าออกตาเลย"

จ.ม. เหตุรายวัน ร.๗/๑๔๓

คู่ข้าวคู่น้ำ

"พวกไทยได้ชัยภูมิเป็นคู่ข้าวคู่น้ำดีกว่าพวกอื่น ๆ"

หลักไทย/๕

ภาคผนวก ๓

การช้อนค่าที่มีความหมายคล้ายคลึงกับในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีการย่ำค่าที่ ๒ กับค่าที่ ๔

สองทอดสามทอด

"แม่ถนอมร้องให้สองทอดสามทอดกว่าจะพากันไปได้"

จ.ม. ปีกษ์ใต้/๒๒๙

สามวัน เจ็ดวัน

"ถ้ามีผู้ข่มเหงเร่งรัดให้ท้าวจะมาร้องและให้ผู้อื่นมาร้องแทนในสามวัน เจ็ดวัน"

ประกาศร.๔ ล.๒/๑๔๗

สามอย่างสี่อย่าง

"...แต่เงินเหรียญทุกวันนี้เป็นสามอย่างสี่อย่าง"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๗๕

สี่วันห้าวัน

"ณ เดือนเจ็ดข้างขึ้นมาถึงเดือนแปดบูรพาษาฒข้างแรมปีมะเมียสัมฤทธิ์ศึก ลมตะวันตกพัดกล้าฝนตก ๔ วัน ๕ วัน ตกก็แต่ประปราย"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๔๗

เสียประโยชน์ขาดประโยชน์

"เมื่อได้ฟังอะไรเล็กน้อยก็แตกตื่น หลบหนีหนีไปทำให้ผู้จ้างผู้ใช้เสียประโยชน์ขาด-ประโยชน์ต่าง ๆ"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๔๕

หนึ่งครั้งสองครั้ง

"แต่ฝ่ายพระสงฆ์บรรพชิต ประพฤติการโลเลเป็นอลังชังไปเสียมากไม่ทำอุโบสถสังฆกรรมเลยก็มี ท้าวปีละ ๑ ครั้ง ๒ ครั้งก็มี"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๔๖

น้ำเดือนหกเดือน

"เพราะฉะนั้นจึงให้หน่วงเหนี่ยวเรื่องความมรดกไว้ให้นานเข้าเรื่องหนึ่งถึง น้ำเดือน-หกเดือนปีหนึ่งก็มีบ้าง"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๑๘

ภาคผนวก ๕

การช้อนค่าที่มีความหมายตรงกันข้ามในสมัยสุโขทัย ซึ่งประกอบด้วยหน่วยที่เป็นกลุ่มค่า ๒ หน่วย

ใต้บัวใต้นาง

"กฎเกณฑ์บ้านท่าเมือง ใต้ข้างใต้วงใต้บัวใต้นาง"

หลัก ๑/ค.๑/บ.๑๔-๑๕

ตัวเนื้อ*ตัวปลา**

"เมื่อชั่วพ่อกู กูบาเรอแก่พ่อกู กูบาเรอแก่แม่กู กูได้ตัวเนื้อตัวปลา กูเอามาแก่พ่อกู"

หลัก ๑/ค.๑/บ.๑๐-๑๒

ปิดใต้ปิดเสีย

"มหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามุณีนั้น... ปิดใต้ปิดเสีย ปิดใต้ลู่ชปิดใต้ทุกช เวียนลับกลับมา"

หลัก ๒/ค.๑/บ.๘๒-๘๓

ปิดหัวปิดไข่

"มหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามุณีนั้น... ปิดหัวปิดไข่ ปิดใต้ปิดเสีย เวียนลับกลับมา"

หลัก ๒/ค.๑/บ.๘๒-๘๓

บ้านใหญ่บ้านเล็ก***

"มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก มีปาม่วงป่าสาม"

หลัก ๑/ค.๒/บ.๓๔

"มี ไรมีนา มีถิ่นมีเลน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก"

หลัก ๑/ค.๓/บ.๓

ผู้ขายผู้ยิง

"พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ทั้งผู้ขายผู้ยิง ผู้งท่วยมีศรัทธา
ในพระพุทธรศาสนา"

หลัก ๑/ค.๒/บ.๘-๑๒

* คำว่า "ตัวเนื้อ" หมายถึง "สัตว์บก"

** คำว่า "ตัวปลา" หมายถึง "สัตว์น้ำ"

*** คำว่า "บ้าน" ในสมัยสุโขทัยหมายความถึง "หมู่บ้าน"

เยี่ย* กด** เยี่ยตู้***

"ซึ่งได้ชำ เลิกชำ เลือ หัวพุ่งหัวรบ...บ่าให้ถึงที่จับที่นาย ซึ่งได้ฝูง เยี่ยกดเยี่ยตู้แก้ตัว"

หลัก ๔/ค.๑/บ.๒๑-๒๔

---

* คำว่า "เยี่ย" หมายความว่า ท้า

** คำว่า "กด" หมายความว่า "ซื้อ"

*** คำว่า "ตู้" หมายความว่า "ไม่ซื้อ"

ภาคผนวก น

การช้อนค่าที่มีความหมายตรงกันข้าม ๒ หน่วยในสมัยอยุธยา

ขึ้นลง

"สัตว์ทั้งหลายก็บินปายขึ้นลง เสวยเวทนายอยู่บนไม้จ้าว"

จารีกวีคโพนธ์ / ๑๕๖

ขึ้นแรม

"ถ้าหมายบอก เบิกคู่ความนั้นให้มีการฎปี เดือนคืนวันขึ้นแรมไปว่า..."

ก.ม. ๓ / ๑๕๖

คฤหัสถ์บรรพชิต

"ผู้อ่านหนังสือนี้ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต เทพยตามนุษย์ทั้งปวงจงได้อุโมทนาจงเจริญด้วยอายุ
พรารณ สุข พลปฏิภาณ สรรพศิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลทุกประการ"

ประชุมพงศ. ๖๘ / ๘๘

คามวาสีอรัญวาสี

"อีกชุมนุมสงฆ์คามวาสีอรัญวาสีทั้งหลาย เป็นทิพพิชฌาน"

หลัก ๔๐ / ค. ๑ / บ. ๑๕-๑๖

คาวหวาน

"ให้ผู้ต้องเกณฑ์ทำสำรับปฏิบัติคาวหวานไปดูอย่างกระจาดคาวหวาน สองกระทง ๗ ทิม
ดาบขาววัง"

จ.ม. เหตุความทรงจำ / ๓๑๘

"การเปิดเสร็จเลี้ยงพระสงฆ์หม้อของคาวหวาน หนักพลูเวลาเช้าเพล ๑๐ วัน
เงิน ๒ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง"

จ.ม. เหตุ ร. ๒ / ๒๘

คำเช้า

"ทุกคำเช้านมีสการไหว้นบคารพบูชาด้วยคันธมาลา"

หลัก ๘๔ / บ. ๒๐๑-๒๐๔

คุณโทษ

"เมื่อมิได้รู้เหตุผลต้นปลายแห่งคุณโทษผลประโยชน์อันควรมิควรดังนี้"

ก. ม. ๓/๑๘-๒๐

ชายหญิง

"แล้วให้สักกรุปชายหญิงไว้ในแก้ม ถ้าชายผิวมันยังรักเมียมันและมีให้ลงโทษใช้ให้สักทั้งหญิงชายนั้นและ"

ก. ม. ๓/๒๓๗

"พรานหมณชายหญิง ชาวบ้านมาพึ่งสวดมนต์ประมาณ ๑๔๐คน ๒๐๐ คน"

จ. ม. เหตุอุยธยา/๖๘

"เป็นคนมาแต่เมืองมหาชัยชายหญิงในหนึ่งน้อย ๒๑๔ คน มาแต่เมืองชุมพรชายหญิงในหนึ่งน้อย ๖๘ คน มาแต่ปากคีตกติเมืองอุบลชายหญิงในหนึ่งน้อย ๑๗ (รวมเป็น)๓๔๐ คนแล้ว"

ประชุมพงศ. ๖. ๓/๑๑

เข้าค่า

"แต่เลี้ยงตลอดปดเจ้าทุกเข้าค่าจนเมืองครำเป็นผุยยบยี่"

จ. ม. เหตุความทรงจำ/๒๓๖-๒๓๗

ซ้ายขวา

"เบื้องต่ำลงไปพิภพท้าวนาคา เบื้องหน้าเบื้องหลังซ้ายขวามุมพฤษา เทวาอากาศจงเลงแลดู"

ก. ม. ๓/๒๓๖

ชื่อชาย

"มาตราหนึ่งชายหญิงก็ติมีอาสนชายตัวเองไว้แก่ท่านให้ท่านใช้แลลูกชายหญิงติดตามพ่อแม่ที่ป่าน้ำอามาด้วย มิได้เข้าในอาสนตัวเป็ยชื่อชาย"

ก. ม. ๓/๓๑๗

"ข้อหนึ่งสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่พระราชทานแก่กุมภวันหญิงฝรั่งเซต ที่แห่งหนึ่งใกล้ตึกซึ่งอยู่ทุกวันนี้ ฝ่าย ๑ ก่อตั้งอยู่สำหรับซื้อขาย"

จ.ม. เหตุอยุธยา๑/๑๒

"ข้าพระพุทธเจ้าให้กรมการเที่ยวสำรวจจัดซื้อให้พระยาพระเชษฐาธิราช ๗ แขวง เมืองพระตะบอง แขวงเมืองนครเสียมราบ แขวงเมืองสวายจิต ราคาเกวียนละ ๔ ตำลึง ๕ ตำลึง ก็หาไม่เมล็ดข้าวซื้อขายกันไม่"

ประชุมพงศ. ร. ๓/๔๕

แดดฝน

"ต้องแดดฝนตราครุฑว่าครุฑ เพลิงป่าเผาแดดฟ้า หาผู้จะรักษาทำบุญบ้างไม่"

จารึกวัดโพธิ์/๑๑

ได้เสีย

"ถ้าแลชวนกันเหล่นเบี้ย แลได้เสียก็ดี ท่านมิให้ผู้เสียให้แก่ผู้ได้ มิให้ผู้ได้เอาแก่ผู้เสีย"

ก.ม. ๓/๔๐๘

"เจ้าพระยาราชวังสัน... เข้าใจว่าเจ้าพระยาสิทธิจักรได้ไปหาบุตรสาวของตนได้เสียกันแล้ว"

คำให้การ/๑๑๒

ต้นปลาย

"เมื่อมิได้รู้เหตุผลต้นปลาย แห่งคุณโทษผลประโยชน์อื่นควรมิควรดังนี้"

ก.ม. ๓/๑๘-๒๐

ถูกแพง

"เมื่อเอาไปนั้นเป็นกาลโทษถูกแพงก็ดี เอาไปเมื่อแพงใช้เมื่อถูกก็ดี เอาไปเมื่อถูกใช้เมื่อแพงก็ดี"

ก.ม. ๓/๑๓๗๓

"เจ้าเมืองกรมการและพระยาพระเชมระจะคิดซื้อราชการประการใดและราคาข้าวจะ
ถูกแพงมากน้อยเท่าใด"

ประชุมพงศ. ร. ๓ / ๑๘

ทาสทาสี

"มาตรฐานหนึ่งผู้ใดได้ทาสทาสีท่านก็ดี...ใน ๑๐ วันก็ตีเดือนหนึ่งก็ตีโดยใกล้แลไกล คว
ให้ผู้ได้นั้นได้ถามทาสทาสีบุตรภรรยา ท่านอันใดได้นั้นแล้ว"

ก. ม. ๓ / ๓๔๔

ทาสไท

"มาตรฐานหนึ่งลูกเมียผู้คนทาสไทผู้ใดหนีไปถึงตำบลแดนแคว้นราชเสมา"

ก. ม. ๓ / ๓๔๑

ทும்โมง

"ถ้าเกิดเพลิงแลมีเหตุการณ้เกิดขึ้นเมื่อใดให้กำหนดทும்โมงไว้"

จ. ม. เหตุอุยธยา / ๘๒

นอกใน

"แล้วมีมหาดเล็กและนอกในและมหาดไทยคือกระสุนเดินแห่ไปซ้ายขวา"

คำให้การ / ๔๑๗

นายไพร่

"เป็นคนหัวเมืองรายทางที่ต้องเป็นผู้เดินท้องตราและเินบอกนายไพร่ ๒๑๒ คน"

จ. ม. เหตุอุยธยา ๑ / ๑๐๑

"ถ้าเจ้าเมืองกรมการได้ยกไปจากเมืองวันใดเป็นคนนายไพร่ เท่าใด จัดให้ผู้ใดอยู่
รักษาบ้านเมือง นายไพร่มากน้อยเท่าใดให้บอกลงไปให้แจ้ง"

ประชุมพงศ. ร. ๓ / ๑๘

บาบูน

"ถ้ามากในสันดานผู้ใดแล้ว ก็ให้มีดฆ้องไหลไปมิได้รู้จักบาบูนคุณแลโทษ"

ก. ม. ๓ / ๒๖

บัววนาย

"แต่บรรดาพม่าที่มาทั้งสิ้น ก็ประทานบำเหน็จรางวัลให้ครบถ้วนทั้งบัววนาย"

คำให้การ / ๓๘๓

บุตรบุตร

"มาตรฐานหนึ่งบุตรบุตรผู้ใดแลบิดามารดาประกอบให้สามีภริยาแล้ว และยังอยู่กินด้วยกันกับเรือนบิดามารดา ยังไปเกิดบุตรด้วยกัน"

ก. ม. ๓ / ๓๕๑

บุรุษสตรี

"๘ มาตรฐานหนึ่งบุรุษสตรีก็ดี เป็นผู้ใหม่ขึ้นตามทโกลสีทหารทำนุให้ใหม่ทวีคูณ โดยโทษานุโทษ เหตุมิควรจะโกรธจะตี"

ก. ม. ๓ / ๔๒๑

ประจวบอันนาคคต

"สมเด็จพระมณาทบรมบพิตรพระพุทธิ เจ้าอยู่หัวผู้ทรงทศทิศราชธรรมอนันตมณฑการณาภิคุณ แก่สมณะพราหมณา เสวกามาตยราชฎร ทั้งปวงให้ตั้งอยู่ในสุขประโยชน์ข้างประจวบอันนาคคต"

ก. ม. ๓ / ๔๘๖

ปุย่า

"อนึ่งก็อุทิศไปเชิงครูบาอาจารย์ เปนเกล้าปุย่าพ่อ แม่แม่ พ่อผู้ผู้คนอุไมทนา เอาบุญนี้ผู้คน ทอระ"

หลัก ๔๘ / ค. ๒ / บ. ๑๑-๑๔

ผิดชอบ

"อนึ่งจะทำผิดชอบประการใด จะได้เอาตัวผู้กระทำความผิดแลชอมนั้นโดยง่าย"

ก. ม. ๓ / ๕๔๘

พังทลาย

"อนึ่ง ถ้าตีชาวซ่าง ผู้ขึ้นป่าขึ้นเถื่อนด้วยมือด้วยไม้ด้วย เหลกผู้ขึ้นป่าขึ้นพิกาลไชร ท่านให้ตั้งซ่างพลาย ๔ ศอก ตั้งซ่างพัง ๔ ศอกคือ พังพลาย ใช้ค่าเท่ากัน เป็นเงินตัวละ ๗ ค่ากึ่ง"

ก. ม. ๓/๔๑๑

แพ้นะ

"อย่าให้ฝ่ายโจทฝ่ายจำเลย แพ้นะ กันด้วยอำนาจโทษจัตวาของ เวนแห่งตน"

ก. ม. ๓/๒๔

"องตึง เรือง เจ้า เมืองไซ่งอน ได้ต้อนรับกับกองทัพไทย เป็นหลายครั้งยังไม่ แพ้นะ กัน"

จ. ม. เหตุความทรงจำ/๒๐๑

มากน้อย

"ถ้าจะมีต้นแลดอก มากน้อย เท่าใดให้เอาต้นสิ้นจง เต็มแลดอก เบี้ยนั้นท่านมิให้เอาเลย"

ก. ม. ๓/๓๑๔

"ถ้าได้จัดแจงส่งครัวพวกได้ไปไว้บ้าน เมืองได้ มากน้อย เท่าใดให้บอกลงไปให้แจ้ง"

สารตราจ. ศ. ๑๑๘๑/๔

"บ้าน เมืองใดมีเสบียงอาหารอยู่พอจะพักครอบครัวอาศัย เลี้ยงอาหารไว้ได้บ้าง มากน้อย เท่าใด"

ประชุมพงศ. ๖. ๓/๘

ยายดา

"จึงตรัสสั่งราชบุรุษให้ไปหา ยายดา เจ้าของไร่อ้อยให้พากุมารนั้น เข้ามา เผ้าพระองค์"

คำให้การ/๑๘

วันคืน

"อนึ่ง เมื่อมุนนายจะไปหาโจรนั้น ท่านให้ ผิดวันคืน ไว้แก่กระลาการโดยทั่วแลไกล"

ก. ม. ๓/๔๓๔

"ความที่จำวันคืนแผ่นก็ปรากฏอยู่ฉะนั้น เห็นจะ เชื่อวันคืน เป็นแน่ไม่ได้"

จ. ม. เหตุความทรงจำ/๑๑

"ให้มีหนังสือกำหนดวันไปเก็บกองทัพอพระราชรินทร์ ซึ่งตั้งอยู่ ณ เมืองหนองคายให้รู้
นัดหมายวันคืนยกไปได้ เมืองพวนบรรจงให้พร้อมกัน"

ประชุมพงศ. ๖. ๓/๑๘

สมณฆราวาส

"ฝ่ายสมณฆราวาสมิได้พ้นจากมหันตะโทษอันจะพิณาศิบหาย"

ก. ม. ๓/๔๕๐

ลุงป่า

"อนึ่งลุงป่าอาวอาผู้มรณงานเดียวได้ทรัพย์ ๒ ส่วนได้รับราชการได้ทรัพย์ ๒ ส่วนถึง"

ก. ม. ๓/๓๔๑

สุชทุกซ์

"สัตว์ทั้งหลายจงสุชารานสานตร์ระงับดับโรคทุกขุมขมนตลสวารคสรพสุชทุกซ์...

กังวลอันตราย"

หลัก ๑๔/ค. ๓/ป. ๓-๔

หน้าหลัง

"ทรงเรือพระที่นั่งทองชวานพ้าเป็นหน้าหลังกินตามที"

คำให้การ/๔๑๑

หัวท้าย

"เรือกูปแมงดาตก ๓ ตอนบตลาตสาวตลกหัวท้ายนั่งหน้าสอง"

ก. ม. ๓/๓๖

"ตั้งหัวท้ายหนังสือยาเลี้ยง ๑๐ วัน ๑๐ คืน ๑ ตาลึง ๑บาท"

จงม. เหตุ ๖.๒/๒๘

เหตุผล

"เมื่อมิได้เหตุผลต้นปลายแห่งคุณโทษผลประโยชน์อันควรมิควรตั้งนี้"

ก. ม. ๓/๑๘-๒๐

"และบัดนี้เหตุผลเป็นประการใด จึงยกทัพมาย้ายให้ร้อนอกสมณพราหมณา ไพร่ฟ้าข้า-
แผ่นดินตั้งนี้เล่า"

ประชุมพงศ. ๖๔/๓๑๓

"แต่แล้วข้อความทั้งปวงที่กล่าวยุติด้วยเหตุผลคือ ท่านทรงทราบเรื่องกรุงเสียโดยคำบอก
เล่า ได้ทรงเห็นการในแผ่นดินกรุงธนบุรีเอง เพราะเหตุที่พระมารดาเจ้าฟ้าเหม็นเป็นหลานของท่าน"

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๔๗

อดีตอนาคต

"ใช่คนเจ้าพวกนี้เป็นพาลทุจริต มิได้กลัวแก่บาปลอยแก่บาปไม่เหนไทยในอดีตอนาคต"

ก.ม. ๓/๓๖๑

อาอาว

"๗ มาตราหนึ่ง ฝ่ายแม่ตายายลูกหลานเหลนลิ้โคตหนึ่งแก้ต่างกันได้... แลฝ่ายพ่อปู่ย่า
หลานเหลนลิ้โคตหนึ่ง จุง ปู่ ญา จุง อาอาว แก้ต่างกันได้ พันนั้นลงมาเปนสาชาพันสาชาเปนฉันผู้อื่น"

ก.ม. ๓/๒๑๑

อ้ายอี

"แลอ้ายอีมีชื่อคนชั่วไม่กลัวไทย คบคิดกันท่าฉะนี้"

ก.ม. ๓/๓๖๑

โอรสธิดา

"พวกพม่าจับได้พระมเหสีและโอรสธิดา"

คำให้การ/๔๓๘

"ที่สุคนางนักสนมคนใดมีครรภ์ขึ้น ก็ให้รีดเสียเพื่อมิให้เกิดโอรสธิดาได้"

คำให้การ/๑๐๘

ภาคผนวก บ

การช้อนเคาะที่มีความหมายตรงข้ามกันในสมัยอยุธยา ซึ่งประกอบด้วยหน่วยที่เป็นกลุ่มคำ ๒ หน่วย
และ มีการซ้ำคำที่ ๑ กับคำที่ ๓

จะร้ายจะดี

"ให้ลูกความมุ่งข่าวหม่อมชวาอยู่กรรมในระลาการ ๓ วันอย่าให้คู่ความเดิรไปมากอกกรรมแลให้ระลาการหุง เข้าให้ลูกความกินให้ค่อยดูแลลูกความจะร้ายจะดีประการใด"

ก.ม. ๓/๒๒๙

จกดีจกร้าย

"แลมันกินเล่า เมามายตาย เป็อมิรู้จกดีจกร้ายตั้งนั้น"

ก.ม. ๓/๔๐๒

เจ้าบ่าวเจ้าสาว

"โธปะปัตตะกีนีภริยา คือ หมิงอันชายลู่ขอเป็นภริยาแลผู้เฝ้าผู้แก่เอามือเจ้าบ่าวเจ้าสาวลงในถาดน้ำอันเดียวกัน"

ก.ม. ๓/๓๙๙

ชายชู้ชายผัว

"มาตราหนึ่งชายหญิงเป็นชู้เมียกัน เดียดพุนน้อยใจกัน ชายก็ตีหญิงก็ตีไปปลดต้นไม้อันมีผีให้ชายชู้ชายผัวแลหญิงนั้นใช้เจบล้มตาย"

ก.ม. ๓/๔๑๗

ตูดตูด้าย

"ถ้าถือเครื่องสาตราวุธ เข้าไปในพระราชวังให้นายปตุถามตูดตูด้าย"

ก.ม. ๓/๔๘

ได้มรรคได้ผล

"ได้สติได้ปัญญาขึ้น เพราะอุปัชฌาจารย์เพื่อนพรหมจารีปลั่งสอนก็ได้มรรคได้ผลอันเป็นพระโลกุตรสืบไปอยู่..."

ก.ม. ๓/๓๒๔

ตราแสดตราฝน

"บัดนี้ทรงพระราชศรัทธากระทำการปฏิสังขรณ์ เป็นพระพุทธรูปองค์ใหม่ที่ตราแสดตราฝน
ต้องเพลิงปานาผู้พิทักษ์รักษามิได้อยู่ที่เมืองสุโขทัยนั้น"

จ.ม. เหตุความทรงจำ / ๓๒๒

ดาซ้ายตาขวา

"ซึ่งมิได้เห็นว่าได้เห็นนั้นนายนิริยะบาลเอากายขึ้นวางเหนือแผ่นเหล็กแดง เอาขอ
เกี่ยวดาซ้ายตาขวาคร่าออกมา"

ก.ม. ๓ / ๒๑๓

ตามซ้ายตามขวา

"เรือพุนเรือลูกคำมิให้เข้ามาในนั้น โยยการชาวเรือนำมตามซ้ายตามขวา"

ก.ม. ๓ / ๓๖

"ขุนตำรวจได้คอยรับสั่งแลเกณฑ์ให้ตั้งปราสาท นำมปรามตามซ้ายตามขวา"

จ.ม. เหตุอยุธยา / ๘๘

ตามหนักตามเบา

"ถ้าตัดสินหน้าพนักงานขุนตากลางตัดสินหน้าขุนเรือใน โทษตามหนักตามเบา"

ก.ม. ๓ / ๔๐

ตีพ่อตีแม่

"ให้ทวนด้วยลวดหนึ่ง ๓๐ ทีแล้ว ให้ลักอกไว้ว่าตีพ่อตีแม่"

ก.ม. ๓ / ๔๒๖

โต้ไปโต้มา

"ครุณาดังค่างคาวโต้ไปโต้มาพบบัน เข้าก็ปล้ำอีกเนื้อกันกิน"

จารึกวัดโพธิ์ / ๑๕๓

ทะเลวนบกทะเลวนเรือ

"ถ้าโจรทอนลายครั้งนลายคราให้ทะเลวนบกทะเลวนเรือสามวัน"

ก.ม. ๓ / ๔๔๖

ทัพบกทัพเรือ

"เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงหงสาวดีจัดแจงทัพบกทัพเรืออยู่ ณ เมืองนครสวรรค์นั้น"

ประชุมพงศ. ๖๔/๔๘

"ฝ่ายทแกล้วทหารทัพบกทัพเรือทั้งปวง ย่อมมาได้ทันเสด็จด้วยอำนาจพระบารมี ก็มีชัยเป็นอัศจรรย์"

ประชุมพงศ. ๖๕/๓๐

"จึงกะเกณฑ์ทัพบกทัพเรือทั้งปวงแล้วให้จัดกันเป็นกระบวนพยุหยาตราทัพใหญ่"

คำให้การ/๓๔๑

"และทางเมืองเขมรนั้นได้โปรดให้กองทัพใหญ่ทั้งทัพบกทัพเรือพร้อมด้วยแม่ทัพนายกองรีพลเป็นอันมาก"

ประชุมพงศ. ๖. ๓/๒๒

ทางน้ำทางบก

"ขัณฑ์ทะเลกะโจรนั้น คือว่าโจรตีชิงเอาทรัพย์สินของในทางน้ำทางบก"

ก. ม. ๓/๔๓๒

ทิศเหนือทิศใต้

"ให้ชุดสระทั้งทิศเหนือทิศใต้พระราชวัง"

คำให้การ/๑๑๖

"เจ้ากรุงรัตนบุรียังจะยกกองทัพมาล้อมลาว เจี้ยวกระแซลงมากกระทำการรบพุ่งแก่กรุงพระมหานครคืออยุธยาทั้งทิศตะวันตกทิศตะวันออก และทิศเหนือทิศใต้"

พระราชลาล์นร. ๑/๑๑

โทษหนักโทษเบา

"ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตามพระโอบายการ ดังนี้ใช้รผู้นั้นคือกระบดให้ปรับตามโทษหนักโทษเบา"

ก. ม. ๓/๕๑

นานไปนานมา

"ครั้นนาน ๆ มาต่างองค์ต่างนานไปนานมา"

ก. ม. ๓/๖

บมิชู้บมิตี

"ถ้าแลอารมณ์ทั้ง ๖ นั้นเป็นมัชฌารมณ์ บมิตีบมิชู้ มาถูกต้องทวารทั้ง ๖ นั้น"

จ. ม. เหตุอุยธยา ๑/๔๓

เพนตา เพนชาว

"ลูกท่านไม่รู้จักรักรมเนียมภาษาไทย ถ้าจะ เพนตาเพนชาวตามแต่ที่ท่านนั้น"

สาเนาในบอก ๓๐

เพนตัน เพนปลาย

"เพราะเหตุว่าผู้แต่งร้องแต่งพ้องแลผู้เข้ามาอาษา เป็นพยานก็ดีทั้งสองพวกนี้ เพนตัน เพน-ปลาย เหตุแก่กันให้เสียประโยชน์ทรัพย์สินเงินทอง"

ก. ม. ๓/๓๑๑

ไปชื้อไปขาย

"ถ้าแลผู้ใดเอาไพร่หลวงไพร่อุทิศแล เรือกสวนไร่นาอัน เป็นสิ่งพระสังฆมัย ไปชื้อไปขาย แก่ผู้ใดใด"

ก. ม. ๓/๕๑๔-๕๑๕

ผู้น้อยผู้ใหญ่

"จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯสั่งว่าข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้น้อยผู้ใหญ่ เห็นว่ามีความชอบในราชการ ได้ช่วยกันป้องกันบำรุงพระพุทธรูปศาสนา"

ก. ม. ๓/๓๙๔

"จึงมีพระราชบริหารดำรัส สั่งให้อาราธนาพระเถระผู้ใหญ่ ผู้น้อยผู้ใหญ่ ฝ่ายคามวาสีและอรัญวาสีมีสมเด็จพะสังฆราชอธิบดี เป็นประธาน"

จ. ม. เหตุความทรงจำ/๓๒๓

ผู้ตายผู้ยิ่ง

"อยู่มาฝ่ายเจ้านี้เมียตายตั้งแต่ตัวก็ดี ตัวตายตั้งแต่เมียก็ตีให้เอาต้นเงินแลดอกเบี้ยจง
เต็ม มิให้แบ่งปันสินท่านเป็นส่วนผู้ตายผู้ยิ่งเลย"

ก. ม. ๓ / ๓๑๑

ผู้หญิงผู้ชาย

"ข้างในทำผิดคิดมิชอบพระโองการให้ประหารชีวิตทั้งผู้หญิงผู้ชาย"

จ. ม. เหตุความทรงจำ / ๒๘

ฝ่ายหน้าฝ่ายใน

"กฎให้แก่พระสุรัสวดีซ้ายขวาในนอกให้กฎหมายบอกเจ้าพญาแลพระหลวงเจ้าราชินิกุล
ขุนหมื่นพันทนายฝ่ายทหารพลเรือน ฝ่ายหน้าฝ่ายในแลฝูงท่วยราษฎรทั้งปวงจงทั่ว"

ก. ม. ๓ / ๑๑๓

"ก็มีพระราชนฤทัยอารีรักต่อพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลลอองธุลีพระบาททั้งฝ่ายหน้า-
ฝ่ายใน"

ประชุมพงศ. ๑๘ / ๕๕

"ข้อหนึ่งข้าราชการในแผ่นดิน ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในพระเจ้าลูกเธอหลานเธอก็ให้ตั้งอยู่โดย
ยุติธรรมตามประเพณี"

พระราชสาส์นร. ๑ / ๒๑

พระจันทร์พระอาทิตย์

"แลมีพระดาราไว้ชื่อพระจันทร์พระอาทิตย์อันสถิตย์ในโลกายนี้นอกจากส่วยหลวง ฯลฯ"

ประชุมพระดารา / ๑๓๗

"เศรษฐีได้ฟังก็มีความละอายจึงบวงสรวงแก่พระจันทร์พระอาทิตย์ ตั้งอธิษฐานขอบุตร
ถึง ๓ ปี ก็มิได้บุตร"

จาร์กวดโพธิ์ / ๒๐๕

พลเก่าพลใหม่

"จึงกวาดต้อนทั้งมอญและลาวไป ทั้งพลเก่าพลใหม่ได้เก้าพัน"

คำให้การ/๓๑๔

พายพ่อพายแม่ (ฝ่ายพ่อฝ่ายแม่)

"อนึ่ง ก็อุทิศไปถึงครูบาอาจารย์ พายพ่อพายแม่ตระกูลยวงศาญาติ อุโมทนาเอาบุญนี้
ชูกนเฑาะ"

หลัก ๔๘/ค.๒/บ.๑๑-๑๔

ดินในดินนอก

"ดินในดินนอก แลดินชานชาลาปูหินแดง แขวงเมืองราชบุรีแลเพชรบุรี"

จารึกวัดโพธิ์/๓๓

พึงผลิตพึงชอบ

"แลท่านให้ขุนจำนังคอยพึงผลิตพึงชอบ"

ก.ม.๓/๕๐๘

ภายนอกภายใน

"และทรงประกาศพระพรว่าให้เจ้าแผ่นดินมตะมะปราศจากภัยอันตรายทั้งภายนอกภายใน"

คำให้การ/๒๘

ไม่แพ้ไม่ชนะ

"พลทั้ง ๒ ฝ่ายล้มตายในทีรบเป็นอันมาก ยังไม่แพ้ไม่ชนะกัน"

คำให้การ/๓๗๗

"ฝ่ายกองทัพที่ตั้งอยู่เมืองราชบุรีนั้นได้รับชัยเคียงกับพม่า เป็นหลายวัน ยังไม่แพ้ไม่ชนะกัน"

คำให้การ/๑๗๒

ร่วมพ่อร่วมแม่

"๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเบียดเบียนบิดามานดาเดี่ยวร่วมท้องกันก็ตีบิดาเดี่ยวต่างมานดา
มานดาเดี่ยวต่างบิดาก็ตี ท่านว่าเขาร่วมพ่อร่วมแม่กัน"

ก.ม.๓/๓๑๘

วิบัติรับชอบ

"แลมันข้างหนึ่งมีคาวว่าวิบัติรับชอบต่อผู้มีชื่อนั้น ๗"

ก. ม. ๓/๒๐๐

ลูกล้มลูกหวาน

"ผู้มีคนจักไปราวีศิริรามจึงเอาข้าวเอาของท่านแม่ลูกล้มลูกหวาน ท่านคนใดก็ตี อัน
เจ้าของปมิให้"

หลัก๕๘/ค. ๒/ป. ๓๓-๓๔

ลูกหญิงลูกชาย

"มาตราหนึ่งกึ่งนี้ถือสินท่านทำเป็นดอกเบี้ยก็ตี ชายลูกหญิงลูกชายไว้เป็นตัวเบี้ยก็ตี"

ก. ม. ๓/๒๕๖

เวียนตายเวียนเกิด

"เหตุตั้งนั้นอันว่าบุคคลผู้ยึดในมโนลิมเจตนาหารก็จะ เวียนตายเวียนเกิดอยู่ในวิภังสาร"

จ. ม. เหตุอุฎฐยา/๔๓

สมนอกสมใน

"๕๒ กฎให้แก่พระสุริศวติชายชวาในนอกให้กฎหมายบอกเจ้าพมาแลพมา แลช่าหลวงเจ้า
ต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายในแลสมนอกสมในอนาประชาราษฎรทั้งปวงจงทั่ว"

ก. ม. ๓/๖๓๐

หนบกหนเรือ

"แลเหนหลากในถิ่นถารบ้านเรือนหนบกหนเรือที่แห่งใด ๗"

ก. ม. ๓/๔๓๖

ให้พ่อให้แม่

"คนราเล็กให้พ่อให้แม่พี่น้องทาสรับพระราชอาชมา ให้เจ้าตัวแต่ละคน ๒๐ ที คนละ
๑๐ ที ตามรับสั่ง"

จ. ม. เหตุความทรงจำ/๑๒

อยู่ เก่า อยู่ ใหม่

"พิจารณาสำนวนนี้ว่าเท่าจำเลยเป็นขาดแผลพกซ้ำอยู่เก่าอยู่ใหม่ประการใดบ้าง"

ก. พ. ๓/๒๓๑

ภาคผนวก ป

การช้อนค่าที่มีความหมายตรงกันข้ามในสมัยอยุธยา ซึ่งประกอบด้วยหน่วยที่เป็นกลุ่มค่า ๒ กลุ่ม
และ มีการช้อนค่าที่ ๒ กับค่าที่ ๔

ปิตุฆาตมาตฆาต

"อันบาปกาหมันหนักซึ่งบุคคลทั้งปวงได้กระทำปิตุฆาตมาตฆาต"

หลัก ๘๒/บ.๔-๘

พ่อแก้วแม่แก้ว

"ขอมีพ่อแก้วแม่แก้ว"

หลัก ๘๔/ค.๒/บ.๕

พ่อค้าแม่ค้า

"๒ อุตระพยานั้น คือหัวพันหัวปากภูตาศทาบรวงจำ เสมียนนิกการพ่อค้าแม่ค้าคนทำไว้ได้
นาพึงเอาเป็นมูลความ"

ก.ม.๓/๒๑๔

พ่อแม่แม่

"อนึ่งก็อุทิศไปถึงครูบาอาจารย์เป็นเคล้าปู่ย่าพ่อแม่ พ่ออุโมทนา เอาบุญนี้ชูคน เทอะ"

หลัก ๘๘/ค.๒/บ.๑๑-๑๔

พ่อสาวแม่สาว

"แลลูกชะงักลักทรัพย์ของพ่อสาวแม่สาว ๗ ลักทรัพย์ลูกชะงัก"

ก.ม.๓/๔๑๔

เรี่ยกข้างซิบข้าง

"คิดถึงตาบส ผู้เป็นสหายจึงเอาพิมมาถวายยัลกับตาบสทั้งมนตรี เรี่ยกข้างซิบข้างแล้ว
ลาไปสู่ เทวโลก"

จารีการวัดโพธิ์/๘๓

หนักน้อยเบา

"เมื่อพระเชษฐายังมีพระชนม์อยู่นั้นได้ทรงฝากฝังไว้ว่าหนักน้อยเบาก็ขอให้เร่ง
พระกรุณาตามสมควร"

คำให้การ/๑๐๓๗

หญิงชาย

"มาตราหนึ่งหญิงชาย แลบิดามารดาผู้ขอให้อยู่ด้วยกัน"

ก. ม. ๓ / ๓๕๖

ภาคผนวก ๘

การช้อนค่าที่มีความหมายตรงกันข้าม หน่วยในสมัยรัตนโกสินทร์

ชายหญิง

"การตั้งโรงเรียนขึ้นทั่วทั้งพระราชอาณาจักรให้โอกาสแก่บรรดาชายหญิงทุก ๆ ชั้น"

ลัทธิ เหาอย่าง/๒๘

"เวลา ๑๖.๒๔ น. พวกม็อยชายหญิงมาเผ่าทุลละของจุฬีพระบาทรวม๒๘ คน"

จ.ม. เหตุร้ายวัน ๖.๗/๑๑๔

ซื้อชาย

"เงินเหรียญร้อยหนึ่งจะแลกเงินตราบาทสองซึ่งตาลึงกึ่งนั้นชอบอยู่แล้ว ลูกค้ำจะไม่ได้
ป่วยการซื้อชาย"

ประกาศ ๖.๔ ฉ.๑/๑๓๕

"อนึ่งธรรมเนียมซื้อชายไม้สักนั้น ถ้าไม้ ๘ กากับ ๔ นิ้ว เขาคิดเป็น ๘ กา ถ้าไม้ ๘
กากับ ๒.๓ นิ้ว เขาคิดเป็น ๘ กากว้น ถ้าเก็บภาษีตามซื้อชายกันตั้งนี้ไม่ว่าผิดกันน้อยก็เป็นทีเสีย
เปรียบกันมาก"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๘/๒๓

"เพราะฉะนั้นการซื้อชายนี้ว่าไม่มีก็ได้ ชูช่างพอใจง่ายจริง ๆ ทำอะไรก็ทำแต่พอกิน
เท่านั้น"

จ.ม. ปักชำได้/๑๖

"และข้อสำคัญที่สุดคือความยุติธรรมนั้นมิได้ซื้อชายแก่กันแต่ได้เผื่อแผ่ให้กันและกัน"

จ.ม. เหตุ ๖.๗ ปี ๒๔๖๘/๘๐

คืนฟ้า

"พระบรมราชวงศ์จักรีคงเป็นทีนิยมตรงสยามในทตจสุ เมรุไกรตรงอยู่คืนฟ้า"

จ.ม. เหตุ ๖.๗ ปี ๒๔๖๘/๘๑

ได้เสีย

"ยืนคงหาซึกชว่นกันลักลอบตั้งบ่อน เล่นโป เล่นถั่ว เล่นกาตัด เล่นแปดเก้า แทงหน่วยและ
การพนันต่าง ๆ ได้เสียทรัพย์สิ่งสินแก่กันต่อไป"

ประกาศ ๖.๔ฉ.๑/๔๑

น้ำบก

"อนึ่งที่ตรอกถนนทางน้ำบกในกรุงนอกกรุงซึ่งเป็นทางเดินเข้าออกไปมาทุกตำบล"

ประกาศ ร.๔๑.๒/๑๘๓

บุตรธิดา

"อนึ่งได้ทรงสร้างเสมาไว้เป็นของพระราชทานฝากบุตรธิดาชาวพระนครจะไปรดน้ำให้เสมาเข้ามาให้ถึงกรุงเทพฯก่อนเสด็จกลับมาถึง"

จ.ม. เหตุรบเสด็จร.๔/๒

บุรุษสตรี

"และมีบุรุษสตรีผู้ใดผู้หนึ่งมาให้การจู่โจมต่อพระธรรมการว่าพระสงฆ์สามเณรรูปนั้นพระอารามนั้นประพฤติอนาจารทุจริตอย่างกล่าวมานี้ พิจารณาเป็นลึง จะให้มีโทษกับพระสงฆ์สามเณรรูปนั้นตามโทษานุโทษ"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๔๘

บักส์ได้ฝ้ายเหนียว

"มีพระราชโองการมานพระบัญชาสุรสิงหนาทให้ประกาศแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่น้อยแลราษฎรบรรดาอยู่ในกรุงเทพฯ แลหัวเมือง**บักส์ได้ฝ้ายเหนียว**ทั้งปวงให้ทราบทั่วกันว่า"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๓๘

ผิดชอบ

"เมื่อการผิดชอบอย่างไรไปภายหน้าก็ให้เป็นที่ท่ง เกียงกันได้"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๓

"การที่จะคิดทำอะไร ๆ โดยเอาอย่างผู้ใดนั้นยอมประกอบด้วยความรับผิดชอบ"

ลัทธิเอาอย่าง/๓

"และข้อธรรมในพระพุทธศาสนาที่สอนให้มนุษย์รู้จักผิดชอบด้วยตนเอง"

หลักไทย/๑๔๘

แพ้วชนะ

"ผู้ที่ เป็นลูก เรือจะแพ้วก็ตีจะชนะต้องแพ้วชนะในวิธีที่ถูกทั้งดงามจึงจะดี"

พระบรมราชาโหวาท ร.๗/๑๒

ภริยาสามี

"พระ เພີบิดามารดาประกอบให้บุตรมี ภริยาสามีแล้ว บริจาคเงินทองทรัพย์สินของทั้ง ปวงให้แก่บุตรชายบุตรหญิงปรารถนาจะให้สืบวงศ์ เป็นเชื้อสายบริบูรณ์ไปภายหน้า"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๗

เหนือใต้

"พระราชสาส์นสมเด็จพระบรมเทวราชาธิบดี พระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์มรินทร์ราอยุธยา เป็นมหาราชธานีใหญ่ ในพระราชอาณาจักรฝ่ายสยามคือแผ่นดินสยามเหนือใต้"

พระราชสาส์น ร.๔/๔๗

หัวท้าย

"ตั้งแต่เสด็จเข้าคลองลัดมาจนตลอดถึงเมือง มีเรือยาวเป็นอันมากล้วนตกแต่งหน้าโขน แลปักธงหัวท้าย"

จ.ม. เหนือบเสด็จ ร.๔/๒๖

เหตุผล

"คือการประมูลอากรรังนกปีนี้อยู่ข้างจะตกไปมากเพราะ เหตุผลหลายประการ"

จ.ม. ปักข์ใต้/๗

"ขุนบรมพระราชชนกผู้สร้างนครโยนก เชียงแสนบรมราชธานีไทยสยามในสมัยโบราณโดย ประวัติการ และ เหตุผลต่าง ๆ ตลอดจนศักราชลงรอยกันสิ้นเชิง"

หลักไทย/๗๓

ภาคผนวก ๘

การช้อนค่าที่มีความหมายตรงกันข้ามในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งประกอบด้วยหน่วยที่เป็นกลุ่มค่า ๒ หน่วย
และ มีการที่ค่าที่ ๑ กับค่าที่ ๓

คดีไปคดีมา

"ถ้าจะประมาณทางคดีไปคดีมาจะเป็นทางลึก ๒๗๕ ไมล์ถึง ๓๐๐ ไมล์"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๘/๒๘

คนตีคนข้าว

"ชนิ่ง คนซึ่งอยู่ในบวรราชวังทุกวันนี้...หาทรงทราบว่าจรเป็นคนตีคนข้าวประการใดไม่"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๒๒

ค้ำว้นค้ำคีน

"ควรจะค้ำว้นค้ำคีนอยู่ตําหนักอยู่ในเรือนใดในพระบวรราชวัง"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๒๒

จะซื้อจะขาย

"ราษฎรจะซื้อจะขายด้วยก็ได้จะให้เช่าพักอาศัยอยู่กว่าจะกลับก็ได้"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๑๔๑

"เมื่อผู้ใดจะซื้อจะขายกับพวกฮังกษ และชาวยุโรปอื่นแลอเมริกัน ซึ่งจะเข้ามาตั้งอยู่ที่

ตี"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๑๕๐

ชักขึ้นชักลง

"คือเงินที่ชักสุไม่ได้ชักขึ้นชักลงอย่างี่ช่างหล่อช่างเหล็กใช้เพราะสูงใหญ่กว่ากัน"

จ.ม. บั๊กส์ใต้/๔๔

ชาววัดชาวบ้าน

"เหมือนกับ เรียกรักกันซ่อมแซมถนนหนทางแลสะพานข้ามคลองให้เดินสบายด้วยกัน ทั้ง

พระแลคฤหัสถ์ชาววัดชาวบ้านทั้งปวง"

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๑๒

เดินไปเดินมา

"สมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎร เดินไปเดินมาลำบาก"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๒๐๒

"ถ้าเรือพระที่นั่งมาถึงแล้ว ขอให้ชักธงรับตามธรรมเนียมหรือจะออกมาคำนับตามธรรมเนียมภาษาของตัวก็ได้ แต่ห้ามอย่าให้เดินไปเดินมา"

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๑๕๒

ตรงไปตรงมา

"แลเลิกความเห็นผิดที่สับสนว่าความกลมกลอกและความไม่ตรงไปตรงมา เป็นลักษณะของคนฉลาด"

ลัทธิ เอออย่าง/๓๕

ถอยขึ้นถอยล่อง

"มาตรา ๘ ว่าเรือไหนซึ่งถอยขึ้นถอยล่องไปโดนเรือลูกค้าล่าใกล้หนึ่ง"

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๑๕๓

ถือเขาถือเรา

"ถ้าผู้ไหนในแผ่นดินเป็นแง่เป็นงอนถือเขาถือเราต่อกัน"

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๕๔

ทางน้ำทางบก

"เมื่อผู้ใดจะซื้อจะขายกับพวกอังกฤษ แลชาวยุโรปอื่นแลอเมริกันซึ่งจะเข้ามาตั้งอยู่ที่ใด จะเที่ยวไปในทางน้ำทางบก ค่าขายอยู่ที่ใด ก็ให้ซื้อให้ขายสิ่งของทุกอย่างไว้แต่สุราแลยาฝิ่นนอกภาษี"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๑๕๖

ทางบกทางน้ำ

"เพราะฉะนั้นการก็ควรจะตั้งกฎหมายทางบกทางน้ำไว้สำหรับแผ่นดิน"

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๑๕๘

ทำไปทำมา

"ครั้นเมื่อขึ้นบกมาแล้วก็มีวุ่นจัดของที่ที่ฝากเสียอีกทำไปทำมาท่านพระยาราชวังสรรค์ ท่านก็ลบก๊อบไปลงเรือเสีย ไม่ทันได้ฝากจดหมายมาจึงต้องรอม้าช้างถึงปานนี้"

จ.ม. ปักซ์ใต้/๑

ทำผิดทำชอบ

"เจ้าท่าจะได้ไปดูว่าผู้ใดจะทำผิดทำชอบ แล้วเจ้าท่าจะไปบอกแก่ผู้ที่ควรจะชำระความ
ได้ จะได้ชำระคดีสินไหม"

ประกาศ ร.๔ล.๒/๑๕๑

ที่ลับที่แจ้ง

"หรือรู้ว่าพระสงฆ์สามเณรรูปใด เป็นชั่วร้ายใคร่กับสตรีคนใดพูดกับสตรีในที่ลับที่แจ้งจนถึง
เป็นปาราชิก"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๔๘

น้ำจืดน้ำเค็ม

"รั้วทางทุ่งทางเคยน้ำจืดน้ำเค็มรั้วหนึ่งให้เรียกปีละบาท"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๗๐

"ให้ราษฎรผู้ที่จับกุ้งจับปลาจับหอยจับปูในน้ำจืดน้ำเค็มใด เคาระห์ดูในพิภพสัดหมายประกาศ
นี้ให้ถ้วนถี่"

ประกาศ ร.๔ล.๒/๑๒๖

บ้านล่างบ้านบน

"เรียกโยมที่บ้านโยมที่แพโยมที่ตึกบ้านล่างบ้านบนดังนี้มีโดยมาก"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๘๒

แบ่งได้แบ่งเสีย

"ซึ่งบทพระฮัยการยังบังคับไว้ว่า ให้ยกดอกเบี้ยแลแบ่งได้แบ่งเสียกันโดยง่ายโดยยาก
เห็น เกินอยู่ในยกเสีย"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๘๔

ใบรับใบให้

"หรือเมื่อจะให้เงินรับเงินแลผิดผ่อนกันอย่างไรก็ให้มีสักขีพยานแลใบรับใบให้เป็นสลัก
สำคัญ"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๔๗

ประตุน้ำประตูล้าง

"ในเรือประตุน้ำประตูล้างในเรือตั้งในเรือกันยาทุก ๗ ล้าแลหน้าแลท้ายเรือพระที่นั่ง
ก็มีกระสุนมีปืนมีไม้ศิระตายไป"

ประกาศ ร.๔ ลง๑/๑๙๕

ปิดซื้อปิดขาย

"ราคาจะตกถูกได้นั้น เห็นว่ากฎหมายทั้ง ๑๐ ข้อ ไม่เป็นการปิดซื้อปิดขายเลย เพราะ
ในกฎหมายว่าแต่เพียงใครมีน้ำมันมากก็ให้เอาไว้ที่โรง"

จ.ม. เนตุราชกิจ ๘/๑

เป็นคุณเป็นโทษ

"ความคิดของบิดามารดาเด็กหญิงเหล่านั้นเป็นคนนอกกรุงไม่ว่าอะไรจะงามไม่งามจะ
เป็นคุณเป็นโทษ"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๙๗

เป็นผิวเป็นเมีย

"อย่าให้ผู้ใดไปมาคบค้ากับพระสงฆ์แล้วแลคิดจะให้พระสึกออกมาอยู่กับ เป็นผิวเป็นเมีย
กัน"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๕๐

ผู้หญิงผู้ชาย

"เมื่อคนไทยเราอ่านถึงผู้มีชื่อเสียง ทั้ง ผู้หญิงผู้ชาย ที่ได้ทำความดีปรากฏอยู่ในตำนาน
ของชาติ เราดังนี้แล้ว"

ปลุกใจเสือป่า/๘

เผื่อเหลือเผื่อขาด

"ได้ทราบว่าคุณผู้มีได้ตกอยู่ในความประมาทเลยได้เตรียมเสบียง เผื่อเหลือเผื่อขาดไป
ด้วยแล้ว"

จ.ม. ปักษ์ใต้/๑๕๕

ฝ่ายหน้าฝ่ายใน

"ให้ไปวานข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายในที่เป็นญาติพี่น้องหรือชอบพอกันช่วยถวายให้เวลา
ไร ๆ ก็ไม่ห้ามจะทรงรับ"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๑๓๒

"พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าฝ่ายในแลพระราชชายาเจ้าดารารัศมีเจ้านายในมณฑลพ
ยัพเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท"

จ.ม. เหตุ ร.๗ ปี ๒๔๑๘/๔๗

มีพ่อแม่

"พระศาสนาของเรามีพ่อแม่"

เทศนา เลือป่า/๔๗

ยอมรับยอมส่ง

"ข้อ ๔ เขาจำหน่ายน้ำตาลน้ำอ้อยให้แก่ลูกค้าเป็นเงินมากน้อยเท่าใด... ถ้าลูกค้าจะ
ส่งเงินต่อเจ้าพนักงาน ๆ ยอมรับเงิน เขาจะยอมหักบัญชีส่งให้เจ้าพนักงานตามที่ยอมรับยอมส่งกัน"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๘/๒๑

ร่วมทุกข์ร่วมสุข

"แลทรัพย์สินรตคนนั้นควรจะแบ่งปันกันแต่บุตรภรรยาและเครือญาติที่สนิท ซึ่งได้ร่วมทุกข์-
ร่วมสุขด้วยกัน"

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๑๑๘

"ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันตายด้วยกัน เปนด้วยกันจะคิดการส่งไรก็ร่วมใจซึ่งเป็นการจาเปน
โดยแท้"

ปลุกใจ เลือป่า/๒๘

ระวังหน้าระวังหลัง

"แลกลัวเกรงเจ้าพระองค์นั้น ๆ ท่านขุนนางคนนั้นที่มีบุญวาสนาแลระวังหน้าระวังหลัง"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๑๐๘

รู้จักบาปรู้จักบุญ

"ก็พระพุทธเจ้าของเราทรงอยากให้เรารู้จักบาปรู้จักบุญ"

เทศนาเสือป่า/๑๖๘

แลชวาแลช้าย

"แต่ทหารเคยเรียบบอวออยู่อย่างนั้น บอกแต่ว่าระวังตรงออกจะแปลกไม่มีการแลชวา-แลช้าย"

พระราชนัดตเลขา ร.๗/๕

เลี้ยงไปเลี้ยงมา

"ถนนเลี้ยงไปเลี้ยงมา ๗ ขึ้นทุกที จนเมื่อใกล้จะถึงที่น้ำซึ้ง"

จ.ม. ปักษ์ใต้/๑๘๐

ว่าอ้ายว่าอี

"ที่นอกจากจะเรียกว่าอ้ายว่าอีแล้ว จะเรียกว่าหนานน้ำซึ้งก็ควร"

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๒๑๓

ว่ายไปว่ายมา

"เพราะว่าเมื่อน้ำเล็กกะบังรังเผือกเสียนั้น ปลาก็ได้ว่ายไปว่ายมาในน้ำได้ทั่ว"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๑๖๕

หนักไปหนักมา

"ถนนแคบและหนักไปหนักมาตามบุญตามกรรม"

จ.ม. ปักษ์ใต้/๑๒๘

หาชู้หาสาว

"ห้ามแต่อย่าให้ลั่นชื่อหาชู้หาสาว แต่ตัวยังอยู่ในราชการด้วยอุบายทางใดทางหนึ่ง"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๘๖

หามรุ่งหามค่ำ

"นำประหลาดความเพลินเล่นหามรุ่งหามค่ำก็ได้"

พระประวัติ/๓๘

แนะนำหนังสือ

"ถ้าเสด็จพระราชดำเนินไป ณ ที่ตำบลใดให้เจ้าพนักงานผู้ชี้แจงเกณฑ์ในกระบวนแนะนำหนังสือทั้งปวงระวังระไวให้กวดขัน"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๒๐

ให้ซื้อให้ขาย

"เมื่อผู้ใดจะซื้อจะขายกับพวกอังกฤษแลชาวยุโรปอื่นแลอเมริกา... ก็ให้ซื้อให้ขายสิ่งของทุกอย่าง เว้นแต่สุราแลยาฝิ่นนอกภาษี"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๑๕๐

ให้โทษให้คุม

"เมื่อจะให้โทษให้คุมอย่างไรก็จะให้โทษให้คุมแก่สัตว์แก่คนที่อยู่ใต้ฟ้าเพรีอไป"

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๒๐๗

ให้รับให้ส่ง

"ถ้าไม่ได้ตัวได้ฎีกาถูกต้องกับรายเงิน ก็อย่าเพิ่งให้รับให้ส่งเงินต่อกันก่อน"

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๑๕๐

อยู่ไกลอยู่ใกล้

"แล้วรู้เห็นแล้วไม่มาแจ้งความต่อนายอำเภอ กำนัน แลผู้มีบรรดาศักดิ์ก็จะให้เสียรังวัดมากแลน้อย ตามที่อยู่อยู่ไกลอยู่ใกล้ในพระราชอาณาเขตแต่ก่อนนั้น"

ประกาศ ร. ๕ ล.๒/๑๑๖

เอาผิดเอาชอบ

"ครั้งนี้กล่าวโทษว่าพระยาเวียงงในเอาเงินแดงปลอดให้ครั้งจะให้ชำระได้ส่วนเอาผิดเอาชอบให้ได้ นายเขยนายชิตนายชมพี่น้องกับพระยาเวียงงในแท้ ๆ ถ้าแพ้ก็ต้องมีโทษ"

จ.ม. เนตุราชกิจ ๘/๑๖

ภาคผนวก พ

การช้อนคานามักกับคานามซึ่งมีความหมายเหมือนกับ ๒ หน่วย

กบาลหัว

"ผู้ใหญ่ชายไว้ "ผมมหาตไทย" คือ โคนผมรอบศีรษะไว้ผมลึก ๔ เซ็นต์ บนกลาง กบาลหัว..."

จ.ม. เนตุราชกิจ ๑/๑๑๐

กะลาสีลูกเรือ

"ห้ามอย่าให้กะลาสีลูกเรือลูกจ้างไทยจีนแลคนชาวคนตาถืออาวุธต่าง ๆ คือ ปืนยาว ปืนสั้นแลมีด..."

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๑๓

การงาน

"มาตราหนึ่งถ้าวานลูกหลานไพร่ฟ้าข้าคนท่านไปใช้คือว่าให้เกี่ยวข้าวก็ดี ปลูกศาลาและ จุดสะพานถนนปลูกกุฏิวิหารก็ดี ท้าย่าเรือนสรรพการงานสิ่งใด ๆ ก็ดี..."

ก.ม. ๓/๔๐๒

"ความเปลี่ยวเปล่าอันใดเช่นที่กล่าวนี้ ย่อมเคยได้ยินมืออยู่เนื่อง ๆ เมื่อเวลาไปไกล จากพระนคร จึงได้วางการงานอันจะพึงรักษาไว้ให้เป็นการมั่นคง"

จ.ม. เทรียบเลติจ ร.๔/๑๓๔

"ความเชื่อถืออันฝังอยู่แน่นอนว่า การงานอะไรถ้าจะทำให้ดีแล้วต้องอาศัยฝรั่ง เพื่อจะ ได้ทำการงานอย่างที่เราต้องจ้างฝรั่งทำอยู่นั้นได้"

ลัทธิเอาอย่าง/๑๘

ชนบทาเนียม, ชนบธรรมเนียม

"ถ้าจะตั้งยุกรบัตรให้ผู้มีตระกูลอันเป็นราชการรู้ชนบทาเนียมในเมืองหลวงไป..."

ก.ม. ๓/๔๑๔

"เมื่อจะตั้งตัวเป็นเจ้าก็ได้ปรึกษาชนบธรรมเนียมต่าง ๆ กับนายฤทธิ เป็นบุตรท่าน เสนาบดีผู้ใหญ่"

พระราชนิพนธ์ ร.๔/๑๔

"ขุนนางนายทหารจีนมีนามว่า "ซงเกีย" ได้มาตั้งลั้งสอนชาวประเทศนี้รู้จักขนบ-
ธรรมเนียม"

หลักไทย/๓๒

ขอบขอบ

"พระราชสีมา... เป็นขอบขอบพระบางเป็นแคนเท่าแสนสองหนองน้ำและแพร์..."

หลัก ๖๔/ค.๑/บ.๘

ข้าคนป่าวไพร

"และต้องยื้อชักเอาข้าคนป่าวไพรตนไปทุกกองตีค่าจางองใส่ชื้อคาโชตรวน..."

ก.ม.๓/๔๐๓

"เมื่อก่อนผู้มีบรรดาศักดิ์ผู้ใดมีข้าคนป่าวไพรไปตั้งท่าไร่ทานา..."

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๐๑

ข้าศึกศัตรู, ข้าศึกศัตรู

"ไปถึงกลางทางแล้วหนีกลับมาก็ดี ท่านว่าผู้มันเข้าด้วยข้าศึกศัตรูกระบดต่อแผ่นดิน"

ก.ม.๓/๔๓๔

"ครั้นเมื่อมีข้าศึกศัตรูมาเบียดเบียนจึงไม่มีกำลังความสามารถพอที่จะต่อสู้ป้องกันตัวได้"

ปลุกใจเสือป่า/๓๕

"ชนชาติไทยจึงไม่ใคร่เอาใจใส่ตระเตรียมกำลังไว้ต่อสู้ข้าศึกศัตรูภายนอก..."

หลักไทย/๑๓๕

คนยากคนจน

"...และพระราชทานพระราชทรัพย์เป็นทานแจกจ่ายแก่ชาวบ้านชาวเมืองคนยากคนจน..."

คำให้การ/๒๐๗

คชสาร*

"เนนบาทีค้ำกรัพระธรรมสาตรอันค้ำกรัภาพเปนลายลักษณ์อักษรปรกฏอยู่ในกำแพงจักรวาล
มีประวิมณฑลที่เท่ากายคชสาร..."

ก.ม.๓/๘

คดีถ้อยความ

"มาตรฐานนี้ คดีถ้อยความ โดยกระทรวงตนได้ว่าจะว่ากล่าวได้..."

ก.ม.๓/๔๘๗

"และว่ากล่าว คดีถ้อยความสำเร็จกิจสุทุกข์ของอาณาประชาราษฎร์ด้วย..."

ประชุมพงศ.๓๓/๓๘

งูเงือก

"ลัทธิศกดิอาร์กษเทวา ส้าแดงถทธาให้ เป็นจักษทันโตอาเพศ เบน งูเงือกในพรายน้ำเคิบใหญ่"

ก.ม.๓/๒๓๔

จริตกิริยา

"คนชาติฝรั่งเศส อังกฤษ อเมริกัน รูปร่าง เพศ ภาษา แปลงต่าง จริตกิริยา..."

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๔๔

เจ้าขุนมุนนาย, เจ้าขุนมุลนาย

"จึง สุชาวเจ้าขุนมุนนายไพร่ไทยทุกคนพึงยังธรรมมยุ ฮัน(ตนเท่า) นั้นกล่าว..."

หลัก ๑๐๗/บ.๖-๘

"ถ้ากระลาการได้โจรนั้นมาแล้วมันว่ามีได้หนี และ เจ้าขุนมุนนายหากอำพราง ท่านให้
ลงโทษแก่ เจ้าขุนมุลนายนั้น เสมอโจร..."

ก.ม.๓/๔๓๔

"ฝ่ายลูกหนีเมื่อเป็นคนหลวงเกาะไว้ ก็ให้มาบอก เจ้าขุนมุลนาย..."

ประกาศ ร.๔/ล.๑/๓๕

"คำนี้มาจากรากศัพท์ ภาษาบาลีสันสกฤตว่า "คช" และ "สาร" คำว่า "คช" แปลว่า
ช้าง แต่คำว่า "สาร" พจนานุกรมภาษาบาลีสันสกฤตแปลว่าแก่น หรือเนื้อแข็ง และเมื่อนำ
คำว่า "สาร" มาเข้ากับคำว่า "คช" จนความหมายของคำว่า "สาร" เหมือนคำว่า "คช"
ดังนั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ จึงกำหนดความหมายของคำว่า สาร ว่า
เป็นคำไทยโบราณแปลว่าช้างใหญ่

โจรผู้ร้าย

"แลมิตราไปเอาโจรผู้ร้ายแลตระทรวงความโจรผู้ร้าย ณ หัวเมือง..."

ก.ม. ๓/๔๔

"...ไพร่หลวงๆ กระทำโจร กากับหากินเป็นโจรผู้ร้ายปล้นสดม..."

ตราภูมิคุ้มห้าม ๓๘

"...ได้มีใบบอกตั้งให้หลวงแบ่งกรมการคุมตัวย้ายผู้ร้ายกับค่านวนที่ได้พิจารณา
มาส่ง ณ กรุงเทพฯ แล้วโจรผู้ร้ายในแขวงเมืองพิชิตร์ก็สงบเบาบางลง..."

จ.ม. เหตุ พ.ศ. ๒๔๓๓/๒๓๑

"อย่างไรในเมืองมณฑลพวกเป็นโจรผู้ร้ายจับได้แล้ว เขาผ่าอกแล้วตรึงไม้กางเขนไว้เป็น
การประจาน"

เทศนา เลือป่า/๔๐

ช่องทาง

"การเหมาะแก่เราผู้ไม่มีช่องทางจะไปเรียนเมืองฝรั่ง..."

พระประวัติ/๒๔

ฉายาเงา

"ภิกษุรูปโตมือทึกร ชื่อใหญ่ลงมพิภกษามิถองแท้เป็นฉายาเงาปาราชิก..."

ก.ม. ๓/๔๕๑

ซากศพ, ทรากศพ

"ณ เดือน ๑๒ ปีกลนพศกมีแต่ซากศพเผาเสียคนโทษอยู่ ๒-๓ พัน..."

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๒

"อนึ่งคนอันน่ามุดข้างมุดม้ามุดมนุษย์ใส่ลงในอาหารให้ผู้อื่นบริโภคก็ดี เอาน้ำอันเจือไป
ด้วยทรากศพ และเจือไปด้วยยาพิษให้ผู้อื่นดื่มก็ดี..."

จารึกวัดโพธิ์/๑๘๗

"ชาวกรุงเทพฯ นี่ทำโสมมนักลงในแม่น้ำลำคลองด้วย ทั้งซากศพสัตว์ตายให้ลอยไป ๗
มา ๗..."

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๗๗

ทรัพย์ลีน

"... เพราะเหตุว่าผู้เป็นอิสระภาพนั้นถึงมรณภาพ หาโทษมิได้ แล้วทรัพย์ลีนได้ถูกยึดม
แห่งผู้มรณภาพนั้น..."

ก.ม.๗/๒๘๐

"... แล้วลูกหลานไปใหม่ตักพวกแขกในบังคับอังกฤษตั้งร้านขายของ ทรัพย์ลีน เสียไปเป็น
อันมาก"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๑๔๑

"การมีบ้านมาก แม้จะเปลืองทรัพย์ลีนปานใด..."

ลัทธิ เอาอย่าง/๕๗

นกหก

"กลางแห่งเขาเทศลาดชื่อสัตว์ทั้งปลายไพรส อันเป็นต้นว่าคนอีกแพะแลหมูหมาเปิดไก่อ
ทั้งห้านกหกปลาฝูงสัตว์ทั้งหลาย ไพรสสัตว์ดีมีรูปโฉมงาม..."

หลัก ๒/ต.๒/ป.๑๕ - ๑๗

บ้านเมือง

"ในเมืองรัต เมืองจุมจุมลงแสนข้างมาฝากกรมบ้านเมืองออกหลวงหลายแก่กรม..."

หลัก ๒/ต.๑/ป.๒๑

"ทำนว่าเจ้าพวกโจรกันโซกบ้านเมืองให้เสกเอาขึ้นชานอย่างผจารแล้วปลงลงทวน ๕๐ ที
ทำลั้งส่งไปยังแพ่ง..."

ก.ม.๗/๔๕๐

".. ทรงเห็นว่ามิจะครด้วยกันหลายรายดี บ้านเมืองจะได้ครีกครื่นจะได้เป็นเกียรตยศ
แผ่นดิน..."

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๑๒

"ท่านไม่ควรลืมนะสิว่าคนเราทุกคนที่มีความรักดีต่อชาติย่อมนึกถึงประโยชน์แห่งบ้านเมืองของตนยิ่งกว่าประโยชน์ของประเทศอื่น"

พระประวัติ/๒๐

"พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีเสด็จฯ มาขึ้นรถไฟพิเศษซึ่งทางบ้านเมืองจัดรับ ณ สถานี..."

จ.ม. เหตุร้ายวัน ร.๗/๖๐

ปลัดขึ้นบิน

"...หมอสายเอาฎีกาเจ้าหมื่นสรรเพชรเบิกปลัดขึ้นบินมาให้ได้สั่งให้จ่ายไป..."

จ.ม. เหตุราชกิจ.๔/๑๓

ป่าดง

"...บำรุงทแกล้วทหาร รวบรวมเครื่องสรรพุธปืนใหญ่น้อย เคลี้ยกล่อมอาณาประชาราษฎร์ อันแตกตื่นออกไปอยู่ ณ ป่าดงได้เป็นอันมาก"

ประชุมพงศ. ๖๔/๑๒

"...และขอขอบใจชาวเมืองเชียงรายทั้งพวกอยู่ในบ้านเมืองและเจ้าพวกต่าง ๆ ซึ่งอุทิศส่วยมาแต่ถิ่นฐานอันอยู่บนภูเขาเล่าเนาป่าดง..."

จ.ม. เหตุ ร.๗ ๒๔๖๙/๔๐

เปเรลลี เดนต์เจ้าเมือง

"ครั้งนี้พระเจ้ากรุงอังกฤษ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และ เปเรลลี เดนต์เจ้าเมืองอเมริกากันแต่ให้ทูตคุมเครื่องมงคลราชบรรณาการเข้ามาเจริญพระราชไมตรี"

ประกาศ ร.๔ ๑/๑๔๙

ผู้คน^{*}

"มาตราหนึ่งโสดในบ้านผู้จักกล่าวนี้แล และมีชโยมัยลักผู้คนที่ท่านไปจวดตนก็ตีไปกรายบ้าน
ของตนก็ตี..."

หลัก ๓๘/ค.๑/ป.๓๙-๔๐

"กามะตะแชนงซังกินเมืองตองอูนั้นล่องลุ่มผู้คนที่ได้ประมาณ ๓ หมื่น เศษคิดเป็นกษฏ..."

จ.ม. เหตุ ร.๒/๒๘

"...ตั้งปากไทยแลปากอังกฤษมิได้ไม่เต็มตลอด และมีบ้านเรือนผู้คนไล่ เลี้ย เสมอกัน..."

จ.ม. เหตุ พ.ศ.๒๔๓๓/๘๓

ผาผ่นัง

"ผาผ่นังแลหลังคาพระวิหารนั้นชำรุดทรุดโทรม..."

จ.ม. เหตุอุยุธยา ๑/๕๑

"ผาผ่นังพระที่นั่งทั้งปวงให้ลงรักปิดทองประดับกระจงดงาม..."

คำให้การ/๑๐๑

"ตามผาผ่นังมีลวดลายแบบนวนปนฝรั่ง นายช่างฝรั่งเศษ เป็นผู้อำนวยการก่อสร้าง..."

จ.ม. เหตุรายวัน ร.๗/๙๑

ผุงท่วย

"นาผุงท่วยค่านวมควรรกาศพม์มารจิตรรจนาเทพดาอสูร"

หลัก ๑๐๑/ค.๑/ป.๓๘ - ๓๙

---

*คำว่า ผู้ PHU ภาษาไทยชาวแปลว่า คน (PERSON) (Tai-Vietnamese-English
Vocabulary (Saigon:Bo Giao-Duc Xuat Ban, ๑๙๗๐,) p.๓๐๒).

พนันขันต่อ*

"อันว่าลักษณะพนันขันต่อกันด้วยใจอันซึ่งโกรธนั้น..."

ก.ม. ๓/๔๐๘

พิภพวก, พรรคพวก

"๔๑ มาตราหนึ่ง วิวาทต่อกันแลมั่นคงมพิภพวกก็ตี..."

ก.ม. ๓/๔๒๘

"คริวเหลือ, อยู่เป็นพรรคพวกเจ้าองค์อ้อม เจ้าองค์ด้วง พระองค์แก้ว..."

ประชุมพงศ. ร. ๓/๕๑

"พระยาราชบุรีได้ตัวอ้ายผู้ร้ายมาชำระหารับไม่ ก็บว่าฝรั่งสองคนกับพรรคพวกไปตูดอกไม้"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑๑/๑๑๘

พากฝั่ง

"ราษฎรตื่นกันแลดูสองพากฝั่ง..."

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๓๔-๓๖

ภรรยาชាយ

"แลบ่สงคืนข้าท่านและไว้ข้าท่านภรรยาชាយท่าน..."

หลัก ๓๘/ต.๑/ป.๒๑-๒๒

ภาระตุระ

"อันพระองค์นั้นมิได้ภาระตุระในกรุง พระองค์แสวงหาแต่ทางสวรรคและพระนิพพาน..."

คำให้การ/๓๒๐

"และซึ่งว่าพระเจ้านางสาวตึงจะลงโทษนั้นเป็นภาระตุระเรา..."

ประชุมพงศ ๑๔/๕๘

---

*คำว่า "ต่อ" ในภาษาไทยชาวบ้านแปลว่า เล่นการพนัน (to play game)(Ibid,

มูลเดิม

"ในที่สุดความที่นับถืออันเป็นมูลเดิมลึ้มเสยสิ้น..."

เทศนาเสือป่า/๘

วังสิริศมิ

"พระธาตุเป็นเจ้าจึงกระทำปาฏิหาริย์เวียนไปมาในชั้นคาแลจึงบันลือวังสิริศมิออกต่าง ๆ กัน..."

หลัก ๖๒/ด.๑/บ.๓๓-๓๔

รากเหง้า*, รากเง่า

"เป็นต้นว่ากฎหมายพระธรรมศาสตร์ พระธรรมมุขซึ่งเป็นภาษามคธ รากเหง้าของกฎหมายทั้งปวงอันโบราณกษัตริย์จัดเป็นลักษณะต่าง ๆ กำหนดเป็นมาตรา..."

ร.๕ ทรงวิจารณ์/๒๐

"ลัทธิเอาอย่างกันนี้มีอยู่โดยแพร่หลายในสยามประเทศเรามีรากเง่าฝังอยู่มาช้านาน..."

ลัทธิเอาอย่าง/๑

รูปพรรณสัณฐาน

"เวลานั้นชื่อนั้นเป็นผู้ได้รับอภัยว่าซ้ำจาไว้หนีไปรูปพรรณสัณฐานอาการกิริยาตาหนีงุ่มง่ามอย่างนั้น..."

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๑๐๖

"การที่นับชาติต่าง ๆ เหล่านี้ว่าเขมรเชื้อสายมงโกลอันเดียวกันก็เพราะเป็นชาติผิวเหลืองมีรูปพรรณสัณฐานคล้ายคลึงกัน..."

หลักไทย/๒

ฤกษ์ยาม

"มาตราหนึ่งผู้ใดฤกษ์ยามเจรจาแนะนำซ้ำคนลูกเมียท่านให้หนี..."

ก.ม.๓/๓๔๔

*คำว่า "เหง้า" ภาษาไทยขาว เป็นคำว่า เหา HAU แปลว่า ราก (ibid. p.๑๑๖).

"ถ้าจะให้กำหนดคณฺหยาแยกกำหนดในราชการใด ๆ ให้ใช้วันพุธให้รู้ทั่วกันทั้งในกรุงแลหัวเมืองเทอญ"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๙๘

ฤทธิเดช

"ด้วยเรื่องราวนั้นก็มิแต่เหาะเหินเดินอากาศ ท่าฤทธิเดช และอัศจรรย์ต่าง ๆ มากเกินไม่ควรจะเชื่อ..."

ร.๔ ทรงวิจารณ์/๑

วัดพระอาราม

"อย่าให้ปลูกเมรุปลูกโรงที่มท่าป่าช้าที่หน้าวัดพระอารามหลวงริมถนนทางจะเสด็จพระราชดำเนิน..."

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๓๗๘

ศัพทสาเนียง, สรรทสาเนียง

"บังเกิดชัยนิมิตรบันดาลให้เสนาบดีกรโยธาทนายหาญในกองทัพว่า เริง เปล่งออกมาซึ่งศัพทสาเนียงก็กก้องไกลาหล"

ศรีสวัสดิ

"อันว่า เกียรติยศและโภคศรีสวัสดิแห่งกระลาการนั้นก็ถอยเสื่อมสูญไป"

ก.ม.๓/๘

สงฆสมณ

"อย่าให้ปกปิดโทษจตุบาราชิกไว้ปิดญาณตัว เปนสงฆสมณ เข้ากระต่าสงฆกัมมอุปสมบทกัมมด้วยคณะสงฆให้ เปนมลฑิลในสงฆกัมมทั้งปวง"

ก.ม.๓/๔๔๔

ลภภูษิกษา

"มิฉะนั้นตงหนึ่ง โลมชาติลภภูษิกษาอันเข้าไปรอเปลวเพลิงมิแต่ดินาคฉิบหายทุกที..."

ประชุมพงศ. ๒๘ / ๑๓๔

สิ่งของ

"สิ่งของราชบรรณาการทั้งปวงนี้เป็นประโยชน์มากแก่กรุงสยาม..."

พระราชสาส์น ร.๔/๑๘

"พระองค์เจ้าเทวีผดิดรวมเงินค่าสิ่งของต่าง ๆ ที่นายห้างมาแลบยูเลียนค้างอ้ายสาอาง..."

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑๐/๘๑

สินทรัพย์

"ซึ่งพี่น้องบุตรหลานของท่านเจ้าพระยาภูธราภัย ผู้ใดผู้หนึ่งจะมาว่ากล่าวฟ้องร้องด้วย สินทรัพย์ของท่านเจ้าพระยาภูธราภัยต่อไปประการใด ขอให้ลูกขุนตระลาการ...รับฟ้องญาติพี่น้องบุตรหลานเจ้าพระยาภูธราภัย..."

จ.ม. เหตุราชกิจ ๕ และ ๖/๖๘

หนทาง

"ฉัจกเปริยบไปดูหนทางนั้นงามตั้งหนทางในเมืองฟ้า..."

หลัก ๕/ต.๓/บ.๕-๖

"ชื่อหนึ่งทุกบ้านทุกเมืองหนทางและสะพานทุกแห่งทุกตำบลกรเรียวลุ่มตอนปรักหักพัง..."

พระราชสาส์น ร.๑/๒๒

"เรือจอดแอบดลิ่งอยู่ไม่มีหนทางเดินข้างในจะผูกเชือกชนชดโยงเรือไว้ก็ได้..."

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๕๒

"กระทำหนทางภายในบ้านเมืองของเราให้สะดวกยิ่ง"

จ.ม. เหตุรับเสด็จ ร.๕/๕๖

หมวดหมู่

"เลขวัด ๑๐๐๐ คงหมวดหมู่เพิ่มเติม..."

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๔๓

หมู่คณะ

"ให้กำจัดเสียอย่าให้เข้าหมู่คณะได้เป็นอันขาดที่เตียวพระสาสนาจึงจะรุ่งเรืองสืบไป..."

ก.ม. ๓/๕๕๒

"ปกครองหมู่คณะสั่งสอนภิกษุสามเณรให้ศึกษาเล่าเรียนพระคัมภีร์แลปฏิบัติสิกขาบทน้อยใหญ่"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๖๑

อัถคติถ้อยความ

"กฎให้แก่พระสุรัสวดีชายชวาในนอกให้กฎหมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง
เจ้าราชินิกุลขุนหมื่นพันทนายฝ่ายทหารพลเรือนแลขุนโรงขุนสารแพ่งสุภาจ่าเมืองภูตาศเสมียรบันดา
ได้บังคับเป็นชาอัถคติถ้อยความ"

ก. ม. ๓/๓๕๓

ภาคผนวก พ

การช้อนคานามักกับคานามซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกัน ๒ หน่วย

ชนบุรพราชประเพณี

".. ขอให้ของกรุงพระมหานครหรืออยุธยา เข้าไปตามชนบุรพราชประเพณี..."

พระราชสาส์น ร.๑/๑๔

จักรอบถาษา

"... กับต้นกรุงเขตเมืองอติลมาศนำกำปั่นมายัง เมืองตะนาวศรีพระยาตะนาวศรีได้รับรอง
เลี้ยงดูแลลดหย่อนจักรอบถาษาให้"

จ.ม. เหตุอยุธยา ๑/๒๐

ใจคอ

".. แต่แม้ท่าน เป็นบุคคลซึ่งถึงแม้ลัทธิ เอาอย่างอยู่ ก็ยังมีใจคอกว้างขวางอยู่ด้วยแล้วไซ้..."

ลัทธิเอาอย่าง/๒

ถ้ายชาม

"พิพิธภัณฑน์ที่ตั้งจะได้เริ่มรวบรวมในเวลาที่มีถ้ายชามมากกว่าอย่างอื่น เป็นพวกเทพพนม
และเบญจรงค์โดยมาก..."

จ.ม. ปักษ์ใต้/๒๑๓

ธารลำน้า

"พระองค์ท่าน เสด็จในกาแพงเพชรบุรีศรีวิพลานันต์ด้วยพระราชศฤงคารบริวารพลและ
จาดรงคนิกรธารลำน้าพระยาพิงเกษตร..."

หลัก ๓๘/ค.๑/ป.๔-๕

ผลอานิสงค์

"ผู้ใด ไหว่นบกระทำบูชาพระศรีรัตนมหาธาตุและพระศรีมหาโพธิ์นี้ว่าไซ้มีผลอานิสงค์
พรว้าเสมอ..."

หลัก ๓/ค.๑/ป.๑๒-๑๓

พี่น้อง

"หนึ่งโสดพิจารณา ก็รู้ว่าไซ้ไมยและพ่อไซ้ไมยนั้นพี่น้องตนกลายเป็นแล้วจะให้ปล่อยไป..."

หลัก ๓๘/ค.๒/ป.๑๒

"มาตรฐานหนึ่งถ้าผู้มีมรณภาพมีที่น่องแล้วได้รักษาใช้ปลงศพให้ปันแก่ที่น่อง..."

ก.ม. ๓/๓๔๑

"ฉบับ ๑ ที่น่องฆ่ากันตายไม่ติดใจว่ากันเพราะพลาดพลัง รับสั่งให้ลูกขุนว่า..."

จ.ม. เหตุปีเถาะ/๔๗

เพ็องสลิ้ง

"ธรรมเนียมเพ็องสลิ้งกระจุกกระจิกต่าง ๆ รุ่งเรื่องมาโดยลำดับ..."

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๑๑๔

ภาษีอากร

"... เพราะว่าการตั้งนั้นภาษีอากรได้ตั้งขึ้นใหม่มากมายหลายรายได้เก็บเงินภาษีอากร รายใหม่ ๆ นั้นมาจับจ่ายใช้ในราชการแผ่นดินแทน..."

ประกาศ ร.๔ ฉ.๑/๑๑๓

"... แลจ่าน้ำยุทธการกรมพระตำรวจในชวากราบถวายบังคมลา เป็นข้าหลวงออกไป เร่งเงินภาษีอากรหัวเมืองฝ่ายทเลตวันตก..."

จ.ม. เหตุปี ช๔๓๓/๑๓๖

ยศศักดิ์

"อนึ่งลูกขุนมนตรีมุขท้าวพัฒนาพระหลวงหัวเมืองทั้งปวงแลท้าวยศศักดิ์พื้นตำแหน่งใช้ควร ให้รีบเอาสมพลออกแลตัวนั้นอย่าเลี้ยง"

ก.ม. ๓/๔๒

"... มีพระราชดำรัสขออย่าให้มีการรับรองอย่างยศศักดิ์ให้เข้าซากลับปากแก่เขาอีก"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๑๖๔

เรือแพ

"ณ ปีมแมนพศกปีพญาแพ้วว่าจะลงมาเฝ้าใต้ฝ่าละอองฯ สมเด็จพระพุทธภิเษกอยู่หัว ณ กรุงเทพฯ ได้ตระเตรียมเรือแพไว้แล้ว..."

ใบบอก จ.ศ. ๑๒๐๘/๓๘

"...รับสั่งตอบว่าเจ้านายก็ไม่รู้อะไรในการ เรือแพในพญามนตรีฤๅพญาประภาไปดีกว่า
ท่านเห็นชอบตามพระกระแส"

จ. ม. เหตุปีเถาะ/๑๑๖

ส่วยอากร

"...ได้เรียกส่วยอากรในที่ได้รับพระราชทานค่าค่านับรัชชาก็ส่วย..."

ประชุมพงศ. ๓๗๓/๔๑

"พระนรินทรอ่านบอกเมืองสงขลาส่งต้นไม้เงินทองฉบับ ๑ ส่งเงินส่วยทองฉบับ ๑ ส่ง
เงินส่วยอากรผลประโยชน์ฉบับ ๑"

ก. ม. ๓/๔๘๗

หนแห่ง

"การที่เตี้ย เกณฑ์อาหารได้ทุกหนแห่ง เช่นนี้อยู่ข้างจะได้เปรียบคนธรรมดามาก..."

จ. ม. ปีกษัตริย์/๓๑

หน้าตา

"ผมดู เรือนชนิดนี้ที่เรารู้สึกเหมือนแลดูคนครึ่งชาติชั้น เลวที่หน้าตาท่าทางก็ริยวาวจาตลอด
จากความคิดก็เป็นคนไทยหรือมอญอย่างเลว..."

จ. ม. ปีกษัตริย์/๑๗

ภาคผนวก ก

การช้อนคานามักับคานามซึ่งมีความหมายเหมือนกัน ๓ หน่วย

ณรงค์สงครามยุทธ

"ณ วันศุกร์เดือน ๖ แรม ๑ ค่ำ ประจวบตาลเกิดณรงค์สงครามยุทธเพียงแผ่นดินจะทวดล้ม"

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๓๐

ถนนหนทาง

"ถ้าพบในกลางถนนหนทางแลหน้าที่อายุได้ให้เอาคนนั้นไปยังกระลาการ..."

ก.ม. ๓/๓๒๖

"การเป็นดังนี้คนทั้งปวงจงยินดีอนุโมทนาเอาเถิดว่าเหมือนกับเรียวกันซ่อมแซมถนนหนทาง"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๑๒

ทรัพย์สิ่งสิน

"อนึ่งโจรปล้นสกตสมยอมงเบาลักทรัพย์สิ่งสินแลเจ้าสินพันแทงโจรตาย ๗ เสียเปล่า"

ก.ม. ๓/๔๖๔

"...ซึ่งจะให้เสียทรัพย์สิ่งสินแก่กัน..."

ประกาศ ร.๔/๕๐

ประจามิตรฆ่าศึกศัตรู

"แลมันเอาใจไปแผ่เมื่อประจามิตรฆ่าศึกศัตรูหมู่ร้ายท่านให้ลงโทษ๖ สถาน"

ก.ม. ๓/๔๘๐

ผีसाง เทวดา

"ตาเจ้าของจึงรู้สึกว่าตนเป็นจะได้กระทำผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ผีसाง เทวดาจึงลงโทษ"

จ.ม. ปักษใต้/๙๔

"นอกจากนี้บถผีसाง เทวดาไปตามประเพณีโบราณ จึงยอมนับถือพุทธศาสนาด้วย"

หลักไทย/๔๖

ผู้พิพากษาสุภาภระลาการ

"อนึ่งให้ผู้พิพากษาสุภาภระลาการ เลงดูคาพณณนั้นโดยระบุสำนวนลควรจะฟัง"

ก.ม. ๓/๒๑๔

รากต้นแก่น

"ทรงศีลสังวรเดือนละ ๘ วัน เป็นรากต้นแก่นในพุทธวงศ์"

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๓๒

ริมรอบขอบ

"ริมรอบขอบสระนั้นมีพรรณทุกมาศมีงไม้พื้นดินรูปร่างขึ้นเรียงเรียงมเป็นระเปียบใบบ้านกิ่งอรชร"

ก.ม. ๓/๒๒

ศัพท์ลาเนียงเสียง

"เทวรูปพระนเรศวรนั้นมีน้ำพระเนตรไหล และแปลงศัพท์ลาเนียงเสียงอันดัง"

คำให้การ/๔๓๘

หมูนมาดกอง

"ส่งตัวไพร่นั้นให้แก่ขุนนายคองหมู่นมาดกองใช้ราชการตามเดิม ไพร่จึงจะเซตหน้าบ"

ก.ม. ๓/๓๐๖

ภาคผนวก ม

การช้อนค้ำกริยากับค้ำกริยาซึ่งมีความหมายเหมือนกัน ๒ หน่วย

กลิ้งเกลือก

"มาตราหนึ่ง ผู้ใดทวงศักดิ์สิทธิ์หาเรา และกระทำการข่มขู่ กลิ้งเกลือก ทับต้นเข้าทำนงให้ใหม่ ๓๓๐๐๐"

ก.ม. ๓/๓๘๓

"...แต่กฎหมายที่มีอยู่นั้น เพลงหาได้ใหม่ทั้งตัวไม่เป็นแต่ถูกเปลวเพลิงลุกเอาตามมือตามเท้าเท่านั้น ดินร่น กลิ้งเกลือก ออกไปพันเพลงได้"

คำให้การ/๓๓

ชืดชวาง

"...ถ้ามีหลายรับส่ง เจ้าต่างกรมแลกรมฝ่ายหน้าฝ่ายในมีรับส่งห้ามแลต่อว่า ชืดชวาง เหนือพระราชโองการให้เสียพระเดชเดชาบุภาพ... ก็ให้จับเอาผู้ถือหมายสืบผู้รับส่งเอาผู้รับส่งเป็นโทษตามพระอายุการ..."

ก.ม. ๓/๖๘๕

"หลวงวิเสฐไปว่ากล่าวขอเอาตัวมานายบ้านบุตรขุนไชเสนา ชืดชวาง ไว้"

สารตรา จ.ศ. ๑๒๐๓/๑๐๓

"ถ้าใครพูดใครใช้ก็ให้คนทั้งปวงรู้ว่าคนนั้นโกงเองไม่เป็นเพราะในหลวง ชืดชวาง"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๒๐๘

"คำที่ว่าดังนี้รู้ไปถึงคนยูโรเปียนจะต้องเสียพระองค์ เหตุใดจึงจะอยาก ชืดชวาง ประโยชน์ลูกค้าผู้เดียว"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๕ และ ๖/๒๓

คาดคะเน

"...เอามาผูกเป็นภาษาไทยจึงคล้องกันบ้างไม่คล้องกันได้บ้างแต่เหลือที่จะ คาดคะเน ให้อึ้งไปกว่านี้"

จ.ม. เหตุอุยธยา ๑/๓๒

"ช่างปั้นฝรั่งเศษ เป็นผู้ปั้นได้ เป็นแต่ฉายาลักษณ์จึงคิดประดิษฐ์พระรูปโฉมตามคาคคะเน แล้วหล่อด้วยปูนปลาสเตอร์ขนาดสูงราวครึ่งเมตร"

จ.ม. เนตุราชกิจ ๑/๑๐๔

"...อัน เปนแต่เพียงความคาคคะเนเห็นได้ยาก.."

หลักไทย/๑๗๑

ชินชมยินดี

"พระเจ้ากรุงพม่าได้ทรงฟังราชทูตกราบทูล ดังนั้น ก็มีพระทัยชินชมยินดีจึงโปรดพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่ราชทูตเป็นอันมาก"

คำให้การ/๖๗

"พระยาปลัด พระภักดีบริรักษ์ พระพิทักษ์บดินทร์ พระยาเพชรผู้ใหญ่น้อย อาณาประชาราษฎรทั้งปวงชินชมยินดีพร้อมกันทั้งสิ้น"

ประชุม พงศ.ร.๓/๔๑

"ในวัน ๑๒ ค่ำนี้ วังพระบรมวงศานุวงศ์แลบ้านข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยและบ้านเรือนราษฎรทั่วทั้งพระนคร มีจุดไฟและมีการเล่นเป็นที่ชินชมยินดี"

จ.ม. เนตุราชกิจ ๑/๑๔๓

"ล้วนมีความชินชมยินดีที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทกับทั้งสมเด็จพระบรมราชาธิบดีทรงพระราชอุทิศเสด็จมาโปรดเกล้าฯ ชาวมณฑลพายัพ"

จ.ม. เนตุ ร.๗ ปี ๒๔๗๗

ช่อนเร้น

"มาตรฐานนี้ ทายแลทายดูกันเซพิเซนองพ้องพันดูกันเอากันไปช่อนเร้นไว้ มีผู้มาบอกนายเงิน.... พิจารณาเปนลัจจว่ามั้นเร้นช่อนกินอยู่ด้วยมั้นจริง ใให้ทวนมั้นผู้ภาเร้นช่อนแลผู้นี้ด้วยลวดหนึ่งโดยสกรรมิสกรร"

ก.ม. ๓/๓๓๑

"...หรือจะยกยอกช่อนเร้นไว้ที่ไหน แล้วจะปฏิเสธเสียว่าไม่มีผู้รู้ก็ดี..."

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๔๕

ตรีตรอง

"ถ้าได้ความประการใดก็ให้บอกไปเถิง เมืองนครพนม และหัวเมืองที่ใกล้ให้รู้ราชการ
เถิงกัน จะได้ช่วยกันคิดอ่านตรีตรองราชการ"

ประชุมพงศ. ๖. ๓/๑๓

"เรื่องฝรั่งขอซื้อ เกาะสีชังนั้น กล่าวจะไม่ป้องกันอะไรได้ยังมีที่พูดมากนัก ขอทรงตรีตรอง
ดูก่อน"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑๑/๑๔๓

"ถ้าท่านประสงค์ที่จะตัดความประเพณีเอาอย่างโดยไม่ตรีตรองต่อไป เวลานี้แหละ เป็น
โอกาสของท่าน"

ลัทธิ เอาอย่าง/๑๖

"การที่มนุษย์เรามีความเจริญเป็นลำดับมานี้ ก็ได้อาศัยความสังเกตตรีตรองหาเหตุผล
เป็นใหญ่"

พระบรมราชาวาท ๖. ๗/๑๗

ถึงแก่กำตาย

"ถ้าแลบอกผู้ชายมิได้มาช่วยรักษาพระยาขาน แต่ผู้ใดรักษาพระยาขาน แลมันถึงแก่กำตาย
ให้เอาค่าหัวมันนั้นทำเป็น ๓ ส่วน ยกเสียส่วนหนึ่ง"

ก.ม. ๓/๓๑๘

ทดแทน

"กงสุลอังกฤษหาว่าความเสียหายเกิดเพราะพวกเจ้าภาษีเผาโรงกวนจะให้ลงโทษ
และเรียกค่าเสียหายทดแทนให้พวกแขก"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๒๔/๖

นิยมนับถือ

"พระองค์อาทิตย์ได้เป็นพระองค์เจ้าโปรดปรานในแผ่นดินมีผู้นิยมนับถือมาก"

พระราชนิพนธ์ ๖. ๔/๑๖

บกพร่อง

"...แต่ในลังกาทวีปมีแบบแผนพระปริยัติธรรมชาด**บกพร่อง**เคลื่อนคลาด"

คำให้การ/๓๘๐

"หนังสือเจ้าพระยามหินทรว่าเป็นค่าราชการที่เป็นกำลังราชการ และไพร่ที่ใช้ราชการ
ก็**บกพร่อง**ควรจะประชุมพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการที่คุมเลขาไพร่สม"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑๑/๑๖๖

"... เพราะถ้าจะไม่กล่าวถึงก่อนที่ในหมู่ที่สุดและร้ายที่สุดแล้วนับชื่อนั้นก็คงต้องนับว่ายัง
บกพร่องอยู่"

ฉันทิ เอออย่าง/๑๓

ปกคลุม

"...หาได้มีพระมณฑป หรือวิหารสร้างขึ้น**ปกคลุม**กำบังไว้ไม่..."

คำให้การ/๒๐๘

"เดิมเจ้ากาวิโลรสได้ถวายเรื่องราวว่าที่ป่านี้เดิมเป็นแขวงเมืองเชียงใหม่เมืองตาก
ปกคลุมเข้าไป"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๒๓/๔๑

ผนวชอุปสมบท

"... ขอลาพระบรมวงศานุวงศ์และท่านเสนาบดีออก**ผนวชอุปสมบท**ในพระพุทธศาสนา"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๑๒๓

ฝึกซ้อม

"...แต่เจ้าพระยาตรีสุริยวงศ์ยังไม่วางใจคิดอ่านให้มีการ**ฝึกซ้อม**ทหารบกที่ท้องสนามชัย"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๑๕๒

"...รู้ลึกกันว่าคง**ฝึกซ้อม**กันไว้บ้างก่อนแล้ว เพราะบางเวลาขาดตอนสนทนากันเสีย
นาน ๆ เข้าใจว่าตามธรรมเนียมไม่ให้ใครเข้าเฝ้าเลย"

จ.ม. เหตุรายวัน ร.๗/๘๑

พ่ายแพ้*

"...พ่ายพวกพลกรุงศรีสัตนาคนหุตที่พ่ายแพ้แตกหนีก็รีบกลับไปทูลแจ้ง เหตุแก่พระเจ้ากรุง-
ศรีสัตนาคนหุตล้านช้างให้ทรงทราบทุกประการ"

คำให้การ/๖๒

"...แลปฏิบัติต้องตามพระธรรมวินัยนั้นถวายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว...
และให้พันศตรุนุ่มปรบักษ์ไพริอัน เขี่ยมหาญให้พ่ายแพ้แก่พระราชวราภทธิให้พระ เกียรติยศแผ่ไพศาลทั่วทุก
ทิศานุทิศ"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๕๕

"ศตรูภายนอกภายในจงพ่ายแพ้พระบารมี ขอให้บรมภักิไชย ได้นามว่าป่วนส่วยพระเจ้า
นมินปี แลพระบารมีดุจตั้ง เขียนบนฟ้าที่อ้างมานั้น"

จ.ม. เหตุรบเสด็จ ร.๔/๑๓

"ราชบังจามิตรพ่ายแพ้ด้วยพระราชาภททภาภินหารศึกคานูภาพ เรืองโรจน์อยู่ทุกทิวาราตรีกาล"

จ.ม. เหตุ ร.๗ ปี ๒๔๖๘/๘๖

ฟ้องกล่าวโทษ

"กระลาการนำเอาข้อความนายขุนนางโจทฟ้องกล่าวโทษนายอ่อนนายตุนนายเสมนาย
ปานนายครบนายศุค เข้ากันหกคนว่าเป็นผู้ร้ายชิงเอาทรัพย์สิ่งของ ๆ นายขุนนางไป"

ก.ม. ๓/๔๗๓

*คำว่า "แพ้" เดิมมีความหมายว่า ชนะ เมื่อมาซ้อนกับคำว่าพ่าย ซึ่งแปลว่าไม่ชนะจน
ความหมายกลายเป็นเหมือนคำว่า พ่าย ตามตัวอย่างในกฎหมายตราสามดวง หน้า ๑๙๕ ซึ่งคำว่า
แพ้ ได้กลายมาเป็นไม่ชนะ คือแปลเหมือน "พ่าย" แล้ว ตั้งตัวอย่างประโยคที่ว่า "๑๓ มาตรา
หนึ่งผิว เมียววิวาทแก่กันว่าชายหยาบฆ่าตีดาพ่อตาแม่ยายแลญาติแห่งหญิงก็ดี เปนโจรผู้ร้าย และ
กระทำผิด เปนมะหนัฒโทษประการใดก็ดี แลทูลถองชกตีฟันแทงถึงสาหัสก็ดี แลแพ้แก่บิดิญาติานบนก็ดี
แลพ่อแม่หญิงหมีสักให้ชาย เลี้ยงด้วยหญิงฯ หมีสักจะ เลี้ยงด้วยชาย"

"อเต็งวุนมีหนังสือขึ้นไปถึงเมืองอังวะว่าซึ่งผู้ฟ้องกล่าวโทษอเต็งวุนนั้น อเต็งวุนจะได้กระทำคามผิดเหมือนฟ้องหามิได้"

จ.ม. เหตุ ร.๒/๒๖

"คนในพระบรมมหาราชวังเป็นโจทก์ฟ้องกล่าวโทษคนในพระบวรราชวัง ลางที่คนในพระบวรราชวังฟ้องกล่าวโทษคนในพระบรมราชวังก็มี..."

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๑๐๐

มุ่งหมาย

"...ว่าด้วยได้รับหนังสือที่ส่งมาเป็นภาษาเยอรมันอ่านไม่ได้ก็จริง แต่โดยความมุ่งหมายใจพลิกหนังสือนั้นโดยละเอียด"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๕ และ ๖/๑๓๘

"คนไทยเราบางคนทีปลอมตัวใช้กางเกงกับเขาบ้างก็มีก็ด้วยความประสงค์มุ่งหมายเช่นเดียวกัน"

ลัทธิเอาอย่าง/๑๘

เยี่ยมเยือน

"ถ้านายเงินมันไปบอกผู้ชาย ๆ มีทุกชั่งกวางใช้เจ็บประการใด ๆ มิได้มาอยู่รักษา แต่ได้มาเยี่ยมเยือน... ให้ตั้งค้ำตัวมันทำเป็นสองส่วนให้ยกเสีย"

ก.ม. ๓/๓๑๘-๓๑๘

"...ว่าทำมาแต่เมืองหลวงพระบางมา เยี่ยมเยือนมารดาแลพี่น้องซึ่งอยู่เมืองเชียงตุง"

คำให้การ จศ. ๑๒๑๓/๕

"...เป็นความยินดีของเราอย่างหนึ่ง เมื่อเรามาเยี่ยมเยือนเมืองต่างประเทศภายนอกพระราชอาณาจักร"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๖๑

รบสู้

"...ยกข้ามไปถึงบ้านชาติตุงพบกองตระเวนไทยได้รบสู้กันครู่หนึ่ง..."

จ.ม. เหตุ ร.๒/๒๖

"ถ้าชวนกันรบสู้ไว้ได้ไม่ต้องให้เขาจับเป็นซะเลย จะมีติดนักหนาหรือ ถ้ากำลังสู้รบไม่ได้ ก็ให้หลบหนีไปให้พ้น"

ประชุมพงศ. ร.๓/๓๐

รุ่งเรือง

"ฝ่ายพระวอฯแต่ก่อนก็มีศรัทธาไม่ได้กระทำให้เป็นเสนาหาอาไลย ทำให้เจ้ากุเสียศีลสิกขาบท บริสุทธิด้วยกันทั้งสองฝ่าย พระสาครนาถรุ่งเรืองสืบมา"

ก.ม.๓/๔๔๗

"...อันว่าท่านทั้งหลายอันสร้อย เสพซึ่งกัลยาณมิตรอันก่อประด้วยคุณเห็นปานดังนั้น ท่านทั้งหลายก็จะรุ่งเรืองงามดุจพระจันทร์นั้นแล"

จ.ม. เหตุอุยธยา ๑/๔๖

"... ขอจงทรงพระสำราญและรัชกาลของพระองค์จงรุ่งเรืองยิ่ง"

จ.ม. เหตุ ร.๗ ปี ๒๔๖๘/๖๒

ลตทอน

"แจกตามใกล้ตามห่างทุกพระองค์ แจกเป็น ๓ ส่วนทรงตั้งอัศตราบุตราให้ ๒ บาท และ ลตทอนลงตามใกล้ตามไกลเป็นชั้น ๆ ตามอัศตราอยู่"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๗/๒๖

สักการะบูชา, สักการบูชา, สการบูชา

"...เมื่อผู้เข้าทั้งหลายแม้ออกได้ลงนามพร้อมกันด้วย เทวคณะ เจ้าทั้งหลายมาสักการะบูชา"

หลัก ๕๗๗/๓.๓/บ.๑-๒

"...แล เทวดาทั้งหลายก็ปรายสุวรรณวรัชชะ เข้าตอกตอกไม้เป็นเครื่องสักการบูชาแก่ มะโนสารอำมาตย์นั้น"

ก.ม.๓/๗

"...โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานเชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มาแบ่งพระบรมอัฐิในพระโกศเล็กพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สำหรับ ทรงสักการบูชา รุกถึงพระเดชพระคุณ"

จ.ม. เหตุ ปี ๒๔๓๓/๒๐๒

"เวลาเช้าเจ้าพนักงานได้ตั้งโต๊ะหมู่ทองที่สถานีจิตรลดาเชิญพระไชยวัฒน์ประจำรัชกาล ปัจจุบันประดิษฐานตั้งเครื่องสักการบูชาทอดเครื่องนมัสการพระแท่นทรงกราบสองพระที่"

จ.ม. เหตุ ร.๗ ปี ๒๔๖๙/๑

เสียดาย

"ฝ่ายมุนนายเจ้าหม่อมนายหมวดต้องตรองจ้างผู้คนทำราชการแทน เสียดาย ได้ความชัดเจน"

ก.ม. ๓/๓๒๑

"ถ้าแลกรมบัญชีชายสินค้าแก่ลูกค้าผู้ใด ๆ ให้ไปจำหน่ายต่างเมือง เสียดาย เป็นของ กรมบัญชีเอง"

จ.ม. เหตุอยุธยา ๑/๑๓

"ตุลาการพิจารณาได้ความว่า อธิบดีกรมยานยนต์อยู่นอกพระบวรราชวังเข้าไปคบหา กับหม่อมหม่อม หม่อมนาม... ตั้งบ่อนไพ่บ่อนแก้วมาหลายครั้ง เสียดาย ลินทร์พยี่สิ่งของจนเป็นหนี้ลง"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๓๙

"กงสุลอังกฤษเห็นว่าความ เสียดาย เกิดเพราะพวกเจ้าภาษีเผาโรงกวนจะให้ลงโทษและ เรียกค่าเสียดายทดแทนให้พวกแขก..."

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๑๔๑

หยุดยั้ง

"...ทรงอัศวาวางบาทย่างใหม่ได้หยุดยั้ง..."

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๓๔

"...ให้เจ้าพนักงานค้นคว้าเครื่องศิลปตราวุธใหม่เล็กเสียก่อนแล้ว จึงบังคับให้เรือนั้น จอดแอบฝังหยุดยั้ง เสียจนสิ้นกระบวนแน่แล้วจึงค่อยไป"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๒๑

อภิบาลบริรักษ์

"... จงอภิบาลบริรักษ์สมเด็จพระบรมนาถพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกมหาราช เสด็จขึ้นครองราชย์สืบมาธิปไตย พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงพระเจริญราชสวัสดิ์สืบมาตลอด"

จ. ม. เหตุ ร. ๗ ปี ๒๔๖๘/๑๗

ภาคผนวก ย

การช้อนค่างรียากับค่างรียาซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกัน ๒ หน่วย

ชุ่น เคื่องชืดใจ

"การพระราชบริจาคนี้ทรงพระราชดำริเห็นว่าไม่ชืดขวางเป็นเหตุให้ท่านผู้ใดชุ่นเคื่อง-
ชืดใจเลย"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๘๒

ครอบครัวอง

"เรามาอยู่ในกรุงคันฉาเรศรนี้หลายเดือนแล้ว ควรจะคิดกลับไปครอบครัวองนครของเรา
ดังก่อน"

คำให้การ/๘

"...พระมหาราชครูกราบบังคมทูลว่า ขอเดชะฝ่า ลอยงฯ ปกเกล้าฯ ศิริราชสมบัติอัน
พระมหากษัตริย์จะครอบครัวองมิได้..."

จ.ม. เนตุราชกิจ ๑/๘

จ้างวาน

"...แลไพร่หลวงสุ่มกำลังผู้เอนเข้ากองทัพนั้น ถ้ามีสารทุกขกังวลไปมิได้ จะจ้างวาน
ผู้อื่นซึ่งมิได้ต้องเอนไปแทนตัวก็ได้อยู่"

ก.ม. ๓/๓๒๓๗

"ครั้นถึงกำหนดพระราชทานเบี้ยหวัดแล้วก็จ้างวานคนอื่น ๆ เข้ามารับพระราชทานแทน"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๑๕

ชักชวน

"... เป็นประธานชักชวนพระสงฆ์ทั้งปวงแลสัปบุรุษทั้งปวงมาตบแต่งเครื่องสักการบูชา..."

หลัก ๘๗/บ.๕๐-๕๑

"ฝ่ายคณะ "ช" ได้ชักชวนให้สาธุชนลงความเห็นว่าคุณะ "ก" ดำเนินการผิด"

ลัทธิเอาอย่าง/๒๕

ซ่อมแซม

"ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเห็นว่าพ่ายกไปหลายวันแล้ว จึงให้ซ่อมแซมบ้านเรือนราษฎร ที่พม่ายึดแย้งและเผาไฟให้เป็นปรกติ"

คำให้การ/๑๖๖

"...แต่ในไม่ช้าก็มีช่างตั้งโรงรับสร้าง และซ่อมแซมมรดขึ้นในกรุงเทพฯ เช่นเดียวกับ การที่แต่งตัวใส่เสื้ออย่างฝรั่ง และใช้เกือกถุงตีน"

จ.ม. เนตุราชกิจ ๑/๑๖๗

ตัดแปลง

"ครั้นกระลาการจะพิจารณาสืบไปยังอดีตใจว่าแปลกเลย แล้วว่าเสมียรผู้คุมตัดแปลง ล้านวนเสีย..."

ก.ม.๓/๖๕๐

"...ถ้าไม่ชอบใจจะให้ตัดแปลงเสียใหม่ให้ทำด้วยอิฐไม้ ปูนตามใจ"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๕๐

ตกแต่ง, ตกแต่ง

"ครั้นรุ่งเช้าพระยามหานามให้ตกแต่งประณีตโภชนาหารถวายตฤตปมจสงมทุกวัน ๆ จนครบ ๔ เดือน"

จาร์กวันโพธิ์/๗๖

"...กระทรวงต่าง ๆ บันหน้าที่การตกแต่งเป็นส่วนต่าง ๆ คือ..."

จ.ม. เนตุราชกิจ ร.๔/๖๗

พักทนายปราศรัย

"...แล้วเวลานั้นพระราชชนนีของกรุงบริดาเนียดได้ทรงพักทนายปราศรัยพวกทูตานุทูต"

พระราชสาส์น ร.๔/๑๑๘

นุ่งห่ม

"...แล้วข้าพเจ้าราชทูต อุปทูต ตริทูต วิมลารกขุนพิชัยสุนทร นุ่งห่มผ้าเสื้อซึ่งพระราชทาน"

จ.ม. เนตุอยุธยา ๑/๖๒

"...การมุ่งหมกใจใช้ผ้าพัน ๆ ลายท่านองโล่ร้อง..."

จ.ม. ปักษ์ใต้/๕๒

ปลุกสร้าง

"ถ้าในกำหนด ๓ ปี, แล้วผู้ซื้อที่ไม่มีทุนรอนหรือแซ่เขื่อนเสียมิให้ตั้งการปลุกสร้าง"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๑๔๕-๑๔๖

ปกกลอก

"...มีตัวมิเกิดแต่อย่าให้ปกกลอกเอาทรัพย์สินของเจ้าไปได้สัก"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๑๔๕

ผูกพัน

"ถ้าเห็นในหนังสือฟ้องนั้นผูกพันเอาความมิจริงมากล่าวโทษเขา...อย่าให้รับพิจารณา..."

ก.ม. ๓/๕๓๗

"การเปลี่ยนแปลงมาหลายชั้น จนถึงกรุงสยามได้ผูกพันทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศ"

ร.๕ ทรงวิจารณ์/๕๑

พันเพื่อน

"...ทุกวันนี้ภิกษุสามเณรผู้รับทานรักษาลิกขาบทนั้นก็พันเพื่อน"

ก.ม. ๓/๕๕๔

"ถ้ามีผู้ถวายเรื่องราวและ ทะเลพันเพื่อนอ่านเข้าใจยากจะต้องคืนเรื่องราวให้ไปแต่งใหม่"

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๒๔

ยื้อชัก

"๒. อนึ่งมีพระธรรมมุนีไว้ว่า ถ้าหาอาชญาแก่กันว่ามีได้มีโทษบาตหมายทำช่มเหงเกาะกุม

ยื้อชักผลักไล่ เอาท่านมามัดผูกทาบองดีต่างจ่าจ้องไล่ตรวนชื่อคางไสกั้งไว้โดยพะละการเอง"

ก.ม. ๓/๓๑๗

รักใคร่

"ถ้ามีความกะตัญญูรักใคร่ในชาติปรารภนาจะ เกบอรัไว้ทำบุญให้ท่าน"

ก.ม. ๓/๓๒๕

"คณะสอนศาสนาอเมริกันเมื่อได้มาอยู่ร่วมกับคนไทยก็ได้เกิดความพอใจรักใคร่คนไทยมานานแล้ว"

จ.ม. เหตุ ร.๗ ปี ๒๔๖๘/๗๘

ล้มตาย

"ท่านให้ตีแต่ท่อนี่หลายปราบแต่ท่อนี้กลัวท่านมิให้ล้มตายเลย"

ก.ม. ๓/๓๑๓

"ครั้งหนึ่งที่ทางเมืองระนองเกิดลักดีด เชือกน้ำกันเป็นเหตุใหม่จนยกพวกตีกันถึงล้มตาย"

จ.ม. ปักชำได้/๑๑

หลอกหลวง

"...ตั้งที่พวกชาวบ้านนอกเล่าหลอกหลวงกันมาแต่ก่อนนั้นก็ไม่ว่า..."

คำให้การ/๓๑

"...เช่นพวกลิงไปถูกนาง "สยมประภา" หลอกหลวงเลยถูกวางยาตาบอดนมด"

พระราชพงศาวดาร เลขา ร.๗/๑๒๔

ภาคผนวก ร

การซ้อนคำกริยากับคำกริยาซึ่งมีความหมายเหมือนกัน ๓ หน่วย

ต่อสู้อรบ

"...แล้วเมื่อไปเอาโจร ๆ นั้นก็อยู่ลหม่อมหมี่ได้หนีหนีได้ต่อสู้อรบ"

ก.ม. ๓/๔๓๔

ทรงพระประสาทเลื่อมใสศรัทธา

"...แล้วทรงพระประสาทเลื่อมใสศรัทธาอุทิศถวาย เรือขมวดญาปิดทองคำทับ"

ประชุมพงศ. ๑๔/๘๑

ท่านบำรุงรักษา

"...จงได้ท่านบำรุงรักษาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระองค์นี้..."

ร. ๔ ทรงวิจารณ์/๔๘

บอกป่าวร้อง

"เมื่อเจ้าพระยานครราชสีมาจะกลับก็ได้บอกป่าวร้องให้คืนไป"

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๑๓๘

ปฏิสังขรณ์ท่านบำรุงซ่อมแซม

"...แล้วข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ราษฎรไทยจีนมีศรัทธามาก มีศรัทธาอุดหนุนสร้างวัด-
วาอารามปฏิสังขรณ์ท่านบำรุงซ่อมแซมพระอุโบสถ พระวิหารการเปรียญ"

ประกาศ ร. ๔ ล. ๑/๓๗

ปราชัยพ่ายแพ้

"องค์สมเด็จพระพุทธเจ้าเสด็จอยู่บนรัตนบัลลังก์ ได้ควงไม้พระมหาโพธิ์ทรมานเสียซึ่ง
พระวิเศษวดีมาราธิราชกับทั้งเสนามารถให้ปราชัยพ่ายแพ้"

จารึกวัดโพธิ์/๘๗

"...แต่กองทัพจีนปราชัยพ่ายแพ้แก่พระเจ้าขุนหลวงพ่ายยับเยินปนปี้กลับไปทุก ๆ คราว"

หลักไทย/๘๑

แผ่นโสมโจน

"เมื่อออกตไปพายนอกยืนอยู่ยั้งหน้าถ้ำแก้วแล้ว ย่อม เลงแลดูทิศานุทิศน้อยใหญ่...แล้ว
ก็แผ่นโสมโจนไปจับเอาสัตว์ เป็นภิกษานารได้"

ก. ม. ๓ / ๓๒

พิณจิตติเคราะห์เหตุ

"...และจะเอาตัวผู้บ้นลงพระราชอาณาก็ตีให้ผู้รับสั่งผู้พิจารณาพิณจิตติเคราะห์เหตุ"

ก. ม. ๓ / ๓๓๘

พูดจาบอก

"...และพระยาไชยานอกราชการก็พูดจาบอกข้อความมฤตษาราชการด้วย"

สำเนาในบอก ๓ ก

ฝัน เพื่อทวีปริตผิด

"...และพระราชกำหนดบทพระอายุการนั้นก็ฝัน เพื่อทวีปริตผิดซ้ำต่างไปเป็นอันมาก"

ก. ม. ๓ / ๒

ภิรมย์ชมชื่นยินดี

"...แม้ในสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่ายกระษัตริย์มีภิรมย์ชมชื่นยินดีมีเล่นหาไมตรีรักแพงกันเท่า เลี้ยง
มณาบัดถพี"

จ. ม. เหตุอุฎฐยา ๑ / ๒

ยอกเสียดแทง

"...ย่อมย้ายเสียดอนเสียดซึ่งป็นยาพิษคือราคะศนหาอันบัง เกิดในสันดานแห่งสัตว์ทั้งหลาย
แลยอกเสียดแทงจิตสัตว์ทั้งหลายให้ เบนทุกซ่ร้อนรณกระวนกระวายลำบาก"

จ. ม. เหตุอุฎฐยา ๑ / ๓๗

ร้องฟ้องว่ากล่าวโทษ

"ถ้าแลผู้มีอรรถคดีจะร้องฟ้องว่ากล่าวโทษแก่กันณะโรงสารกรมใด ๆ ก็ดี"

ก. ม. ๓ / ๖๕๐

ลดหย่อนผ่อน

"คดีที่ถึงประหารชีวิตทรงลดหย่อนผ่อนให้เบาลงเพียงจงจำเท่านั้น"

คำให้การ /๑๐๐ - ๑๐๑

"...แล้วต้องเสียเสมอไปตามจำนวนนาในตราแดงไม่ได้ลดหย่อนผ่อนเสียแต่ตามที่ได้ทำ
มีพางข้าวเห็นอยู่ดั่งนาสวน"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๑๑๑

ล่ายากยากเหนื่อย

"เรากียิ่งมีเมตตาปกแผ่แผ่นดินตั้งความอุตสาหะมิได้คิดแก่ล่ายากยากเหนื่อย"

พระราชสาส์น ร.๑/๒๑

เล่าเรียนศึกษา

"กอมแมนตันออบาเรศนั้นเป็นบุรุษหนุ่มมีกำลังกายแลกำลังปัญญาแลความรู้อุตสาหะได้
เล่าเรียนศึกษามา"

พระราชสาส์น ร.๔/๕๐

สนิทติดต่อกัน

"...ว่ากรุงสยามนี้ได้รับราชไมตรีอันสนิทติดต่อกันกับยูโตติศเตสอเมริกาเป็นประเทศอันใหม่"

พระราชสาส์น ร.๔/๑๔๔

สว่างรุ่งเรือง

"ดูกรท่านทั้งหลายผู้ใดทุกท่านจงเลงแลดูซึ่งวิมานอันนั้นมันมีรัศมีอันสว่างรุ่งเรืองงามยิ่งนัก"

ก.ม.๓/๒๒

"...ลัปเยกต์ของพระองค์ก็ได้สรรเสริญพระบารมีของพระองค์อยู่เสมอ พระองค์นั้นก็
สว่างรุ่งเรือง"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๑๑๗

เสาะแสวงหา

"...แต่คิดดูถ้าเป็นผู้อื่นซึ่งจะเสาะแสวงหาของเช่นนี้มาตั้งเอารางวัลที่ ๓ เช่นนี้เป็น
ไม่มีเป็นแท้"

คำให้การ จ.ศ. ๑๒๑๓/๕

เลื่อมเสี้ยม

"...ขอพระบารมีปกเกล้าฯทรงเห็นแก่พระศาสนาให้มากอย่าให้พระพุทธรูปเสี้ยม-
เสี้ยมโดยเร็ว"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๑๕๗

หลบหนี

"...บางจำพวกเป็นคนเกียจคร้านกลัวจะกะเกณฑ์ให้ข้าราชการหลบหนีเข้าบวชเป็น
ภิกษุสามเณร"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๕๒

หวาดหนีเกรง

"...เป็นต้นว่าเมื่อต้นปีฝนแล้งจนหนักยั้งเกี่ยวหวาดหนีเกรงต่อพุทธภิกษุภัย"

จ.ม. เหตุ ร.๗ ปี ๒๔๑๘/๕๓

ไหว้บุตรพ. ไหว้พเคารพ

"...เพราะมีพระราชปรกฤษฎีไว้ให้ไหว้บุตรพบุรพพระเจ้ารามธิบดี"

ก.ม. ๓/๗๑๗

อุทธรณ์บำรุงรักษา

"...ขอพระรัตนตรัยให้ช่วยอุทธรณ์บำรุงรักษา"

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๓๒๓

"...แลเทพไทยอันอุทธรณ์บำรุงรักษาพระมหานคร พระบรมมหาราชวัง"

จ.ม. เหตุ ร.๗ ปี ๒๔๑๘/๑๐๒

อุปการ เกื้อหนุน

"ฝ่ายพระสงฆ์เล่าเป็นชาววัดได้อุปการเกื้อหนุนสมดังที่คิดไว้"

ประกาศ ร. ๔ ล.๒/๙๒

ภาคผนวก ล

การช้อนคางรียากับคางรียาซึ่งมีความหมายเหมือนกัน ๔ หน่วย

เกลี้ยมกล่อมชักชวน

"ลางเหล่าเหนชชายเดกลูกข้าราชการอนาประชาราษฎรรูปร่างมदनน้ำ ก็พูดจาเกลี้ย-
กล่อมชักชวนไปไว้ แล้วกอดจูบหลับนอน เคล้าคลึงไปไหนเอาไปด้วย"

ก.ม. ๓/๕๖๘

คิดอ่านตริตรอง

"...ทราบหมายนี้แล้วให้คิดอ่านตริตรองไว้แล้วให้เขียนถวายไปส่งทุกวัน"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๖๒

คุ้มครองป้องกัน

"...ขออำนาจลี้จวาจากษิตซึ่งได้พรรณนามาทั้งนี้..จงคุ้มครองป้องกันพระชนม์เกล้าฯ
ให้สถิตเที่ยงเท้าสถาพร"

จ.ม. เหตุ ร.๗ ปี ๒๔๖๙/๕๔

จรมเรือโรงประภัสสร

"พระราชกฤษฎีกาจรมเรือโรงประภัสสรลิตลาภิรมย์สุชทุกวันคืน"

จ.ม. เหตุรับเสด็จ ร.๕/๖๕

ชิงฉกฉวยลัก

"ถ้าอีกหัวทำการชิงฉกฉวยลักข้างม้าโคกระบือของราษฎรไปไว้ใช้"

ประกาศ ร.๕ ล.๑/๑๐๐

แตกหักเสียหาย

"ถ้าแลช่างผู้ทำนั้นทำให้รูประพรมลิ่งของเกวียนท่านแตกหักเสียหาย ให้ใช้ของท่าน
ตามมากแลน้อย บำเหน็จนั้นอย่าให้เอาเลย"

ก.ม. ๓/๕๐๐

เนืองชิดติดต่อกัน

"...ขอให้ทางพระราชไมตรีทั้งสองพระนคร เนืองชิดติดต่อกันไปไม่มีฝืนแปรแลเวรร้างจาก
กัน"

พระราชสาส์น ร.๕/๑๐

เปียงป้ายหลีกเลียง

"การ เปียงป้ายหลีกเลียงหรือละเลยต่อหน้าที่นั้น เป็นการลำบากหาหน้อยไม่"

พระราชดำรัส ร.๖/๘๘

ปิดบังอำพราง

"เจ้าเมืองท้าวเพี้ยหาชำระแลยกยื่นบัญชีให้สิ้นจำนวนตามอย่างแต่ก่อนไม่ เคลือบแฝง

ปิดบังอำพราง เลกไว้"

ประชุมพงศ. ร.๓/๔๗

พันเพื่อน วิปริตผิดเพี้ยน

"...แลพระไตรยปิฎกธรรมนั้นพันเพื่อน วิปริตผิดเพี้ยนไปเป็นอันมาก"

ก.ม.๓/๒

เร้นซ่อนอำพราง

"...ผู้ประกันเอาไปขายแล เร้นซ่อนอำพรางไว้ให้ใหม่ผู้ประกันทวิคุณ"

ก.ม.๓/๓๒๘

ว่ากล่าวพูดจา

"..ถ้าเขมรซึ่งมาติดตามพระยาสังคโลกมาว่า ว่ากล่าวพูดจาแต่โดยดี ก็ให้พูดจาได้ตอบตามท่านองความโดยดี"

ประชุมพงศ. ร.๓/๘

หลบหลีกฉันทิ

"คนอื่นที่ หลบหลีกฉันทิแลผิดเพี้ยนออกแอดไปตามความตริตรองของคนทีถือตัวว่าไม่เสียชาติทีเกิดมาเป็นเทวดากินอาหารทิพย์"

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๑

ไหว้สาปูชาคารวะ

"ครั้นได้เห็นได้ ไหว้สาปูชาคารวะทีนี้"

หลัก ๓๘/ต.๒/ป.๑ - ๒

ภาคผนวก ๖

การช้อนค่าคุณศัพท์กับค่าคุณศัพท์ซึ่งมีความหมายเหมือนกัน ๒ หน่วย

แก่ชรา

"...ว่าแต่บรรดาคนแก่ชราและหูหนวกตาบอด ซาห้กนั้นมียู่เมืองใดให้เจ้าเมืองกรมการเอาเงินหลวงนั้นจ่านำออกเลี้ยงดูอย่าให้อดอยาก"

พระราชสาส์น ร.๑/๓๘

คตโกง

"...ต้องต่อสู้โดยเต็มกำลังความสามารถไม่ใช่ชนะด้วยวิธีคตโกงหรือแก่งผู้อื่น..."

พระบรมราชโองการ ร.๗/๑๓

โง่เขลา

"...ซึ่งเขาเรียกว่าเป็นคำโต้ตอบความโง่เขลาของชาวเมือง"

ลัทธิเอาอย่าง/๓๖

ชั่วถ้อย

"อันว่ากอบประด้ายกามศุขในเบญจกามคุณทั้งหลายนั้น เปนอันชั่วถ้อย... เปนทางใหญ่ เปนทางอันลามกอันชั่วถ้อยประการหนึ่ง"

จ.ม. เหตุอยู่ธยา๑/๓๖

ชื่อตรง

"อนึ่งมีพระราชบัญญัติไว้แก่อธิบดีศรีนครบาลผู้บริหารงานพิจารณาบังคับความโจรทั้งปวงซึ่งจงมีใจชื่อตรงคงในเบญจะศีล ๕"

ก.ม. ๓๑/๔๓๓

"...แลทางพระเมตตาได้รับราชทูตผู้รับใช้ของเราที่เป็นคนชื่อตรงและเป็นที่รักใคร่คือตัวมิสเตอร์ซาเลศ เดมองตินิกิน"

พระราชสาส์น ร.๔/๒๘

ดำ ๗ เลว ๗

"...แล้วให้คิดเป็นละครบ้างมโหรีบ้าง เล่นการต่าง ๆ ไปโดยสมควรจะได้ท่านหม่อมมองในคนดำ ๗ เลว ๗ นั้นหามิได้"

ประกาศ ร.๔ ล.๒/๘๘

แก้แก่

"ฮันอาจารย์ แก้แก่แต่เช้าก่อนนาคกระทำประ... มนาเถรเป็นเจ้าจงตรีได้ด้วยกำลัง
วิชา"

หลัก อช/ค.๑/ป.๓๗-๓๘

แท้จริง

"...ผู้รู้ลึกว่าเห็นคนนั่งออกจะไม่ดีบว่าดีเห็นของแท้จริง"

จ.ม. บัณฑิต/๕๓

"เขากล่าวว่าของ เขาได้พระศาสนาแท้จริงไว้ดีกว่า เขาเรียกนิกายของเขาว่า
มหายาน"

เทศนา เสือป่า/๗๘

นิคหน้อย

"เมื่อเราไปถึงล้างเสียเกลี้ยงแล้ว แต่ยังมีกลิ่นนิคหน้อย"

พระราชหัตถเลขา ร.๗/๖๘

แปลกประหลาด

"หนังสือฉบับนี้มีข้อความแปลกประหลาดน่าฟังอยู่ จะต้องอ่านอีกครั้งในเวลาอื่น"

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๕๐

"ถ้าข้าพเจ้าจะออกไปถึงบ้านเมืองใดมีเหตุการณ์สิ่งใดแลสืบทราบข่าวคราวแปลก-
ประหลาดควรจะต้องบอก"

ประกาศ ร.๕ ฉ.๑/๒๑๑

"มาตามถนนเรื่อย ๆ ไม่มีอะไรแปลกประหลาดตามข้าง ๆ ทาง"

จ.ม. บัณฑิต/๑๓๔

"ทหารเหล่านี้ขึ้นที่สุต แต่งตัวอย่างแปลกประหลาด"

พระราชหัตถเลขา ร.๗/๑๔๕

ว่างเปล่า

"... จึงขุดพื้นดินข้างโรงช้างอันเป็นที่ว่างเปล่า"

คำให้การ/๒๒

"... ให้นายอำเภอบาร้องประกาศข้าราชการแลราษฎรที่เป็นนักเลงเล่นว่าวเอว
ว่าวขึ้น ก็ให้เล่นแต่ตามท้องสนามแถบที่ว่างเปล่าไม่ห้ามปรามตอกให้เล่นเกิด"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๘๒

ลี้ดยี่ชื่อ, ลี้จชื่อ

"... ได้เกณฑ์ชาวที่เลวที่ลี้ดยี่ชื่อไปกากับชาวพระศรี"

จ.ม. เหตุอุยธยา๑/๘๖

"หนึ่งหญิงสามีตาย ถ้ามีบุตรเลี้ยงบุตรนามสามีไม่เลยนั้น เป็นคนลี้ดยี่ชื่อมั่นคง จึงให้รับ
พระราชทานเบี้ยหวัดทุกปี มิได้ให้ชดสน"

พระราชลาล้น ร.๑/๔๔

"หลวงพลบุตรหลวงชาณพิไชยยุทธปลัดได้รับราชการมานานแล เป็นคนลี้จชื่อมั่นคง"

จ.ม. เหตุพ.ศ. ๒๔๓๓/๒๖๖

ภาคผนวก ค

การช้อนคาร์โบไฮเดรตกับคาร์โบไฮเดรต ซึ่งมีความหมายเหมือนกัน ๒ หน่วย

แจ้งชัด

"เหตุเป็นในภายหลังไม่เคยเป็นก่อนเวลาทาสัญญา จึงหาได้ปรึกษาว่ากันแจ้งชัดไม่"

พระราชสาส์น ร.๔/๑๑

แซ่เซือน

"อย่าเนือทำการประพตแซ่เซือน เกินอย่างเจ้าจอมอยู่งานชั้นในก่อนกราบทูลจะขอ
ออกตัว"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๘๖

เดจ้ชาติ

"ถ้ากระลาการแพ้แก่โจทสำนวน เดิมนั้น เดจ้ชาติให้ยกสำนวนซึ่งพิจารณาไว้นั้นเสีย"

ก.ม. ๓/๒๖๗

ถ่องแท้

"โจรเหล่าใดภจะเอาทานบนภาคธรรมไว้นั้น ให้พิจารณาตุงถ่องแท้ก่อนจึงให้กระทำ
ทันตะโทษตามพระราชกฤษฎีกา"

ก.ม. ๓/๔๔๔

"ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงพระราชดำรินี้โดยถ่องแท้อยู่แล้ว..."

จ.ม. เหตุร. ๓ ปี ๒๔๖๘/๘๑

แท้จริง

"แท้จริงม่านั้นหาใช่มาธรรมดาของมนุษย์ไม่เป็นมาเทวดา"

คำให้การ/๓๔

"เพราะฉะนั้นจะไม่ถึงเวลาแหละหรือที่ควรเราทั้งหลายจะมุ่งหาอิสรภาพอันแท้จริงให้
แก่ชาติเรา"

ลัทธิเอาอย่าง/๘

นิจนิรันดร

"ถ้าใครชินว่าอสก อาสก ดังนั้นในหลวงทรงแข่งไว้ว่าให้ศิระคนนั้นล้านเหมือน
หลวงตาในวันโกนเป็นนิจนิรันดรไป"

ประกาศ ร.๔๖.๒/๑๐๒

"ขอวีซีซีมาจงเจริญไพศาลบริบูรณ์ด้วยสรรพสมบัติมีจุฬาลักษณ์ยงิน เป็นนิจนิรันดร"

จ.ม. เหตุรับเสด็จ ร.๕/๕๕

"...และขอให้นครลาปางจงเจริญสุขสมบัติวัฒนาการ เป็นนิจนิรันดร เทอญ"

จ.ม. เหตุ ร.๗ ปี ๒๔๖๘/๕๐

นิตนน้อย

"พระยาศรีเอาร่างหนังสือท่านภูธรากัยมาให้ดู แก่ใจอีกนิตนน้อยเป็นใจได้"

จ.ม. เหตุปี ๒๔๑๑/๑๒

"คู่ที่ ๒ ประ ๗ กันนิตนน้อย แล้วกันนี้"

จ.ม. ปักษ์ใต้/๑๕๓

"ส่วนนี้โตมากแต่เคยฝันว่าจะโตกว่านี้เลย ออกเสียงผิดหวังนิตนน้อย"

พระราชหัตถเลขา ร.๗/๕๒

ประณีตงดงาม

"...ประดับด้วยอุโบสถาคารวิหาร เสนาสนะน้อยใหญ่ให้ประณีตงดงามดี"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๖๑

ประปราย

"ฯลฯ กรมการได้... นิมนตพระสงฆ์จะเรียนพระปริตรสวด... ผนตประปราย
ราษฎรได้ลงมือไถน่วน"

ใบบอก จ.ศ.๑๑๘๓/๖

๖ }
 ๗ }
 "ฉบับหนึ่งว่าฝนตกประปรายมาตลอดเดือน ๘ } ปีกุนนามศก ราชฎรพาทิน
 ๙ }
 ๑๐ }

ทศน้ำล่าน้ำขึ้นมามาก ๔ ส่วน ยังไม่ได้ทำ ๔ ส่วน ข้าวในนาไม่งาม"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๒๔/๑๒๖

มิตเพี้ยน

"พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรเห็นพระบรมรูปที่ฝรั่งทำมิตเพี้ยน พระลักษณะมากนักจึงให้บอกเลิกแล้วดำรัสสั่งให้ช่างไทยปั้นพระบรมรูปขึ้นใหม่อีกองค์หนึ่ง"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๑/๑๕๔

มันคงถาวร

"ซึ่งมุ่งหมายสัมพันธ์มิตรทางพระราชไมตรีทั้งสองพระนครให้มิตอกันมันคงถาวรจนตลอด กัลปาวสานนั้น..."

คำให้การ/๖๘

ยึดยาว

"อนึ่งผู้จะทำเรื่องราวทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย อย่าให้เขียนกระดาษอย่างม้วน ต้อง คลียึดยาวไปนัก"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๗๒

"...แลมีตัวอะไรในหน้ากระดาษ ๗ หลายตัวเรียกว่าหนี พอมาถึงแล้วขึ้นยืนบนแท่นที่ท้าว ด้วย พวงชูชีพแล้วสปีชยึดยาว"

พระราชหัตถเลขา ร.๗/๒๐

ร้ายกาจ

"การที่ประหารชีวิตนี้ดูเป็นร้ายกาจมากในเวลานี้"

จ.ม. เหตุความทรงจำ/๑๖๖

"บางทีก็ตกลงไปในน้ำรองแผ่นดินอันเป็นร้ายกาจดุจน้ำกรด"

จารึกวัดโพธิ์/๑๕๓

ลาปากชดสน

"จึงเป็นเครื่องที่สำหรับระงับปลดเปลื้องความลาปากชดสนจากสิ่งซึ่งเคยสะดวกได้โดย
มาก"

จ.ม. เหตุไร่เสด็จ ร.๕/๔๘

ว่องไว

"นเรศวรท่าการศึกษาว่องไวหลักแหลมมองอาจนึก"

ประชุมพงศ. ๖๔/๑๓๔

"รู้สึกว่ามีกิริยาแข็งแรงว่องไวแลดูเฉียบแหลมกว่าผู้ที่ไม่ได้เป็นลูกเรือ"

พระบรมราชาธิวาท ร.๗/๘

สะดวกสบาย

"ให้สร้างสะพานข้ามคลองในพระนครแลรอบพระนครให้แน่นอนหาซึ่งแรงให้คนเดินไป
มาสะดวกสบายด้วยกัน"

ประกาศ ร.๕ ล.๒/๑๒

สำนักสากรรจ์

"ชายใดเมียมิได้มีคู่ว่ามีคู่จับคู่มิได้ ดีเมียซ้ำ แดงหักสำนักสากรรจ์ ท่านให้ใหม่ชายนั้น
ตั้งตนตั้งท่าน"

ก.ม. ๓/๒๘๒

โสภางาม

"เราตัดกระทำเป็นฉัตร กิ่ง... เราเลี้ยงดูพระเฝีย... ประณามก็ว่าโสภางาม"

หลัก ๑๐๒/ค.๑/ป.๑๒-๑๓

หยาบช้า

"แต่ที่สี่ไบ่ ผู้ใดเจรจากับหยาบช้าอันมีดีแก่ผู้มีปณตาศักดินา ๔๐๐ ขึ้นไปพิจารณาเปนสิ่ง
ให้ทาน ๔๐ จี"

ก.ม. ๓/๔๙๒

"ทุกวันนี้คนพาลอายุเกินอุปลสมบท หลีกหลบเข้าบวช เป็นเถร เป็น เณรอาศัยวัดทำการ
ทุจริตหยาบช้าต่าง ๆ มีเป็นอันมาก"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๒๗

ห้างไกล

"...ตัดทางเสปียงอาหารกองทัพฉนวนให้ขาดห้างไกลออกไป"

ประชุมพงศ. ร. ๓/๑๐๐

"สมเด็จพระบรมมหาไวยกาธิบดี มีพระดำริที่จะออกจากกรุงศรีอยุธยาหลีกหนีพม่ามา
ศึกไปอยู่ให้ห้างไกล"

พระราชนิพนธ์ ร. ๔/๑๑

"...และห้างฝรั่งซึ่งเป็นที่หนังก้อยู่ห้างไกลกันแม้จะต้องมี ๘ หีบเท่านั้น เ็นจะไม่พอ
คนมาซื้อ"

จ.ม. เหตุราชกิจ ๘/๗

เขิงนาน . หิงนาน

"กินเมืองเขิงนานแก่กม ผู้ใดกระทำขบด้วยธรรมดั่งอื่น..."

หลัก ๓/ต.๒/ป.๔๑

"...แลอยู่เขิงนานผู้ให้ลูกแก่ท่านนั้นจะ เอาลูกตนคืนเล่า ท่านให้ตีค่าลูกนั้นจนสิ้นค่าตัว
เปนบำเหน็จแก่ผู้เลี้ยงนั้น"

ก.ม. ๓/๔๐๖

อนาจารทุจริต

"พระสงฆ์สามเณรยุบนั้น พระอารามนั้น ประพฤติอนาจารทุจริตอย่างกล่าวมานี้"

ประกาศ ร.๔ ล.๑/๔๘

ประวัติผู้เขียน

นางสาวราตรี ธันวาคม เกิดวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่อำเภอพระนครศรี
กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับสอง แผนกวิชา
ภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา ๒๕๖๐ ต่อมาเข้าศึกษาต่อ
ในหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย คณะบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ในปีการศึกษา ๒๕๖๕ และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตร
อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย สาขาวิชาภาษาไทย ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ
พ.ศ. ๒๕๖๘ ปัจจุบันรับราชการเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ ๗ ที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์

